

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV SVĚTOVÝCH DĚJIN**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jiří Kárník

PRVNÍ BRITSKO-AFGHÁNSKÁ VÁLKA

FIRST BRITISH-AFGHAN WAR

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

V Praze, dne 30. dubna 2010

Poděkování

*Tímto bych chtěl poděkovat všem, kteří mi pomohli, přičemž největší díl mých díky patří
vedoucímu práce p. prof. Aleši Skřivanovi.*

Anotace

Bakalářská práce se zabývá První britsko-afghánskou válkou v kontextu dějin mezinárodních vztahů 19. století. Analyzuje a hodnotí příčiny, průběh a důsledky války zejména ve vztahu k Rusku a státům Střední Asie. Prezentuje také spleť vnitřní problémy, kterým čelil režim šáha Šudži, jejich eskalaci až k povstání, které znamenalo jeho pád a vojenskou porážku britských vojsk v Afghánistánu.

Klíčová slova

Velká Británie – koloniální politika – Východoindická společnost – Afghánistán – kmenové zájmy - zabezpečení Indie – politika Ruska

Anotation

This thesis deals with the First British-Afghan war in the context of the history of international relations in the 19th century. It analyzes and evaluates the causes, course and consequences of war, particularly in relation to Russia and countries of Central Asia. It also presents complex of internal difficulties, which faced the regime of Shah Shoojah, their escalation up to the rebellion, which was followed by his fall, and military defeat of British troops in Afghanistan.

Key Words

Great Britain – colonial policy – East India Company – Afghanistan – tribal interests – security of India – Russian policy

Obsah

Úvod	6
1. První kontakty Velké Británie s afghánskou vládnoucí elitou a soupeření s Ruskem o vliv ve střední Asii	10
2. Bezprostřední důvody konfliktu a diplomatická příprava na válku.....	18
3. Dosazení šáha Šudži a počátky jeho vlády.....	43
4. Počátky nepokojů, jejich příčiny, důsledky a odvěta okupační správy.....	57
5. Revoluce roku 1841 a masakr na útěku z Kábulu	73
6. Situace po masakru u Kábulu a nástup nového generálního guvernéra Indie.....	82
7. Postup „Armády odplaty“, stažení vojsk a výsledky války.....	88
Závěr.....	94
Bibliografie.....	98

Úvod

První britsko-afghánská válka je velice významným konfliktem v dějinách britských koloniálních bojů o ovládnutí Indie, ruských snah o pronikání do Střední Asie, stejně jako pro dějiny středoasijského regionu jako celku. Česká historiografie ji přesto nevěnovala prakticky žádnou pozornost. Tento fakt spolu s jistou fascinací regionem a jeho pozdějšími dějinami mě asi nejvíce motivoval k napsání rozsáhlejší studie na téma tohoto vojensky nepřilíš rozsáhlého konfliktu. Velký vliv na mé rozhodnutí měl i dlouhodobější zájem o dějiny Velké Británie a zvláště jejich koloniálních výbojů v 19. století.

Práce, které jsou o válce momentálně k dispozici jsou v drtivé většině psány britskými historiky či účastníky konfliktu, z důvodu omezeného rozsahu jsem nemohl příliš využít některé vydané edice pramenů či literární práce.

Důležitou souhrnnou prací pro afghánské dějiny je dílo Jana Marka *Dějiny Afghánistánu* (2006), její přínos pro mou práci byl zejména v podobě informací o vývoji afghánského státu v dobách před příchodem Britů do Indie. Samotná první britsko-afghánská válka je však v této publikaci pojednána velice skromně.

Publikace od afghánského autora Muhammada Aliho *The Mohamedzai Dynasty* (1959) prezentuje dobu nástupu Barakzajů na kábulský trůn a jejich vládu až do svržení monarchie. Pro dějiny první britsko-afghánské války je významná jak svým neotřelým pohledem Afghánce a muslima, tak informačně, jelikož dává relativně odlišný obrázek nástupu Dósta Muhammada Chána na kábulský trůn a později i na opětovné sjednocení Afghánistánu. Velkým problémem této práce je její tendenčnost, která je viditelná především v očividné adoraci Afghánců a odsuzování Britů.

Dalšími spíše okrajově použitými pracemi byla díla Archibalda Forbese *Afghan Wars 1839–1842 and 1878–1880* (1892) a Williama Kaye *History of the War in Afghanistan* (1859). Obě práce mají společné nazírání a rysy. Archibald Forbes prakticky bezvýtku vychází z rozsáhlejšího Kayeho díla, které bylo psáno s jasným politickým záměrem pošpinit v době vydání úřadujícího premiéra lorda Palmerstona. Tudíž je zde velice odsuzován celý kabinet whigů, přičemž zvláštní pozornost je věnována činům a charakteru lorda Aucklanda a lorda Palmerstona. Adorována je pak naopak nastupující vláda sira Roberta Peela a zejména lord Ellenborough, jakožto zachránce ztracené britské cti ve Střední Asii. Už z těchto důvodů jsem se obával příliš

rozsáhlého použití obou publikací, ačkoliv některé podrobnosti a příběhy jsou obsaženy pouze v nich.

Zajímavými, ale pro potřeby mé práce příliš rozsáhlými tituly byly vydané deníky Emily Edenové (*Up the Country*) a Florentie Saleové (*Journal of the Disasters in Afghanistan*) a podrobný životopis Dósta Muhammada Chána z peta Mohana Lala (*Life of the Amir Dost Muhammad Khan*). Všechna díla jsem okrajově použil, spíše pro dobarvení některých jevů, nejsou díly stěžejními a to z toho důvodu, že informace v nich obsažené mi přišly pro rozsah bakalářské práce až příliš podrobné.

Poslední prací, která se na vzniku mé studie podílela, ale úplně stěžejní nebyla, je pak publikace Jespera Ridleyho *Lord Palmerston* (1972). Jedná se o jeden z mnoha rozsáhlých Palmerstonových životopisů a pro práci o první britsko-afghánské válce byl přínosem zejména popisem vlivu konfliktu na pozdější politickou dráhu Palmerstona.

Tím se dostávám k prvnímu pro práci velmi důležitému dílu, jedná se o článek G. J. Adlera *The „Garbled“ Blue Books of 1839 – Myth or reality?*, který vyšel v roce 1972 v časopise *The Historical Journal*. Článek se zabývá velmi odsuzovanými „modrými knihami“, které lord Palmerston či spíše sir Hobhouse předložili britskému parlamentu jako souhrnný soubor materiálů, které vedly vládu k zahájení vojenských operací v Afghánistánu. Autor v článku vyvrací tradiční verzi viktoriánských historiků o záměrném zfalšování dokumentů za účelem obhájení sporného kroku a popisuje dalších skoro 20 let trvajících konfliktů, které na téma „modrých knih“ probíhaly. Článek byl výrazným rozšířením informací, získaných zejména z práce Jespera Ridleyho *Lord Palmerston*. Pro poznání počátků konfliktu byl důležitým článkem C. W. Crawleyho *Anglo-Russian Relations 1815 – 1840*, který popsal zejména postoje některých politiků či diplomatů k britsko-ruským vztahům a také dlouhodobé koncepce zahraniční politiky obou velmocí.

Do jisté míry podobným tématem se zabýval i článek M. A. Yappa *British Perceptions of the Russian Threat to India*, který vyšel v časopisu *Modern Asian Studies* v roce 1987. Zde je také analyzována dlouhodobá koncepce britské zahraniční politiky, zejména v indické otázce a je zde velmi dobře vysvětlena a vyložena míra obav z Ruska a jeho postupu směrem k Indii a také různé koncepce její obrany, ať už diplomatické nebo vojenské. Stejný autor pak napsal v časopise *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* pro mě naprosto stěžejní studie o vnitřních nepokojích v Afghánistánu během britské okupace *Disturbances in Western Afghanistan, 1839–1841*, dále *Disturbances in Eastern Afghanistan, 1839–1842* a nejrozsáhlejší *The*

Revolutions of 1841-2 in Afghanistan. Tyto články vycházely postupně v letech 1962–1964. Autorova znalost vnitřních problémů a poměrů Afghánistánu první poloviny 19. století je ohromující. Každá práce postupně popsala co možná největší počet oblastí, kde se objevily známky odporu proti britské přítomnosti v Afghánistánu, s velkou pečlivostí a za pomoci archivních materiálů Východindické společnosti, pak objasnila kořeny zdejších nepokojů, popsala vůdčí osobnosti a hospodářský, taktický nebo politický význam regionu. V posledním článku *The Revolutions of 1841-2 in Afghanistan* pak autor popisuje i mocenský boj v Kábulu po odchodu britských vojsk, což jsou informace, které v jiných, i rozsáhlejších dílech, bývají zmíněny buď jen okrajově nebo nejsou probírány vůbec. Všechny články M. A. Yappa jsou základem pro hlubší pochopení problematiky první britsko-afghánské války.

Ve smyslu pochopení vnitřních poměrů v Afghánistánu pak měla velký význam také studie Senzila Nawida *The State, the Clergy, and British Imperial Policy in Afghanistan during the 19th and Early 20th Centuries*, v časopise *International Journal of Middle East Studies* v roce 1997. Ta velmi vyčerpávajícím způsobem vysvětluje církevní strukturu v Afghánistánu a genezi vzrůstu jejího vlivu v zemi. Delší časový úsek, kterým se zabývá sice způsobil, že obsahuje menší množství informací přímo k první britsko-afghánské válce, nicméně její přínos k pochopení reality afghánského života a poměrů v zemi byl stejně jako u děl M. A. Yappa nezastupitelný.

Pro pochopení sikhského angažmá na konci války pak byl velmi přínosný dvoudílný článek Nancy Hatch Dupree *The Question of Jalalabad during the First Anglo-Afghan War*, který hodnotí genezi sikhského zájmu o město Džalálábád na východě Afghánistánu, které je velmi významné strategickou polohou u Chajberského průmysku. Osvětlil také některé vnitřní problémy sikhské říše a její politické otřesy po smrti Randžida Singha v roce 1839.

Tématicky podobně zaměřený je také článek W. Broadfoota *The Defence of Jalalabad*, který na základě pramenů popisuje rozhodnutí džalálábádské posádky v čele s generálem Robertem Salem o útoku na tábor Akbara Muhammada Chána. Tato jednání probíhala na válečné radě a W. Broadfoot v článku uvádí a hodnotí důvody každého člena rady při rozhodování.

Asi nejdůležitějšími díly pro celou mou práci jsou publikace J. A. Norrise *The First Afghan War* z roku 1969 a T. A. Heathcotea *The Afghan Wars 1839–1919* z roku 1980. První publikace je po práci Williama Kayeho asi nejrozsáhlejším dílem na dané téma a na rozdíl od viktoriánského historika hodnotí realitu mnohem objektivnějším

způsobem, bez politického zabarvení. J. A. Norris je novinář a na jeho práci je to znát. Vychází hlavně z archiválií dostupných v Británii, velkou část z nich cituje, což byla pro mne, vzhledem k těžké dostupnosti těchto materiálů v České republice, velká výhoda. Kniha přináší kompletní prezentaci a hodnocení celého konfliktu, zejména v pasážích, zabývajících se diplomatickou přípravou a příčinami války je velice podrobná. Méně už hodnotí vnitřní politiku v Afghánistánu, spory náčelníků, orientuje se spíše na popis akcí a ohlasů v Londýně a parlamentu. Stejně tak samotnému válečnému konfliktu je dáno méně prostoru než by si možná zasloužil.

Tento nedostatek pak kompenzuje druhá zmíněná práce, kniha T. A. Heathcotea *The Afghan Wars 1830–1919*. T. A. Heathcote postupuje v zásadě opačným způsobem, jako vojenský historik nedává tolik prostoru diplomatické přehledě války, ale naplno se soustředí na pohyby vojenských jednotek, zejména britských, po Afghánistánu. Kniha výborně prezentuje také taktické zásady obou armád, případně jejich změny během konfliktu a působení těchto změn na další vývoj. V neposlední řadě byla pak kniha přínosná i popisem vojenské techniky a zbraní, které obě armády používaly a jejich zhodnocením z pohledu využití v neobvyklých podmínkách afghánských hor.

Na konci tohoto výčtu jsem ještě nucen zmínit jeden elektronický zdroj, který velmi napomohl vzniku této práce. Jedná se o internetové stránky www.britishbattles.com, které obsahují několik nanejvýš užitečných map bitev o Džalálábád a Ghazni, společně s dobovými obrázky a kresbami.

Mým badatelským cílem bylo na základě výše zmíněné literatury a vydaných pramenů prezentovat a hodnotit konflikt, tedy jeho diplomatické kořeny, bezprostřední příčiny, průběh a ukončení. V potřebné míře se také snažím objasnit roli Ruska v počátcích konfliktu a dlouhodobou strategii britské imperiální moci v oblasti, která přímo souvisela s ruským nebezpečím a snahou toto nebezpečí eliminovat či alespoň oslabit. Hlavním cílem práce je pak zprostředkovat informace o první britsko-afghánské válce české historické obci, která se jí prozatím do přílišné hloubky nezabývala a tím přispět k lepšímu poznání britských koloniálních dějin 19. století.

Kapitola 1

První kontakty Velké Británie s afghánskou vládnoucí elitou a soupeření s Ruskem o vliv ve Střední Asii

Dějiny Afghánistánu jakožto státního celku se začínají psát od poloviny 18. století. Prvním a na dlouho posledním vládcem sjednoceného území Herátu, Kandaháru a Kábulu byl velitel afghánských jezdců v perské armádě sáfijovského šáha Nádíra Chána Afšára, Ahmad Chán Abdalí. Ten využil bojů o následnictví po Nádirovi po roce 1747 a do konce roku 1750 ovládl celý Afghánistán. Opíral se zejména o podporu svého kmene Abdalí, zejména malé, ale vlivné větve Sadozajů a také súfistického řádu děrvišů, který mu udělil titul „Perla doby“ (*durre daurán*), což mu ovšem nepřišlo dost vznešené a proto si přivlastnil titul „Perla perel“ (*durre durrán*),¹ odtud pak nový název kmene Abdalí – Durrání. Jeho moc byla závislá na zahraničních výbojích, pomocí nichž získával dostatek finančních prostředků, aby si mohl kupovat podporu jinak velmi nezávislých kmenových náčelníků. Tyto výboje směřovaly zejména do Indie, přičemž přinesly velké územní zisky, například Pandžáb nebo Kašmír, v roce 1757 dobyl Ahmad Chán dokonce i Dillí.

Po smrti Ahmada Chána (1772) nastoupil jeho syn Timúr Chán (vládl do roku 1793), který přišel o většinu území získaného Ahmadem. Bez výbojů již nebyl schopen získat dostatečné prostředky na kontrolu kmenových náčelníků, což vedlo k destabilizaci centrální moci Sadozajské dynastie. Šáhové navíc nepoužívali příliš šťastnou metodu získávání podpory kmenů, brali si totiž dcery náčelníků, což sice mělo krátkodobý pozitivní efekt, ale po smrti stávajícího šáha zpravidla následovaly dlouhé a krvavé boje o následnictví mezi jeho syny, posilované rozdílným kmenovým původem jednotlivých synů.

Počátky aktivnějšího britského působení v oblasti Střední Asie lze pozorovat již v době napoleonských válek. Po podepsání Tylžské smlouvy mezi Ruskem a Francií v roce 1807 se začala Británie obávat invaze do Indie. Klíčovými se proto staly vztahy se státy sousedícími s Britskou Indií. V roce 1808 se vydal kapitán David Seton do Sindhu, zdejší emíři již delší dobu vyjednávali s Persií o alianci proti Afghánistánu, přičemž část vlivu v tomto relativně mladém státním útvaru se pokoušeli získat i

---

¹ Více viz MAREK, Jan. *Dějiny Afghánistánu*. Praha: Lidové Noviny, 2006.

Francouzi. Kapitán Seton dorazil na místo jako poslední, což bylo také důvodem jeho nepřilíživé pozice ve vyjednávání. Seton se vrátil do Indie se smlouvou, ve které se oplátkou za defenzivní alianci Británie vzdává svých obchodních výsad a beztretnosti členů Východoindické společnosti, působících v Sindhu. Lord Minto odmítl tuto smlouvu podepsat zejména z obav z reakce šáha Šudži a Radžida Singha. Vyslal do Hajderábadu další diplomatickou misi pod vedením Nicholase Smitha, kterého doprovázel tehdy devatenáctiletý podporučík Henry Pottinger. Tato mise se vrátila s méně výbušnou deklarací věčného přátelství mezi oběma stranami a slibem sindhských emírů o případném nevpouštění Francouzů do země.

Vyjednávání probíhala také v Persii. Poté, co nebyl vpuštěn na panovnický dvůr vyslanec Východoindické společnosti sir John Malcolm, byl vyslán z Londýna zástupce ministerstva zahraničí sir Hartford Jones a dojednal 12. března 1809 britsko-perskou smlouvu. Smlouva obsahovala několik článků, z nichž nejdůležitější byly následující: Persie se zavázala, že nepustí na své území vojska jakékoliv nepřátelské velmoci a pomůže Britské Indii v případě jakéhokoliv útoku. Británie Persii slíbila materiální a finanční pomoc v případě obranné války, dále se nesměla vměšovat do jakéhokoliv konfliktu mezi Afghánistánem a Persií. Pro pozdější události byl pak velmi důležitý 8. článek smlouvy, který perskému šáhovi zakazoval vstupovat do jakýkoliv střetů, které mohly způsobit britským teritoriím v Indii nějakou škodu.

Stejněho roku byla vyslána diplomatická mise i do Afghánistánu, kde se Mountstuart Elphinstone setkal se šáhem Šudžou.² Setkání proběhlo v tehdy ještě afghánském Pešávaru ve velmi přátelském duchu, nicméně možné pozitivní diplomatické výsledky zhatilo Šudžovo brzké sesazení Mahmúdem Šáhem. Šudža se následně odebral do Indie, konkrétně do Ludhiany, kde ho pod svá křídla poněkud netypicky vzala Východoindická společnost.

V dubnu 1809 se setkal Charles Metcalfe v Láhauru s Randžidem Singhem a dojednali spojeneckou smlouvu, která vymezila hranice mezi Sikhskou říší a Britskou Indií na řece Satladž a byla základem dlouhodobého spojení obou říší.

Po diplomatických úspěších v přímém okolí Indie se britská aktivita v oblasti zaměřila zpět na Persii. V roce 1813, na konci devět let trvající rusko-perské války, zprostředkovali Britové mír v Gulistánu, který pro Persii znamenal ztrátu Zakavkazska a některých dalších území v okolí Kaspického moře. Velká Británie ve válce sice Persii

---

² LAL, Mohan. *The Life of the Amir Dost Muhammad Khan*. Sv. I. London: Longman, Brown, Green and Longmans, 1846, s. 10.

finančně podporovala, nicméně vzhledem k tomu, že bojovala ve spojení s Ruskem v Evropě proti Napoleonovi, byla ve svízelné situaci, kdy v zásadě byla nucena finančně podporovat obě válčící strany. Tato skutečnost pak vedla ke snaze zabránit dalším konfliktům Persie s Ruskem. Nástrojem usmíření se měla stát smlouva z 25. listopadu 1814. Ta doplňovala smlouvu z roku 1809, potvrdila body týkající se britské neutrality v případě konfliktu Persie s Afghánistánem a potvrzovala také závazek Persie Britské Indii při útoku Afghánistánu nebo jiné vojenské síly. Co se týče nových závazků obou signatářů, tak Británie svolila k placení roční podpory ve výši 150 000 liber na výcvik a výbavu armády v případě jasně prokazatelné agrese vůči Persii a zavázala se, že nebude vstupovat do vnitřních záležitostí Perské říše. Persie pak svůj slib o nevpouštění vojsk cizích mocností na své území rozšířila o závazek, že se pokusí k podobnému kroku přesvědčit i ostatní země Střední Asie.³

Vnitřní situace v Afghánistánu ovšem žádné nebezpečí pro Indii nesignalizovala. Po sesazení Šudži se hlavní iniciativy v oblasti chopil kmen Barakzajů. Mahmúd Šáh byl vyhnán do Herátu a hlavní moc se přesunula do rukou barakzajského *vezíra* Fateha Chána, ten vládl v podstatě až do roku 1818. Sadozajové ho následně zavraždili, jakožto pomstu za tažení jeho bratra Dósta Muhammada Chána na Herát, což vedlo k občanské válce. Během ní Afghánistán ztratil další území. Randžíd Singh využil složité situace v zemi a obsadil v letech 1818–1819 provincii Multán, obsahující Kašmír, Džammú a hlavně Pěšávar. Ten měl pro afghánské vládce velkou hodnotu, a to jak ekonomickou, tak historickou (většina obyvatel byla *pakhtúské* národnosti, což je jedna ze dvou větví národa, dnes nazývaného Paštúni neboli Afghánci). Válka trvala až do roku 1826, nicméně od roku 1819 spíše mezi jednotlivými barakzajskými frakcemi, většinou navázanými na jednoho z bratrů Futeha Chána. Nakonec moc uchopil Dóst Muhammad Chán. Doboví historici tohoto vládce většinou značně nekriticky oceňovali zjeměna z morálního hlediska. Dnešní historiografie se na něho již dívá střízlivěji. K moci se dostal „zčásti díky svým vůdcovským schopnostem, zčásti proto, že byl úspěšnější ve zradách a intrikách než jeho přeživší bratři, a zčásti proto, že byl největším oblíbencem Futeha Chána. Vliv měla i jeho rodinná situace, jeho matka byla z rodiny Qizilbašijů, kteří sídlili okolo Kábulu a ovládali palácovou stráž, která pak Dósta podpořila.“⁴

---

³ KAYE, Sir William. *History of the War in Afghanistan*. Sv. I. London: Richard Bentley, 1857, s. 139–140.

⁴ HEATHCOTE, T., A. *Afghan Wars 1839–1919*. Gloucestershire: Spellmount, 1980, s. 11.

Během afghánské občanské války Británie pokračovala v diplomatických jednáních s menšími státy střední Asie. Roku 1816 podepsala smlouvu s malým státem Kach, kterou v roce 1819 prodloužila a rozšířila na obrannou alianci.

Ve 20. letech Británie čím dál více pocítovala určitý tlak ze strany Ruska. Začalo se naplno rozvíjet období tzv. „Velké hry“. Jednalo se o soupeření Velké Británie a carského Ruska o vliv ve střední Asii, které se většinou vymezuje mezi léty 1813 a 1907.⁵

Důležitým mezníkem v rusko-britských vztazích ve Střední Asii byla rusko-perská válka z let 1826–1828.⁶ Roku 1826 obsadili Rusové Gokchu. Stalo se tak kvůli nejasnostem v Gulistánské mírové smlouvě. Peršané to vzali jako záminku k válce a na ruské pozice zaútočili. Je pravděpodobné, že na jejich rozhodnutí mělo vliv i právě probíhající povstání děkabristů. Britové brali tento akt jako perskou agresí, a proto se necítili vázání smlouvou z roku 1814 a Peršanům nepomohli. Zpočátku se Peršanům dařilo, ale po konsolidaci vnitřních poměrů v Rusku se situace obrátila a Peršané byli na hlavu poraženi. Výsledkem války pak byl pro Peršany velmi ponižující mír v Turkmančaji. Canningova politika v tomto ohledu byla terčem kritiky zejména ze strany lorda Ellenborougha a vévody z Wellingtonu.⁷ Ellenborough viděl ve smlouvě z Turkmančaje zárodek růstu vlivu Ruska v Persii a obával se možného využití surovin z Persie Rusy. Podobně se vyjadřoval i Charles Metcalfe: „*Pokud očekáváme pomoc Persie v časech ohrožení, nejspíše zažijeme velké zklamání. Pokud bude Rusko někdy schopné vyslat armádu proti Indii, Peršané budou pravděpodobně bojovat pod jeho prapory.*“⁸ Ellenborough stále navrhoval změnu politiky vůči Persii, a dokonce prohlásil, že dosavadní úsilí britských diplomatů v Persii pracuje spíše pro ruské než britské zájmy. Situaci komplikovalo několik dalších faktorů. Zahraniční politika ve Střední Asii totiž neměla jasné vedení. O pravomoce v tomto směru neustále soupeřili zástupci Východoindické společnosti a londýnského ministerstva zahraničí. Ruská expanze navíc neohrožovala jen Persii, ale také Osmanskou říši, jejíž nezávislosti podle Wellingtona zasadila smrtící úder mírová smlouva v Drinopoli roku 1829. V následujících měsících proběhly i menší diplomatické roztržky mezi ruským

---

⁵ Více viz RODENBOUGH, Theo F. *Afghanistan and the Anglo-Russian Dispute*. London: Kessinger Publishers, 2001 a JUDD, D. *Impérium. Britské koloniální dějiny od dob americké revoluce po současnost*. Praha: BB art, 1999.

⁶ Více viz GOMBÁR, Eduard. *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha: Karolinum 1999.

⁷ CRAWLEY, C. W. *Anglo-Russian Relations 1815-40*. Cambridge Historical Journal, Vol. 3, No. 1, 1929, s. 47–73.

⁸ NORRIS, J., A. *The First Afghan War*. London: Cambridge University Press, 1969, s. 23–24.

ministrem zahraničí hrabětem Nesselrodem a novým britským ministrem zahraničí ve vládě vévody z Wellingtonu lordem Aberdeenem. Velký vliv na nálady v Británii měla také kniha plukovníka Lacy Evanse *Practicability of an Invasion of British India*, která popisovala možnost útoku na Indii přes Afghánistán, konkrétně přes Kábul. Toto nebezpečí bylo do značné míry iluzorní, čehož si byli vědomi i britští politici. Za nebezpečí ovšem považovali už samotné přiblížení jednotek jiné velmoci k hranicím Indie. Podle sira Malcoma tato přítomnost mohla vést k „*ohrožení a podněcování nepokojů*“⁹ v Britské Indii, což by mohlo způsobit omezení moci Britů v Indii a nutnost vyslání dalších vojenských jednotek na její případnou obranu. V důsledku by tak omezila zisky, které z Indie Británie měla.

Wellingtonova vláda se pokoušela pomocí obchodního vlivu vytlačit Rusy co nejdále od Indie, přičemž měl být zdůrazňován čistě obchodní ráz všech diplomatických cest po střední Asii. Primárním cílem politiky Lorda Ellenborougha po jeho dvouletém působení na Board of Control bylo otevření Indu pro britský obchod. Roku 1830 padla Wellingtonova vláda a nastoupila vláda hraběte Greye, která v otázce obchodu po Indu následovala odkaz lorda Ellenborougha, jehož nástupce Charles Grant používal naprosto stejné metody. Jediným rozdílem bylo, že dával ještě větší důraz na obraz britských akcí jakožto mírového podniku. Jeho slova mluví jasně: „*Jediným naším motivem je rozšíření obchodu, a to pouze obchodu po vodách Indu.*“¹⁰ Nový generální guvernér Indie Lord Bentinck se ani v případě krachu těchto jednání neměl pouštět do žádných vojenských akcí.

Za účelem uzavření obchodních smluv vyrazila roku 1830 do Sindhu výprava pod vedením mladého poručíka Alexandera Burnese. Jakožto nezkušený diplomat nedosáhl příliš velkých úspěchů, ty se dostavily až s příjezdem Henryho Pottingera. Ten uspěl i díky relativně tvrdému tónu ve vyjednávání se silným důrazem na nebezpečí, které Sindu hrozilo ze strany Afghánistánu i Sikhů. Ke konkrétní dohodě ovšem došlo až o dva roky později. Tentokrát bez přítomnosti Alexandera Burnese, který právě vyrážel na svou cestu do Buchary¹¹, přicestoval plukovník Pottinger do Hajderabátu v lednu 1832. Podařilo se mu dojednat obchodní smlouvu s Muradem Alím, představitelem nejvlivnější emírské rodiny Talpura. Emíři se zavázali, že

---

⁹ YAPP, M. A. *British Perceptions of the Russian Threat to India*. Modern Asian Studies, Vol. 21, No. 4, 1987, s. 635.

¹⁰ NORRIS, s. 46.

¹¹ Více viz BURNES, Alexander. *Travels into Bokhara*. Sv. I., London: John Murray, 1839, s. 4–35.

nebudou přerušovat britský obchod po Indu, ovšem s podmínkou, že nebude po řece přepravován válečný materiál, přičemž v Sindhu nesměl sídlit ani britský velvyslanec. Vládnoucí elita Sindu neměla příliš velký zájem na vyjednávání, oblast Sindhu totiž byla v této době hospodářsky relativně úspěšná a emíři v ní měli absolutní svobodu i absolutní moc. Báli se jakéhokoliv zásahu zvenčí, který by mohl ohrozit jejich suverenitu nebo vnitropolitickou hegemonii.

Obchodní výnosy z plavby po Indu byly v této době dosti skromné. Obchod narážel jak na navigační, tak i na politické problémy. Nejednotnost povodí Indu způsobovalo zejména opětovné placení různých poplatků za plavbu, které drasticky redukovalo zisky obchodníků. Pottinger byl z těchto důvodů vyslán do Sindhu znovu, aby projednal možnou revizi obchodní smlouvy z roku 1832. Podařilo se mu sice dojednat sjednocení mýtného na řece, ale stále nedosáhl hlavního cíle cesty, totiž ustanovení britského vyslance v Hajderabádu.

V lednu 1832 se vydal na svou další diplomatickou misi i Alexander Burnes. Jejím prvním cílem byl Kábul, kam dorazil 1. května 1832. Jeho názory z této doby jsou pak nejspíš důvodem značného morálního kreditu, kterému se Dóst Muhammad Chán těšil v historické literatuře devatenáctého století. Dóstovo chování bylo do značné míry podmíněno snahou získat Brity na svou stranu ve sporu s Randžidem Singhem o Pešávar, který byl hlavním cílem zahraniční politiky Kábulu od Dóstova nástupu na trůn. Burnes se o rok dříve setkal s šáhem Šudžou v Ludhianě, přičemž Dósta hodnotil z britského pohledu jako výrazně vhodnějšího kandidáta jak pro spolupráci s Británií, tak pro vládu v Kábulu. Burnesova vize britské politiky ve Střední Asii byla jednoduchá. Navrhoval počkat až zemře Randžid Singh a poté vytvořit alianci s Dóstem Muhammadem Chánem, který měl následně spolupracovat s Brity na rozvíjení obchodu po Indu a pacifikaci pohraničních oblastí Britské Indie.

Po odjezdu z Kábulu pokračoval Burnes v cestě do Buchary, kam dorazil 27. června 1832. Primárním cílem cesty byl výzkum obchodních aktivit Rusů v oblasti. Burnes se pokusil navázat kontakt i s místním emírem, nicméně neměl status diplomata a do paláce ho stráž nepustila. Jeho zpráva z cesty popisovala určité možnosti, jak se v Buchaře pomocí obchodu prosadit. Ruská pozice v těžkých kovech byla neotřesitelná, ale Burnes viděl šanci zejména v obchodě s hotovými výrobky a bavlnou. Další kroky Burnesovy výpravy vedly do Persie, kde se během několika měsíců pobytu setkal s korunným princem i samotným šáhem a 18. ledna 1833 vyrazil zpět do Británie.

V březnu 1833 začali o případném společném postupu proti Afghánistánu vyjednávat Randžíd Singh a šáh Šudža. 12. března pak podepsali smlouvu, kde Randžíd sliboval pomoc Šudžovi při restauraci jeho vlády v Kábulu, za což měl získat oficiálně již obsazená území Pandžábu a Pešávaru (zde totiž stále vládl Sultán Muhammada Chán, bratr Dósta Muhammada Chána). Šudža se snažil získat i podporu Británie. Generální guvernér lord Bentinck se ovšem řídil pokyny z Londýna, které jakoukoliv jinou než obchodní expanzi zakazovaly. Ještě před započítím Šudžovy akce se do Afghánistánu vydala perská armáda pod vedením Muhammada Mírzy, který rozhodl dobýt Herát. Británie byla jednoznačně proti, ale podle smluv z let 1809 a 1814 nemohla zasáhnout. Britský ministr zahraničí lord Palmerston nakonec složitými jednáními dospěl k dohodě s Nesselrodem, kdy se obě velmoci zavázaly, že se pokusí konflikt diplomatickým způsobem zastavit. Nakonec to ovšem nebylo nutné, protože i přes nové zmatky v britské diplomacii způsobené změnou vlády a tedy vyměněním některých diplomatů, se krize vyřešila v zásadě sama. Muhammad Mírzá byl totiž donucen obrátit svou pozornost zpět do Teheránu, kde zemřel jeho otec Abbás Mírza a Muhammad byl nucen vnitropoliticky zajistit svou vládu.

Na počátku roku 1834 vyrazila armáda šáha Šudži o zhruba 22 000¹² mužích směrem na Kandahár. Na cestě do Afghánistánu byl Šudža nucen procházet přes Sindh, kde se setkal s menším odporem, ale po vítězné bitvě z 9. ledna 1834 u Rohri mohl pokračovat až ke Kandaháru. V rozhodující bitvě 2. července 1834 byl Šudža poražen spojenými vojsky barakzajských bratrů z Kandaháru a Kábulu. Toto spojení bylo relativně překvapivé, protože vztahy obou mocenských center barakzajské moci nebyly dlouhodobě ideální. Dóst Muhammad Chán dokonce nebyl po vítězné bitvě ani vpuštěn do města. Nicméně i tak pro něj toto vítězství znamenalo velké posílení mocenské pozice v Kábulu, byly mu uděleny některé náboženské tituly, například „Velitel věřících“ nebo „Velitel obránců islámu“. Randžíd Singh ale využil zaneprázdnění kábulského vládce u Kandaháru a vyslal svého nejschopnějšího generála Hariho Singha na Pešávar. Hari město dobyl 6. května 1834 a dosavadní barakzajský vládce města Sultán Muhammada Chán byl vyhnán. Dóst se ihned se svým, do té doby nenáviděným, bratrem spojil a na počátku roku 1835 uspořádali společně výpravu, která měla vrátit Pešávar do barakzajských rukou. Sikhům se ovšem podařilo přesvědčit Sultána

---

¹² MOHAMMED, Ali. *The Mohamedzai Dynasty*. Kábul: 1959, s. 12.

Muhammada Chána, aby od dobývání Pešávaru upustil, za což obdržel možnost se znovu usídlit v Pandžábu a získal zpět svůj majetek.

Dne 29. dubna 1835 se ve Velké Británii znovu změnila vláda, do jejího čela se dostal člen strany whigů William Lamb, druhý vikomt Melbourne. Do čela ministřevta zahraničí od počátku nechtěl lorda Palmerstona, nicméně tlak podporovatelů tohoto cílevědomého muže i síla jeho osobnosti nakonec přinutily Melbournea při sestavování kabinetu ustoupit. Do čela Board of Control byl jmenován sir John Hobhouse. Nástupce lorda Bentincka na místě generálního guvernéra Indie měl být lord Heytesbury, to ale s přihlédnutím k jeho údajné proruské orientaci¹³ odmítl Palmerston. Dočasným guvernérem se stal Charles Metcalfe. Dosavadní generální guvernér Indie lord Bentinck při svém odchodu z úřadu sepsal velmi podrobnou zprávu o situaci v Indii. Vyjadřoval zde obavy z možného rusko-perského útoku na Indii. Na rozdíl od práce Lacyho Evanse neviděl hlavní nebezpečí pro Indii v přímé expanzi ruské armády směrem na Kábul, ale v pokračujících pokusech mladého perského šáha expandovat do oblasti Herátu. Prorocky pak také předpověděl možné problémy se Sikhy v případě úmrtí Randžída Singha.

Primárním cílem nové vlády v oblasti Střední Asie se stalo omezení vlivu Ruska na Persii. Nově jmenovaný velvyslanec v Teheránu Henry Ellis dostal od Palmerstona za úkol ostře šáha varovat před pokusy o expanzi směrem do Afghánistánu. Palmerston se perského útoku na Herát velmi obával, byl totiž toho názoru, že „*at' už Persie uspěje či ne, její zdroje budou válkami velmi vyčerpány a její budoucí možnosti obrany budou značně omezeny.*“¹⁴ Z toho jasně vyplývaly Palmerstonovy obavy z ruského vlivu v Persii, který se mohl každým jejím neúspěchem a případným oslabením pouze posílit.

---

¹³ RIDLEY, Jesper. *Lord Palmerston*. London: Panther Book Limited, 1972, s. 332.

¹⁴ NORRIS, s. 77.

Kapitola 2

Bezprostřední důvody konfliktu a diplomatická příprava na válku

V červenci 1835 nabídl Hobhouse místo generálního guvernéra Indie dosavadnímu prvnímu lordu admirality, lordu Aucklandovi. George Eden, druhý hrabě z Aucklandu byl zkušený politik, který mimo úřadu prvního lorda admirality v Melbournově vládě působil i v předchozí whigovské vládě hraběte Greye jako šéf královské mincovny a ministr obchodu. Vliv na volbu tohoto koloniálně nepřítel zkušného politika měla pak i skutečnost, že „*Melbourne, Palmerston, Auckland a Hobhouse tvořili velmi sevřenou skupinu v rámci strany Whigů*“,¹⁵ což bylo ještě posíleno jistými rodinnými vazbami, které tyto politiky také spojovaly. Auckland Hobhousovu nabídku přijal v sprnu a na cestu do Indie se vydal na konci září 1835. Při loučení v Londýně pronesl velmi slibnou řeč: „*Hledím vzrušeně na nové možnosti, které se přede mnou otevírají, dávající mi možnost udělat pro své bližní spoustu dobrého, povznést vzdělání a vědění, zlepšit administrativu a justici v Indii a také požehnat miliony dobrou vládou a šťastnými životy.*“¹⁶

Henry Ellis dorazil do Teheránu již 2. listopadu 1835. Již v prvním dopise psal o šáhově touze obsadit Herát a o existenci rozsáhlých plánů expanze afghánským směrem. Lord Auckland dorazil do Indie v březnu 1836, zhruba ve stejnou dobu pak přišly první Ellisovy zprávy z Teheránu také do Londýna. V této napjaté situaci pak většinou komunikace mezi Kalkatou a Londýnem putovala také přes Teherán a jak Henry Ellis, tak jeho nejbližší spolupracovník John McNeill tím získávali velkou moc, ještě posílenou dvojkolejností britské diplomacie ve Střední Asii.

Počátky Aucklandova působení v úřadu generálního guvernéra Indie se nesly ve znamení poznávání specifik koloniální správy, se kterými ho většinou seznamoval odcházející guvernér Charles Metcalfe. Zpočátku měl na Aucklandovu politiku pochopitelně velký vliv. Celý rok 1836 se nesl ve znamení McNeillovy snahy zabránit perskému šáhovi v útoku na Herát, která byla stále mařena opačným působením ruského velvyslance hraběte Simoniče. McNeillovy zprávy z Teheránu Londýnu, potažmo i Kalkatě vyjadřovaly velké znepokojení touto situací, které sdílel i Palmerston. Auckland byl mnohem méně radikální, dá se říci, že McNeillovy často až

---

¹⁵ NORRIS, s. 78.

¹⁶ KAYE, sv. I., s. 162.

poplašné zprávy bral s větší rezervou. Postoj Johna McNeilla jasně vyjadřovala publikace nazvaná *Postup a současná pozice Ruska na Východě*, kterou vydal v roce 1836 při své letní cestě do Anglie. Její vliv na britskou politickou scénu byl značný a způsobil další radikalizaci ve vztahu k ruskému postupu ve Střední Asii.

Na konci května 1836 přišly Palmerstonovi další znepokojivé zprávy z Teheránu. Ellis v nich oznamoval setkání s afghánskými vyslanci Dósta Muhammada Chána. Ti do Persie přijeli za účelem vyjednání dohody, která měla mimo jiné obsahovat příslib pomoci Kábulu proti Herátu, za pomoc Persie proti Sikhům. Ellis nakonec kábulské diplomaty přesvědčil, aby se vrátili bez smlouvy a napsali Aucklandovi. Přičemž v dopise guvernérovi velmi doporučoval alianci s Dóstem. Auckland sice nebyl zdaleka tak přesvědčen o ruském nebezpečí jako McNeill a Palmerston, nicméně i tak chápal Afghánistán, jako předsunutý perimetr obrany Britské Indie. Vojenskou alianci ovšem nepodporoval, jelikož zastával názor, že by přinesla pouze zhoršení vztahů s okolními státy. V březnu 1836 dorazili do Teheránu další afghánští diplomaté, tentokrát se jednalo o zástupce Kandaháru. Chtěli vyjednat podobnou smlouvu jako vyslanci Kábulu a Ellisovi se znovu podařilo je přesvědčit, aby zatím počkali. Poté, co Ellis odjel zpět do Anglie (duben 1836) byl Hobhousem (ovšem z velké části pod vlivem Palmerstona) znovu poslán do Teheránu John McNeill, tentokrát s rozšířenými pravomocemi. Jednalo se zejména o skutečnost, že již nebyl veden jako vyslanec Britské Indie, ale jako vyslanec londýnského ministerstva zahraničí a tím pádem nepřijímal rozkazy od Kalkaty, ale z Londýna. Jeho hlavním úkolem bylo prosadit změnu britsko-perské smlouvy z roku 1814. Zejména článku číslo 9 zakazujícího Británii vměšování se do případného konfliktu mezi Persií a Afghánistánem.

Vyjednávání probíhala i v Indii. Auckland se ovšem nechtěl postavit ani na jednu stranu a sledoval tak dříve nastíněný koncept rovnováhy sil v oblasti. V rámci tohoto konceptu pak velmi tvrdě varoval Randžída Singha, aby se vyvaroval agresivních diplomatických kroků vůči Sindhu. Při korespondenci s Dóstem Muhammadem Chánem pak nebyl ochoten připustit větší spojení obou zemí než byla obchodní smlouva. Složitou situaci měly vyřešit další tři diplomatické mise, které Auckland naplánoval. Alexander Burnes se měl vydat za Indus, Henry Pottinger do Sindhu a Claude Martin Wade do Láhauru.

Mise Henryho Pottingera měla za úkol konečně dosáhnout zřízení britského velvyslanectví v Sindhu, přičemž Pottinger měl argumentovat zejména nedávnou

intervencí Lorda Aucklanda v záležitosti agresivní zahraniční politiky Randžída Singha. Sekundárním cílem byly dílčí dohody o obchodě po Indu. Proti této britské iniciativě se velmi stavěl Charles Metcalfe. V korespondenci s ním lord Auckland formuloval základní důvody své politiky. Jednalo se zejména o tři skutečnosti: Randžídovy velké ambice, velký hospodářský význam obchodu po Indu a tudíž snaha ho zajistit a Perský postup směrem na Herát. V dopise z 15. října 1836 pak shrnul Metcalfe své výtky takto: „*Nesouhlasím s kurzem, který jste se rozhodl sledovat, jelikož to, co je dnes hotovo, je pouze začátkem. Mám strach, že se dostáváme do labyrintu intervencí, ze kterého nebude cesty zpět. Nevidím žádný zisk, který by byl natolik velký, aby stál za riskování důsledků změny naší dosavadní politiky; je to odklon od pacifistické politiky, která byla základem naší politické síly a finanční prosperity v regionu.*“¹⁷ Metcalfe zastával názor, že by měl Auckland nechat Sikhům Sindh, jelikož byli dobrými sousedy, s nimiž měla Britská Indie bezproblémové vztahy. Aucklandova odpověď byla velmi vyčerpávající, z důvodu její relativní důležitosti a vysvětlení některých důležitých motivací i pozdější politiky ji uvádím celou: „*Skoro jste mě vyděsil svými černými prognózami. Jsem daleko od entusiasmu v otázce Indu, ani o něm nesním zlaté sny jako někteří lidé v Anglii. Ale může dorůst obchodní důležitosti. Jeho obchodní využití je uznávaný britský projekt. Já jsem byl pouze vyslán, abych ho zajistil. Je pravda, že může vést k důsledkům, které si nepřejeme nebo nedovedeme předvídat, nicméně pasivní politika není vždy ta nejpacifičtější, naopak může vést ke zlům ještě strašnějším. Ve všech těchto věcech se budete lišit, a to mě velmi mrzí, vždy o to více zvažuji, zda jsem se vydal správnou cestou. Nicméně ať se mylím, či ne, tak v politice není dobré se příliš dívat na kroky, které jsme již udělali. Naše myšlenky musí být obráceny tam, kam bychom mohli vkročit s větší pevností a opatrností.*“¹⁸

Dne 17. listopadu 1836 Randžíd Singh ustoupil a definitivně se vzdal vojenského tažení do Sindhu. Hlavním důvodem bezpochyby byl britský nátlak, který ovšem byl v zásadě v přátelském duchu a nepošramotil příliš vzájemné vztahy. Randžídovo ustoupení ovšem Brity zavazovalo k větší orientaci právě na sikhskou říši namísto na Afghánistán a jejich úspěšná intervence do sindhského tažení byla prvním krokem k definitivnímu příklonu na stranu Sikhů ve vztazích jejich říše a Afghánistánu.

---

¹⁷ NORRIS, s. 96–97.

¹⁸ Tamtéž, s. 98.

Vyjednávání v Persii nedosahovala takových úspěchů. Peršané se nechtěli vzdát expanze do Herátu a pro britskou diplomacii bylo stále těžší je od útoku odrazovat. Auckland doufal v úspěch Burnesovy mise do Kábulu a čekal na další vývoj událostí, které se mohly ještě stále vyvinout v britský prospěch. V říjnu 1836 psal McNeill z Teheránu, že se očekává ústup armády určené na dobytí Herátu. A to i přes snahu ruského velvyslance hraběte Simoniče udržet vojsko na pochodu. Na počátku prosince informoval McNeill, že armáda je bez jídla a platu u Asterabadu, přičemž není očekáván její další postup a to i přes pokračující tlak Simoniče. McNeill byl guvernérem instuován, aby se pokusil za každou cenu zabránit dalšímu postupu vojsk, přičemž v krajním případě měl dokonce opustit Teherán.

Burnes se mezitím vydal na svou cestu do Kábulu. Vyrazil 26. listopadu 1836 ve společnosti poručíků Roberta Leeche a Johna Wooda. K Indu dorazili 13. prosince a samotná plavba začala na Štědrý večer roku 1836.

Na počátku roku 1837 se problém Simoničovy aktivity v Teheránu stal ještě palčivějším. Palmerston psal v lednu britskému velvyslanci v Petrohradě hraběti z Durhamu: „*Musím požádat Vaši excelenci, aby se otázala hraběte Nesselrodeho, zda hrabě Simonič postupuje na základě jeho instrukcí, když podporuje jeho perskou Královskou Výsost ve sledování politiky, která se tak diametrálně liší od jejich zájmů.*“¹⁹ Nesselrode oponoval ve smyslu, že McNeill nemá správné informace, jelikož hrabě Simonič jistě tyto kroky nepodniká. Na konci února 1837 byl hrabě Durham ujištěn, že bude Simonič odvolán, nestalo se tak, ale přišla určitá změna v jeho chování. Ze zpětného pohledu je jasné, že tato změna byla pouze zastíracím manévrem. Nesselrode sice otiskl přepis rozhovorů hraběte se šáhem, kde se Simonič vyslovoval proti plánům perské říše ohledně Herátu, nicméně ani ne za tři měsíce Šáh vyrazil s armádou do Afghánistánu v doprovodu několika ruských důstojníků, včetně Simoniče.

Mezitím Burnes cestoval do Kábulu a Pottinger podstupoval složitá jednání se Sindem. Hmatatelné výsledky sice zatím nepřicházely, ale Auckland na zprávy ze Sindhu reagoval pozitivně, jelikož byl tohoto názoru, že jednání postupuje ssprávným směrem.

Randžíd pozval na počátku roku 1837 lorda Aucklanda na svatbu svého vnuka, byl odmítnut, jelikož guvernéř se bál, že by tímto gestem mohl výrazně zkomplikovat

---

¹⁹ NORRIS, s. 103.

vyjednávání jak Burnesovi, tak Pottingerovi. Byl nakonec vyslán vrchní velitel indických vojsk sir Henry Fane. Pottinger s Burnesem pak obdrželi instrukce, že se musí velice snažit, aby toto gesto nebylo špatně pochopeno.

Mezitím poslal McNeill memorandum, které dorazilo do Kalkaty na konci března a do Londýna na konci dubna. Toto memorandum je první oficiální zmínkou o možnosti dosazení šáha Šudži na místo afghánského šáha. Psal, že je složité rozhodnout se mezi dvěma hlavními kmeny (Sadozajové a Barakzajové) Afghánistánu, nicméně za hlavní cíl považoval sjednocení Afghánistánu jako celku. McNeillovy názory měly jednoznačně určitý vliv, jeho míra se ovšem lišila. Londýn dal na McNeillovy názory mnohem více než lord Auckland, který nevěřil McNeillovu úsudku zdaleka tolik jako lord Palmerston. Auckland navíc doufal, že po případné pomoci Afgháncům proti Persii, bude možné nějakým způsobem sblížit Afghánistán se sikhskou říší. Aucklandovým plánem bylo vybudovat pomocí obchodu po Indu z okolních zemí prosperující oblasti, které by posléze byly ochotné s Brity spolupracovat, nicméně na to potřeboval čas, kterého se mu nedostávalo.

V únoru dostal McNeill dopisy od Aucklanda z listopadu 1836, které mu v případě neúspěchu v diplomatických jednání se šáhem přikazovaly stáhnout se z Teheránu úplně. Ihned poté napsal Palmerstonovi: „*Pochybuji, zda by opatření navrhovaná indickou vládou měla požadovaný efekt. Nejsem příliš spokojen se zprávami o náladách šáha i jeho dvora, nejsem si jist, zda by bylo rozumné vyvolat odcizení, které musí přijít z opatření indické vlády, zvláště jestliže nejsme připraveni jít dále a pojistit úspěch v naší věci, ve které jsme se uchýlili k výhrůzkám, přičemž také přesvědčit perskou vládu, že jsme schopni stejně tak konat jako vyhrožovat.*“²⁰ Tento dopis vypovídá o neobvyklé moci, kterou McNeill měl, když mohl zpochybňovat instrukce z Kalkaty. Činil tak zejména s poukazem na to, že se neshodují s rozkazy z Londýna. Další směřování politiky proto muselo stát na koncensu lorda Aucklanda, lorda Palmerstona a potažmo i McNeilla, ačkoliv jeho pozice byla absolutně závislá na neměnném kurzu Palmerstona. V jednom panovala shoda, totiž Herát nesměl padnout, lišily se pouze způsoby, jako toho dosáhnout. McNeill byl po korespondenci s Alexanderem Burnesem velmi nakloněn sjednocení Kábulu pod vládou Dósta Muhammada Chána, jehož říše poté měla tvořit zeď proti persko-ruské expanzi. To ovšem nebylo akceptovatelné pro Aucklanda, který velmi dobře chápal, že by to

---

²⁰ NORRIS, s. 107.

znamenal zničení dlouholeté aliance s Randžidem Singhem. Situace se dále zkomplikovala koncem dubna, kdy Dóst Muhammad Chán vyslal svého syna Akbara v čele výpravy za účelem znovudobytí Pešávaru. V hlavní bitvě tohoto střetu sice Sikhové prohráli a zahynul jejich velitel, ale pravděpodobně z důvodu kolapsu zásobování musela afghánská armáda ustoupit. Její postup se totiž zbrzdil a pevnosti Jamrud přišly na pomoc jednotky z Láhauru, čímž se šance na její dobytí rapidně snížila. Tato epizoda ještě prohloubila už tak velkou rivalitu mezi Kábulem a Sikhskou říší. Pro Aucklanda to znamenalo další komplikace, totiž jakékoliv vyjednávání s Dóstem Muhammadem Chánem se stalo nebezpečným pro jeho vztah se Sikhy. Rok předtím si o možnosti války se Sikhy psal Auckland s Charlesem Metcalfem, jeho scénář pak v dubnu poslal vrchnímu veliteli britsko-indických vojsk siru Henrymu Faneovi, ten k této možnosti již v korespondenci s Metcalfem poznamenal: *„Těžko může nastat situace, kdy by bylo moudré ničit Sikhkou říši, obsadit Pandžáb nebo se pokoušet o expanzi na západ. Každý postup, který povede za Satladž směrem na západ by dle mého znamenal oslabení našich vojenských pozic. Pokud chcete expandovat, expandujte za Avadh nebo za Gwaliár a do zbytků Maráthské říše. Staňte se úplnými suverény v rámci existujících hranic, ale nechte být Dálný Západ.“*²¹

Mezitím se Burnes velmi přiblížil Kábulu a od Williama Macnaghtena obdržel první instrukce: *„Dost Muhammad Chán vyprovokoval nerozvážnými demonstracemi a výhrůžkami Sikhy k dobovačným přípravám, a proto je vystaven riziku útoku tohoto mocného státu. Nepokouší se zachránit své postavení pomocí opatření vedoucích ke smíření, ale naopak se zdá, že rozjímá o aktech agrese tak zbrklé a násilné, že by mohly znamenat přímé ohrožení jeho moci. V každém případě, ve kterém vám budou předkládány různé politické návrhy, řeknete, že nemáte pravomoc přímo odpovědět, ale že je pošlete dál přes kapitána Wadea britsko-indické vládě. Pokud budete v pozici, a že možná budete, kdy po vás bude chtít Dóst Muhammada Chán radu ohledně problémů, kterými je obklopen, budete ho odrazovat od trvání na domnělých právech, která nemůže prosadit a veďte ho, jak jen bude ve vaší moci, vyhledat a formovat dohody o znovuuklidnění jeho vztahů se Sikhy.“* Burnes měl také zjistit míru vlivu Rusů na emíra: *„Budete sledovat obecné cítění směrem k Británii a ruské vládě, dojmy, které mají místní o moci a bohatství obou velmocí, míra s jakou vážností je brána v úvahu domněnka o důvěrném spojení mezi perskou a ruskou vládou a také míru vlivu této*

---

²¹ NORRIS, s. 110.

*domněnky. Budete také shromažďovat všechny informace, které bude možné získat o ruském obchodě a o opatřeních, která byla uskutečněna ruskou vládou za účelem rozšíření jejího vlivu ve střední Asii.*²² Než Burnes obdržel tyto instrukce, doslechl se o bitvě u Jamrudu. Chtěl ji také využít ve vyjednávání a nabídnout Dóstovi Pešávar výměnou za britský vliv v oblasti a případnou pomoc proti expanzi Persie. Sledoval tedy podobnou linii jako McNeill. Své plány poslal hned po obdržení Macnaghtenových instrukcí do Kalkaty. Aucklandovu politiku to ovšem nijak neovlivnilo, společenství se Sikhy si velmi cenil a i přes vysoký věk Randžída v něm viděl větší jistotu než ve společenství s Kábulem.

V červnu 1837 poslala herátská vláda nabídku velmi výhodného míru perskému šáhovi, ten ji ovšem nepřijal. McNeill ihned napsal Palmerstonovi, že diplomacie selhává a je potřeba začít podnikat ráznější kroky a poprosil Aucklanda, aby tvrdší požadavek zastavení agresivní politiky Persie vůči Herátu formuloval, jakožto nejvyšší britská politická autorita v oblasti. 23. července 1837 vyrazil šáh s armádou směrem na Herát. Rusové se od tohoto kroku oficiálně distancovali, Nesselrode poslal Palmerstonovi depeši od Simoniče, kde se hrabě omlouvá, že neuspěl ve snaze zabránit šáhovi v uskutečnění herátské akce. Tato korespondence obou ministrů vedla k částečnému uklidnění rusko-bitských vztahů v otázce Afghánistánu.

Burnesova mise perskou expanzí ještě posílila svůj politický charakter. Nicméně i v dalších dopisech s instrukcemi mu bylo výslovně zakazováno cokoli rozhodovat, měl stále být pouze prostředníkem. Perská expanze vedla Hobhouse s Aucklandem k myšlence, že ohrožení Afghánistánu by mohlo vést k výraznému zlepšení vztahů Sikhů a Kábulu, proto měl Burnes klást nyní ještě větší důraz na jejich zblížení. Měl také přednést návrh, že by se vlády v Pešávaru znovu ujal jeden z bratrů Dosta Muhammada Chána, nejlépe Sultán Muhammad Chán, za což se měl emír vzdát styků s Persií. Tyto další instrukce ovšem dorazily do Kábulu až po prvních schůzkách Burnese s Dostem Muhammadem Chánem a jeho bratrem Nawwábem Jubbarem Chánem. Alexander Burnes dorazil do Kábulu 20. září 1837, první schůzka s emírem na něj udělala velký dojem. Podobně emír zapůsobil i na ostatní členy Burnesovy výpravy.²³ První politické rozhovory proběhly asi týden po příjezdu Burnese do Kábulu. Dóst Muhammad Chán odmítl nabídku barakzajské vlády v Pešávaru. Dóst přistoupil na to, že pošle jednoho ze svých synů s omluvou k Randžídovi a že je

---

²² Tamtéž, s. 113.

²³ Více viz LAL, sv. I., s. 254.

ochoten platit tribut za Pešávar, ovšem jen za podmínky, že tam bude moci nechat vládnout někoho jiného než Sultána Muhammada Chána. Burnes odeslal tyto výsledky do Kalkaty, čekal na odpovědi a věnoval se dalším úkolům, zejména sbírání informací o geografii země a o ruském obchodě.

V říjnu konečně dorazily instrukce, které byly ihned přetlumočeny Dóstovi, ten velmi litoval, že se zapletl s Peršany a odsuzoval postup svých bratrů v Kandaháru, kteří měli perské vyslance na svém dvoře. Spolupráce Dósta s Burnesem došla tak daleko, že se rozhodli společně napsat dopis barakzajům v Kandaháru. Randžíd Singh byl od počátku velmi podezřívavý ve věci vyslání Alexandera Burnese do Kábulu. Macnaghten v dalším dopise Burnesovi znovu zopakoval, že jiná možnost než placení tributu a dosazení Sultána Muhamada Chána nepřipadá ve věci získání Pešávaru v úvahu a že britskou politikou je uchovat status quo. Dále napsal, že guvernér je s jeho prací spokojen, k čemuž ovšem připojil: *„Jeho Lordstvu přichází na mysl, že by bylo vhodné více opatrnosti, s ohledem na nároky Dósta Muhammada Chána, který je možná příliš optimistický v očekávání efektu našich dobrých vztahů. Jeho okamžité získání Pešávaru je beznadějně a mělo by být, jak se jeho Lordstvo domnívá, náčelníkovi doporučeno, že nejlepší momentální politika je snaha dosáhnout míru a prosperity v jeho nynější pozici a dále soustředit a posilovat jeho existující zdroje, které by nemohly, v jeho nynější pozici, nebyt oslabeny příliš netrpělivou a nedočkavou touhou po jejich rozšíření.“*²⁴

V další zprávě z listopadu 1837 Burnes hlásil možný brzký příjezd ruského vyslance do Kábulu. Důležitým obsahem zprávy byly také informace z Kandaháru. Zdejší barakzajští vládci a bratři Dósta Muhammada Chána podepsali s Persií smlouvu²⁵, kde se dohodli, že jim případně budoucí správa Herátu, na oplátku měla chtít Persie pouze pomoc při domácích nepokojích. Podle tvrzení vládců Kandaháru měli být u podpisu smlouvy i vyslanci Ruska a Persie, kteří na to dali svou pečeť. Burnes ve zprávě uvedl, že informaci o britské účasti popřel. 19. prosince 1837 obdržel Burnes dopis od Dósta Muhammada Chána, týkající se blížícího se ruského vyslance, který popsal Macnaghtenovi v dopise 20. prosince: *„Dóst Muhammad Chán říká, že za mnou přišel požádat o radu z určitého důvodu; že si nepřeje nic mít s jinou mocností než s Brity; že si nepřeje přijímat jakékoliv agenty, dokud má alespoň naději, že ho*

---

²⁴ NORRIS, s. 127.

²⁵ Plné znění smlouvy viz LAL, sv. I., s. 266–267.

*pochojíme; a že by přikázal, aby byl ruský agent poslán zpět, zadržen na cestě, nebo prostě by konal přesně tak, jak bych si přál.*²⁶

Poručík Vitkevič dorazil do Kábulu navečer 19. prosince 1837. Hned na prvních jednáních 20. a 21. prosince nabídl Dóstovi velice výhodnou dohodu. Rusko by mu pomohlo proti Sikhům, přičemž mu dokonce bude dávat roční subsidie, za což požaduje jen zlepšení vztahů. Již dříve bylo slíbeno, že Dóst Muhammad Chán bude o jednáních ihned Burnese informovat, a emír tak také neprodleně učinil. Hned 22. prosince obdržel Burnes další zprávu, Kandahárští barakzajové se rozhodli vyslat syna Kohaldira Chána do Persie, Burnes obratem poslal nabídku peněz a osobní asistenci při obraně Kandaháru, ihned o tom také informoval vládu. 23. prosince psal Burnes znovu do Kalkaty a vysvětloval své dosavadní kroky: „*V kritické situaci, ve které jsem se ocitl jsem neviděl jinou možnost, než tu, kterou jsem zvolil. Věřím, že Herát může odolat útoku Peršanů, ale pokud by se tak nestalo a šáh by pokračoval na Kandahár, naše vlastní pozice na Východě by byla ohrožena, stejně tak jako klid ve všech zemích v okolí Indu.*“²⁷ Po napsání tohoto dopisu vyslal poručíka Leech, nejspíše s vědomím, že překračuje své pravomoce, do Kandaháru, aby se pokusil přesvědčit místní *sirdary*²⁸ k odklonu od perského kurzu kandahárských barakzajů. Burnes následně napsal dlouhý dopis přímo lordu Aucklandovi, ačkoliv bylo zvykem, že si s guvernérem dopisoval přes Macnaghtena. Tento dopis mluvil jednoznačně ve prospěch Dósta Muhammada Chána. Obvinil Sikhy, že vyprovokovali útok na Pešávar, který skončil u Jamrudu. Dále zdůraznil dlouhodobou snahu Dósta Muhammada Chána spojit se s Brity. Pokračoval: „*Přestože posel dorazil a doručil své dopisy, věřím, že přátelská oddanost Dósta Muhammada Chána, kterou jasně dokázal svými dotazy na radu a okamžitým předáním dopisů, které od vyslance obdržel, zůstane v mysli Vašeho Lordstva, stejně jako důkazy upřímnosti a důvěry, vysoce oceněny. Oceněny i proto, že Britové ještě neudělali žádné prohlášení, kde by deklarovali podporu jeho moci, přičemž emír naopak obdržel deklarace od jiných.*“ Dále argumentoval proti neochotě guvernéra zničit spojení se Sikhy: „*Je nezpochybnitelnou pravdou, že máme starého a věrného spojence v maharádžovi Randžídu Singhovi, nicméně tato aliance neudrží*

---

²⁶ KAYE, sv. I., s. 188.

²⁷ NORRIS, s. 132.

²⁸ Slovo Sirdar má více významů, zde je myšlena kmenová šlechta v Balúčistáně, náčelníci, kteří jsou v afghánském kmenovém zřízení povinni za vypůjčenou půdu odvádět pro šáha určitý počet bojovníků.

mocnosti dál od našich hranic, ani nám nepřinese to, co by mělo být koncem všech aliancí, mír a prosperitu v naší zemi a na našich hranicích.“²⁹

Na počátku roku 1838 přišla Aucklandovi žádost McNeilla o výslovné odsouzení perské politiky, Auckland se tak zdráhal učinit, nejspíše z opatrnosti, v Londýně však byli s jeho politikou spokojeni. Auckland doufal, že se podaří vyřešit problém diplomaticky, nevraživost mezi Dóstem Muhammadem Chánem a Randžidem Singhem byla ovšem téměř nepřekonatelnou překážkou. V polovině ledna dostal Auckland v Simle³⁰ dopis od Burnese, pojednávající o příjezdu Vitkeviče. S ním dorazily i průvodní dopisy Wadea, který je obdržel v Láhauru, přečetl si je a napsal k nim svůj názor. V nich Claude Wade zpochybnil Burnesovu objektivitu a stavěl se jednoznačně za možnost restaurace šáha Šudži. Wade svůj názor ještě tvrději zopakoval v dopise z 1. ledna 1838, Macnaghtenovi napsal: *„Podrobím svůj názor, se vsí úctou k jeho moudrosti, rozhodnutí Jeho Lordstva; nicméně se domnívám, že méně škody by bylo napácháno, vzhledem k lidským předsudkům a bezpečnosti a vstřícnosti našich vztahů s jinými mocnostmi, dosazením šáha Šudži než donucením Afghánců přijmout suverenitu emíra.*“³¹

Během ledna 1838 docházely Aucklandovi stále dopisy ohledně obsazení afghánského trůnu. Největším problémem v jednání s Dóstem Muhammadem Chánem byly jeho, podle guvernéra, přehnané požadavky. Kromě ochrany proti Sikhům také v dopisech zmiňoval určitou podřízenost kandahárských barakzajů jeho vládě, což v Aucklandovi vyvolávalo obavy z přílišných mocenských ambic emíra a jeho snahy využít Británie ve svůj vlastní mocenský prospěch. Proto se Auckland rozhodl napsat mu dopis. Po poděkování za přátelství, vřelé přijetí Burnesovy delegace a odmítnutí perských diplomatů, naprosto jasně napsal, že si Británie vždy přála, aby v Afghánistánu byly tři státy: Herát, Kábul a Kandahár. Pokračoval: *„Ve vztahu k Pešávaru mě pravda nutí na vás naléhat, abyste se zřekl představy získání nadvlády nad tímto územím, díky šlechtenosti jeho povahy a s ohledem na alianci s britskou vládou, souhlasil maharádža Randžid Singh s mou žádostí na zastavení rozbíjení a posílení míru, pokud se začnete vůči němu chovat méně nevhodně. Slušelo by se, abyste začal myslet způsobem, ve kterém bude možné usmíření s tímto mocným princem, se kterým je můj národ spojen přímým poutem přátelství, a zavrhnul naděje, které*

---

²⁹ NORRIS, s. 133.

³⁰ Letní sídlo generálních guvernérů Indie.

³¹ NORRIS, s. 140.

nemohou být realizovány.“³² Připojil i další nepříliš diplomatické pasáže vyjadřující jistý podiv nad skutečností, že Dóst Muhammad Chán si dostatečně cení britské angažovanosti, která zabránila válce. Deklaroval dále, že pokud bude chtít emír dál využívat tyto služby, tak se nesmí spojit s jinou mocností bez britského povolení³³, přičemž pokud je nespokojen, tak se Burnes odebere zpět do Indie a jeho služby u emírova dvora skončí.

V prakticky stejnou dobu odeslali Macnaghten a Colvin dopisy Burnesovi, kde shodně kritizovali jeho sliby ohledně pomoci Kandaháru. Odvolávali se zejména na Aucklandem již zmíněné obavy z přílišných očekávání Dósta Muhammada Chána, podpořených právě těmito sliby. Auckland se následně rozhodl, že i s odkazem na smlouvu s Persií z roku 1814 nenapiše McNeillem žádané tvrdé odsouzení šáhova postupu na Herát. Toto rozhodnutí ovlivnila Aucklandova víra, že se město ubrání dost dlouhou dobu na to, aby se našlo méně ofenzivní diplomatické řešení.

Aucklandův dopis zapůsobil v Kábulu velmi negativně, emír ho bral jako urážku. Jeho nevraživost vůči guvernérovi byla posílána i informacemi, že britská vláda v Indii vyjednává s šáhem Šudžou. V této vypjaté situaci poté Burnes naprosto otevřeně řekl, co po emírovi chce a co za to nabízí. Emír neměl být vůbec v kontaktu s Persií a Ruskem, jinak by přišly britské sankce, měl ve zdvořilosti poslat pryč poručíka Vitkeviče, měl se vzdát všech nároků na Pešávar a souhlasit se soužitím s Randžidem Singhem v přátelském duchu a konečně měl respektovat nezávislost Kandaháru a Pešávaru a vynasazít se ukončit spor se svými bratry. Na oplátku Burnes slíbil „doporučit vládě, aby využila dobré styky s maharádžou Randžidem Singhem k odstranění současných i budoucích rozporů mezi Sikhy a Afghánci v Pešávaru; ale dokud bude maharádžou Randžíd Singh, tak může jmenovat náčelníkem Sultána Muhammada Chána nebo jakéhokoliv Afghánce, kterého si vybere, podle svých vlastních podmínek a požadavků.“³⁴ Dóst Muhammad Chán k velké radosti a překvapení Burnese všechny podmínky přijal, přičemž požadoval, aby mu bylo písemně slíbeno, že sikhské jednotky opustí Pešávar, jakmile sem bude dosazen nový vládce. Burnes to odmítl a řekl, že tento problém budou řešit později. Na počátku března o svém úspěchu informoval Aucklanda. Alexander Burnes si tuto náhlou změnu emírovy politiky vysvětloval úspěšnou obranou Herátu, o které dostával zprávy od

---

³² NORRIS, s. 141.

³³ KAYE, sv. I., s. 186.

³⁴ NORRIS, s. 146.

Eldreda Pottingera a Charlese Stoddarta, kteří se jí aktivně účastnili. Burnes zastával názor, že se ve světle nepříliš úspěšné vojenské kampaně proti Herátu, stalo spojenectví s Persií pro emíra méně lákavé, a proto se rozhodl ustoupit Británii.

Ve chvíli, kdy dorazil Burnesův dopis do Simly, byl Auckland velmi spokojen. Mimo zdánlivě úspěšného vyjednávání v Kábulu totiž relativně dobře pokračovala jednání Henryho Pottingera v Sindu a Randžíd Singh odmítl vpustit ruské diplomaty do země. Nicméně situace byla pro Británii příznivá jen zdánlivě. Vitkevič zůstal v Kábulu a část dvora podporující spojenectví s Ruskem a Persií naléhala na Dósta Muhammada Chána, aby odpověděl na dopisy ruského cara. Emír se nakonec rozhodl jim vyhovět, Burnesovi se sice podařilo modifikovat některé části těchto odpovědí, zejména týkající se Sikhů, ale ve výsledku tím vztahy s emírem spíše zhoršil. Navíc 16. března přišel za Burnesem Nawwáb Jubbar Chán a oznámil mu, že emír napsal dopis svým bratrům v Kandaháru, v němž deklaroval, že ztratil veškerou víru v získání jakýchkoliv zisků pomocí spolupráce s Brity. V dopise Macnaghtenovi z 24. března 1838 Burnes popsal situaci tak, že ihned požádal o možnost odchodu z Kábulu, jelikož jeho služby už tu nejsou vítány. Dóst Muhammad Chán byl v těžké situaci, priority jeho zahraniční politiky nemohly být spoluprací s Brity za těchto podmínek naplněny, nicméně spojenectví s Rusy bylo úplně stejně nejisté, proto v zásadě hrál o čas. Oznámil tedy Burnesovi, že konečně odpoví na Aucklandův dopis z ledna 1838, a to ve chvíli, kdy mu dojde odpověď na jeho dopis bratrům v Kandaháru. Burnes na to odpověděl, že to není důvod pro jeho setrvání, jelikož emír nesplnil nejdůležitější podmínku, totiž nezřekl se kontaktů s Persií a Ruskem. Dóst poslal Nawwába Jubbára Chána s omluvou a slíbil Vitkeviče konečně poslat pryč.

19. března 1838 tedy Dóst Muhammad Chán napsal Aucklandovi, vše, co otevřeně požadoval, byla pouze malá podpora ve své věci. Dále se snažil urovnat spor ohledně Randžída Singha, nicméně požadoval v tomto směru blíže nespécifikované britské ústupky. Setrvání Vitkeviče pak emír omluvil poněkud kuriózně množstvím sněhu na cestách a z toho vyplývající jejich nízkou bezpečností. Stále ovšem odmítal napsat slíbený dopis Randžídovi Singhovi. 20. března si pozval na rozhovor Burnese a vyložil mu svou situaci: *„Nikdy nebylo v této zemi tolik vzrušení. Peršané jsou před Herátem, otevřeně podporováni Rusy. Ti sem poslali agenta a Vaše vláda sem pozvala Vás. Nepřeji si jiné spojence než Brity, ale Vy odmítáte dát jakékoliv sliby a k čemukoliv se zavázat, předpokládám, jelikož jste lidé slova, že pro mě nic neuděláte;*

*jsem nucen říci to tak, jak to cítím, jinak bych obelhával sám sebe.*³⁵ V dopise, kde Burnes cituje emíra pak také navrhl řešení, které podle něho mohlo vyhovovat všem stranám. Základem tohoto uspořádání mělo být opětovné dosazení Sultána Muhammada Chána do čela Pešávaru, následně se měli Britové svým vlivem pokusit oslabit spory uvnitř rodiny Dósta Muhammada Chána a sjednotit pod jeho vlávou Pešávar, Kandahár a Kábul. Burnes v tomto řešení viděl možnost, jak vytvořit z několika malých států jeden velký a mocný, který by následně mohl být využit jako štít proti případné expanzi do Indie. Tento názor ještě cestou zkritizoval Wade v Láhauru, který do svého průvodního dopisu napsal, že společenství s Dóstem Muhammadem Chánem by bylo plné rizik.

Na konci dubna přišla zpráva o úspěchu ve vyjednávání v Sindhu. Plukovníku Pottingerovi se podařilo dojednat s nejnámějšími sindskými emíry Nusírem Muhammadem a Nurem Muhammadem podmínky britského zastoupení v Hajderabádu.

Pokračovalo také neúspěšné obléhání Herátu, přičemž McNeill se stále pokoušel přesvědčit Palmerstona nebo Aucklanda, aby protestovali proti šáhově politice, Palmerstonovi McNeill psal v únoru 1838: *„Tento zásah by bezpochyby způsobil jisté momentální rozčilení, přesto by způsobil mnohem méně problémů než by bylo vyvoláno naším zásahem v Kandaháru, pokud by Herát padl. Pokud bychom nakonec museli zastavit postup Persie v Afghánistánu, domnívám se, že by to mohlo být velmi výhodně využito k udržení celé země, včetně tak cenného místa jako je Herát.*³⁶ McNeill se domníval, že je nutné se jakkoliv zbavit článku devět ze smlouvy s Persií z roku 1814, který zakazoval Británii jakékoliv vměšování do persko-afghánského konfliktu. Měl za to, že jedině tak se dá zabezpečit Indii. McNeill se navíc obával, že o šáhově další expanzi do nitra Afghánistánu by mohlo být rozhodnuto bez britského vědomí, nicméně deklaroval, že *„nebude rozhodnuto dlouhé měsíce a bude zde čas potřebný pro účinný zásah. Pokud by byl šáh donucen odstoupit od obléhání a ustoupit, veškeré zásahy by byly samozřejmě nevhodné, kromě těch, které by zajišťovaly zavrnutí dalších pokusů o jeho dobytí v budoucnosti; pokud by Herát padl, bude pozdě do věci zasahovat jinak než ve smyslu jeho znovupřevzetí, ovšem pokud blokáda bude trvat dlouho, a to není nemožné, tak pokud bych byl instruován vypravit se do šáhova tábora a zřetelně oznámit Jeho Výsosti, že ho nemůžeme nechat vést válku, která je tolik zničující pro*

---

³⁵ NORRIS, s. 153.

³⁶ Tamtéž, s. 155.

*naše zájmy, a pokud by on chtěl vytvrvat, měli bychom pomoci herátské vládě. Jsem toho názoru, že by šáh měl cítit nezbytnost spravedlivé dohody; a pokud jeho vojenské přípravy nepovedou k úspěchu, mohl by cítit, že toto oznámení mu opatřilo záminku pro odvolání této výpravy bez ponížení, které by přinesl neúspěch; nicméně pokud před sebou bude mít vidinu okamžitého úspěchu, možná nebude odstrašen od dalšího prosazování své politiky ani tímto náznakem a bude možná muset být nezbytně dále informován, že pokud se zmocní Herátu, nebude mu dovoleno ho udržet.*³⁷ V této době neměl McNeill žádné specifické příkazy ohledně chování k šáhovi, Auckland mu poslal pouze krátkou zprávu, že se má chovat dle svého nejlepšího svědomí a podle instrukcí z Londýna. McNeill to chápal jako v zásadě volnou ruku v jednání a proto 10. března vyrazil do Herátu.

Na konci dubna 1838 napsal Auckland dopis Dóstu Muhammadu Chánovi, že lituje krachu vyjednávání.³⁸ V dalším dopise pak Macnaghten přikázal Burnesovi stáhnout se z Kábulu a uvedl základní důvody, proč vyjednávání skončilo neúspěchem. Největším problémem byly přetrvávající kontakty s Ruskem přes poručíka Vitkeviče, který sice měl být z Kábulu poslán emírem pryč, nicméně nestalo se tak, další třetí plochou pak byl slíbený, ale stále neuskutečněný usmiřující dopis emíra Randžidovi Singhovi a v neposlední řadě plané naděje, které emír stále choval ve věci britské pomoci proti Persii, když sám guvernér nikdy nic takového nenabídl. Nakonec Macnaghten vyjádřil mírnou kritiku Burnesova působení v Kábulu, přičemž kritizoval zejména přílišné množství slibů vedoucí k iluzím Dósta Muhammada Chána o možnosti získat Pešávar s britskou podporou.

V dubnu dostal Palmerston v Londýně zprávu o plánované výpravě Rusů z Orenburgu do Buchary, ihned tedy vyzval McNeilla, ať o ni zjistí co nejvíce. McNeill v této době napsal dopis plukovníku Sheilovi do Londýna, který ho shledal tak důležitým, že ho ihned předal Palmerstonovi, McNeill zde mimo jiné píše: *„Jsem toho názoru, že lord Auckland by měl zvolit jasný a rozhodující kurz a jasně prohlásit, že kdo není s námi je proti nám a mělo by s ním být podle toho zacházeno. Pokud by měl šáh získat Herát, nesmíme ztrácet čas, a je to věc, která má z těch, o kterých jsme dosud jednali, asi největší důležitost. Musíme zabezpečit Afghánistán – a to tak, abychom byli schopni poznat a potrestat intriky, které tam mohou vznikat proti míru v Indii – dále schopni vyhnat cizí agenty a vyslance z celé země – jinak naše bezpečnost v Indii bude*

---

³⁷ NORRIS, s. 155–156.

³⁸ Plné znění viz LAL, sv. I., s. 341–342.

*velmi oslabena a prostředky pro její udržení budou muset být velmi navýšeny.*³⁹ Palmerson tento dopis ihned předal Hobhouseovi a napsal McNeillovi, že kabinet ještě není připraven dělat takto rozhodnou politiku, Hobhouse byl naopak rozhodnut pro rychlé řešení problému.

Na konci dubna se dále vyvinuly i události v Kábulu. Dóst Muhammad Chán se definitivně rozhodl pro spolupráci s Ruskem a Persií, poslal pro Vitkeviče a řekl Burnesovi, že ho již ve městě nebude potřebovat. Burnes tedy odjel z Kábulu 26. dubna 1838⁴⁰. Bratr Dósta Muhammada Chána Jubbar Chán s jeho krokem velmi nesouhlasil a už od počátku mu vyhrožoval, že se bude podílet na jeho sesazení. Do Pešávaru Burnes přicestoval na počátku května 1838.

McNeill dorazil do perského tábora 6. dubna 1838, posléze ihned napsal Aucklandovi a Palmerstonovi, přičemž zopakoval, že jedinou možností, jak zachránit spojení s Persií je zabránit jí v dobytí Herátu. Dále vyjadřoval názor, že britská vláda je oprávněna použít zbraně na obranu britských zájmů ve Střední Asii. Jeho plánem bylo říci šáhovi, že britská vláda považuje jeho akce v Herátu za „*křiklavé porušení ducha dohody a jako velmi destruktivní pro celou alianci. Že britská vláda by byla za těchto okolností v plném právu označit dohodu za ukončenou a začít prosazovat aktivní kroky, které považuje za nezbytné k obraně vůči zlům, které na nás Persie sesílá.*“⁴¹ Dále deklaroval, že je připraven zprostředkovat případná jednání mezi perským šáhem a vládcem Herátu Kamránem. McNeill byl přesvědčen, že Rusové nelpí na Herátském dobrodružství natolik, aby si kvůli němu znepřátelili Británii, tudíž nebudou proti jeho politice aktivně vystupovat.

Květen byl velmi zlomovým měsícem. Palmerston schválil McNeillovu misi a v dopise ze 14. května se vyjádřil ve smyslu, že nechce válku s Persií nebo Afghánistánem, McNeill měl vyslat agenta do Buchary, aby zjistil, jak zde Rusové postupují. K Palmerstonovi v této době dorazily také další znepokojivé zprávy od britského generálního konzula v Oděse. Ten potvrdil dřívější zprávy o ruské snaze dojít přes Bucharu do Afghánistánu, ihned poslal přepis této zprávy Aucklandovi.

Auckland v květnu víceméně dospěl ke konečné podobě své politiky. Od velmi opatrné snahy o rovnováhu sil v této době přechází vcelku jasně na stranu Sikhů a odvrací se od Barakzajů v Afghánistánu. V memorandu z 12. května přesně popsal

---

³⁹ NORRIS, s. 161.

⁴⁰ LAL, sv. I., s. 334.

⁴¹ NORRIS, s. 165.

důvody této změny, mimo všeobecně vzývaného nebezpečí pro indické hranice perským postupem hlouběji do Afghánistánu v případě pádu Herátu, Auckland vyslovil myšlenku, že intervence je nevyhnutelná, jelikož ponechání Afghánistánu jeho osudu by bylo přiznáním absolutní porážky, přičemž pomoc Kábulu pod současnou vládou se vzhledem ke vztahům s Dóstem Muhammadem Chánem zdála nemožná. V případě Kandaháru byl problém v zásadě stejný, protože bratři Dósta Muhammada Chána byli ještě více protibritští než on sám. Proto se Auckland rozhodl definitivně postavit na stranu Randžída Singha a také pro snahu o propojení maharádži s šáhem Šudžou. Za účelem dojednání účasti Randžída na případné expedici do Afghánistánu byl vyslán Macnaghten.

22. května Auckland oficiálně oznámil tajné radě Východoindické společnosti, že Burnesova mise se nezdařila. Oficiálně také oznámil, že předběžná jednání by měla vést k alianci šáha Šudži a Randžída Singha. V dovětku pak kladl guvernér důraz na poslední Burnesovy informace z Kábulu o postupu ruského vlivu a konstatoval: „*Obsahují jednoznačné demonstrace, že Rusko se pokouší získat vliv až na samotném prahu našich indických držav. Nemusím opakovat, že bych byl velmi rád, ačkoliv rychlý sled událostí mně nutil činit bez vašich instrukcí, kdybych slyšel Váš názor na probíhající krizi, co možná nejdříve.*“⁴² Macnaghten dorazil 30. května do Adinagaru, asi 70 mil od Láhauru, kde se měl sejít s Alexanderem Burnesem vracejícím se z Kábulu do Indie a měli společně vyjednávat se šáhem Šudžou a Randžídem.

Mezitím McNeill nadále působil v perském táboře u Herátu, nicméně příliš se mu nedařilo. Simonič naopak dokázal velice účinně působit na šáha, zejména přes šáhovu ctižádost a touhu po expanzi. Velmi důležitým pro další vývoj byl dopis, který McNeill napsal 25. června 1838 (do Simly dorazil 20. srpna 1838, do Londýna 24. srpna). McNeill zde navrhoval pohrozit šáhovi sankcemi, jelikož měl pocit, že vážnost britských námitek není dostatečně podložena jasnými kroky. Byl toho názoru, že nynější ústupky by znamenaly pozdější střet s Ruskem v Afghánistánu nebo dokonce i v Evropě, přičemž by znamenaly i hospodářské a politické problémy. Doporučoval pak ve světle ruského postupu na Chivu a Bucharu zachránit a co nejlépe zabezpečit Herát, své doporučení podpořil obavou, že pokud se Rusům podaří obsadit Chivu i Bucharu a Persie bude úspěšná v Afghánistánu, stane se udržení linie na Indu velmi problematickým a bude vyžadovat další výdaje zejména na armádu. McNeill počítal

---

⁴² NORRIS, s. 170.

s potřebou 10 až 15 tisíc vojáků navíc, oproti současnému stavu, přičemž i při navýšení vojenské síly v oblasti bude blízkost cizích velmocí hrozit možnými vnitřními nepokoji podporovanými zvenčí. McNeill posléze doporučil jakožto hrozbu vyslat vojáky do jižní Persie.

Bez informací od McNeilla Palmerston přikázal, aby 19. června malá námořní síla okupovala ostrov Charg v Perském zálivu.⁴³ Tato skutečnost, dále odchod McNeilla a v neposlední řadě značná vyčerpanost armády přinutila šáha k poslednímu pokusu dobýt Herát útokem. Perská vojska společně s oddílem ruských dezertérů pod vedením generála polského původu Isidora Berowskiho, již dříve proslaveného ve službách bývalého šáha Abbáse Mírzy, zaútočila 24. června. Útok ztroskotal. Ačkoliv se podařilo prolomit herátské zdi, tak se vojskům nepodařilo tímto prostorem projít až do města a s obrovskými ztrátami musela šáhova vojska tentýž den večer útok odvolat. Obráně velel Yar Muhammad, přičemž ve službách herátského dělostřelectva sloužil i synovec plukovníka Henryho Pottingera, poručík Eldred Pottinger. Jeho role bývá ve viktoriánské historiografii velmi přeceňována, byť jako jediný zkušený dělostřelec jistě svůj podíl na úspěšné obraně měl. Je také důležité podotknout, že on sám osobně nikdy svůj podíl na obraně nezveličoval.

V červnu probíhala také jednání se Sikhy. Britové vyjednávali s maharádžou naprosto rovnocenně, a to nejen z důvodu jejich dlouhého a v zásadě bezproblémového spojení, ale i proto, že úspěch případné vojenské operace směřované do Afghánistánu závisel z velké části na pomoci Sikhů. A to nejen z pohledu vojenské podpory, ale i z důvodu potřeby volného průchodu britských vojsk Pandžábem. Co se týče Šudžova dosazení, tak v nejvyšších kruzích guvernérova úřadu panovala až překvapivá shoda, že nebude problém šáha na trůn dosadit. Burnes například napsal: „*Musí být vždy pamatováno, že Afghánci jsou velmi pověřčiví a že věří, že při Šudžovi nestojí štěstí, nicméně spojení s námi mu přesně toto štěstí přinese.*“⁴⁴ Podobně se o Šudžovi vyjádřil i Charles Masson: „*Pokud bude postupovat s britskou podporou, jeho úspěch bude okamžitý a jistý, málo nebo žádná krev nebude prolita – měli by se k němu připojit všichni, kteří jsou nespokojení s barakzajskou vládou a kdo je tam spokojený? Další výhoda prosazení šáha Šudži je, že ho může britská vláda podporovat a to do takové míry, dokud budou naše zájmy konsistentní s šáhovými vlastními nápady, aniž*

---

⁴³ KAYE, sv. I., s. 272.

⁴⁴ NORRIS, s. 184.

*bychom vyvolali jakoukoliv zášť mezi Afghánci.*⁴⁵ Auckland posléze v dopise Hobhousovi označil Massonovy teze za nejjasnější popis poměrů v Afghánistánu.

Auckland i přes podporu svých podřízených stále pochyboval. Již dlouho mu nepřišly zprávy ani z Londýna, ani od McNeilla. Nebyl zdaleka tolik přesvědčen o hladkém průběhu Šudžova dosazení na afghánský trůn.

Burnes s Macnaghtenem začali vyjednávání s Randžidem Singhem 17. června 1838, přítomni byli kromě již zmíněných Williama Mcnaghtena, Alexandera Burnese a Randžída Singha také Claude Wade a šáh Šudža. Po nepříliš jednoduchém vyjednávání byla 26. června 1838 podepsána smlouva, která je v historické literatuře označována jako Trojstranná dohoda. Tato smlouva je naprostým základem aliance, proto je dle mého nezbytné si alespoň některé články přesně vyjmenovat, a to z konečné verze, která byla po několika menších kosmetických změnách ratifikována 23. července 1838:

- (1) Šudža se vzdá všech nároků na teritoria držená Randžidem Singhem na obou stranách Indu, od Multánu na jihu po Kašmír na severu.
- (2) Lidé z oblasti Chajberského průsmyku budou udržovat mír.
- (3) Nikdo nesmí překročit Indus na Randžidově teritoriu, aniž by měl pas od jeho vlády.
- (4) Randžid Singh dodrží dohodu ohledně svých nároků na Šikarpur (území sindhských emírů).
- (6) Všechny strany budou mezi sebou jednat na základě rovnosti.
- (7) Afghánští obchodníci v Pandžábu nebudou znevýhodňováni.
- (9) Jakákoliv kořist bude spravedlivě rozdělena.
- (14) Přátelé a nepřátelé každé strany budou přátely a nepřátely všech.
- (15) Šudža se vzdá svých nároků na ovládnutí Sindu i snah získat od něho tribut, za což obdrží takovou sumu, jakou určí vyjednávání s britskou vládou.
- (16) Šudža bude platit 20 000 liber (2 lakhy rupií) ročně Randžidovi, za což bude maharádža udržovat 5000 vojáků v oblasti Pešávaru, kteří mohou pomoci Šudžovi kdykoliv bude potřeba.
- (17) Šudža nebude útočit na svého synovce, vládce Herátu, ani mu jinak škodit.
- (18) Šudža nevstoupí do vyjednávání s kteroukoliv cizí velmocí, aniž by o tom věděli Britové a Sikhové a postaví se jakékoliv moci, která bude mít plány na invazi do britských nebo sikhských teritorií.⁴⁶

---

⁴⁵ NORRIS, s. 184–185.

⁴⁶ Celé znění smlouvy viz KAYE, sv. I., s. 319–323.

Za hlavního politického představitele na výpravě byl vybrán William Macnaghten. Dále bylo rozhodnuto, že se půjde cestou přes Firúzpúr a Šikárpúr, tedy přes území Sindhu, přičemž již těsně po podpisu se Auckland rozhodl, že se bude výpravy účastnit i určité množství britských vojáků. Důvodem byla snaha zvýšit šance na úspěch výpravy. Cesta přes Sindh znamenala další požadavky od místních emírů. Pottinger několik měsíců po vyjednávání o umístění britského velvyslance v Hajderabádu vyžadoval další ústupky. A to nemalé. Guvernér ho instruoval, aby emíry přesvědčil k podpoře vojska, které bude procházet jejich územím, aby povolili neomezené zásobování po Indu (které se v poslední obchodní dohodě výslovně zakazovalo) a navíc se měli na výpravě i finančně podílet.

V létě 1838 opustil řady spolupracovníků Aucklanda Charles Masson, není to příliš důležité z hlediska samotných dějinných událostí, ale spíše kvůli jejich pozdější interpretaci. V té samé době se totiž Alexander Burnes ucházel o místo hlavního politického agenta, které, jak už bylo výše řečeno získal Macnaghten. Jistá frustrace této dvojice je pak patrná v některých historických publikacích, které názory těchto dvou často z politických důvodů velmi prosazovaly. Masson zejména velmi neobjektivně a kriticky popsal charakter všech hlavních aktérů 1. britsko-afghánské války, ze kterých pak toryovská historiografie velmi čerpala ve své kritice celého podniku, namířené proti lordu Palmerstonovi.

13. srpna 1838 poslal Auckland další zprávu tajné radě Východoindické společnosti do Londýna, kam dorazila 27. října 1838, v níž zejména vysvětlil důvod uzavření Trojstranné dohody. Spojení s Randžídem popsal guvernér jako jediné možné, jelikož mu dává navíc možnosti pomoci v případě potíží v jiných oblastech Indie, což by mu spojení s Barakzaji nikdy nepřineslo. Nemalý vliv jistě měla i analýza sira Henryho Fanea z předchozích let, která ukázala problematičnost případné války se Sikhy.

V době, kdy již bylo vcelku pravděpodobné, že Peršané Herát nedobytí začala diskuze, zda expedici začít i pokud se Peršané stáhnou. Auckland v dopise Hobhousovi z 23. srpna 1838 popsal situaci následovně: „*Je mi jasné, že kroky směřující za Indus mohou ve spoustě bodů vyvolat námitky, nicméně nemám času nazbyt. Nebyla zde jiná volba než tyto kroky nebo ještě snadněji kritizovatelná pasivita – a přátelská moc a bližší spojenec v Afghánistánu, mírová aliance v Láhauru a ustavení našeho vlivu v Sindhu jsou cíle, pro které lze podnikat i riskantní kroky.*“ Guvernér dopis doplnil

ještě o oznámení, že výpravu povede William Macnaghten, přičemž ho popsal jako velmi schopného muže.

Mezitím vyslal McNeill svého zástupce plukovníka Stoddarta zpět k Herátu, odkud sám odešel. Stoddart vyrazil 10. července 1838. Ještě za svého pobytu u šáha se McNeill dozvěděl, že 12 000 ruských vojáků je na cestě k Chivě a Buchaře, své názory na tento postup Rusů popsal v dopise Palmerstonovi následovně: „*Pokud Herát padne a pokud byla smlouva doopravdy garantována celým Ruskem, ne hrabětem Simoničem jakožto soukromou osobou, pak se Rusko stane nesporným pánem osudu, komerčního i politického, celé Střední Asie.*“⁴⁷ Dále konstatoval, že pro Brity by to znamenalo nutnost stáhnout se zpět za Indus. V dalších dopisech mezi 30. červencem a 5. srpnem se pak soustavně snažil Palmerstona přesvědčit o nutnosti ukázat Persii britskou sílu.

Během srpna do Londýna přicházely zprávy několik měsíců staré. Hobhouse odsouhlasil obsazení Chargu, tudíž potvrdil rozhodnutí Palmerstona i ze strany Východoindické společnosti a britsko-indické vlády. Na konci srpna obdrželo ministrestvo zahraničí McNeillovo oznámení o odchodu od Herátu, pověsti o intrikách Rusů během tohoto obléhání a také zprávu od Aucklanda o počátcích vyjednávání s Randžidem. Po těchto zprávách viděl Palmerston situace takto: „*Hlavním krokem, který musí být podniknut, je velká operace v Afghánistánu; podpořit Randžida Singha, poslat britské jednotky, aby s ním bojovaly; za účelem vyhnání Peršanů z Afghánistánu a reorganizování této země pod jedním náčelníkem; zaplatit Randžidovi odevzdáním Pešávaru a Kašmíru. Spojení afghánského státu s Britskou Indií vytvoří lepší bariéru, než byla Persie, jelikož bude více pod naší kontrolou. Měli bychom mít stejný geografický vliv na tento stát jako má Rusko na Persii.*“⁴⁸ Palmerston se v příštích dnech dozvěděl o několika dalších krocích Aucklanda a to z dopisu od guvernéra Bombaje sira Roberta Granta Hobhouseovi, přičemž jeho politiku pochválil a prohlásil, že se s ní plně ztotožňuje. Premiér se rozhodl rozhodnutí nechat čistě na Aucklandovi, ačkoliv si byl vědom nebezpečí prudkého zhoršení vztahů Británie s Persií a Ruskem, pokud se Auckland rozhodne následovat rady Johna McNeilla. 27. září Palmerston v parlamentu plně podpořil Aucklandovu politiku. Nejhlasitějším odpůrcem byl lord John Russel, který nevěřil v naléhavost ruského nebezpečí, jak ji popisoval McNeill. Palmerston ho v parlamentní při odkázal na přečtení všech zpráv za posledních několik měsíců, které z Teheránu přišly. Odpůrci Aucklandovy politiky byli i v samotné vládě.

---

⁴⁷ NORRIS, s. 206.

⁴⁸ Tamtéž, s. 209.

Nejvlivnějším z nich byl asi ministr války lord Howick. Melbourne psal o jeho pochybách v dopise Russelovi z 13. října 1838. Premiér vysvětloval, že chápe Howickovu zdrženlivost v aktivních krocích proti Rusku, ale zároveň prohlásil, že pasivita by se mohla Británii vymstít ještě daleko více. Viděl Rusko jako expandující mocnost, která bez aktivních kroků Británie svou expanzi nezastaví, ačkoliv tyto aktivní kroky nesmí vést k přílišné diplomatické roztržce, která by hrozila nějakým otevřenějším konfliktem. Stejně jako Palmerston tedy Melbourne viděl Indii jako pevnost v obležení, kterou je potřeba aktivně bránit.

V půlce října došla další zpráva od McNeilla, který informoval o velice uspokojivých výsledcích Stoddartova pobytu u Herátu. Plukovník dorazil na místo 11. srpna s ultimátem. Již 12. srpna se mu podařilo přesvědčit šáha, aby od Herátu ustoupil.⁴⁹ Tento úspěch nebyl ani tak způsoben Stoddartovým diplomatickým uměním, jako spíše celkovým rozkladem perské armády, která po nezdařeném útoku z 24. června působila již značně unaveným dojmem. Navíc ani velení už v úspěšné obléhání příliš nedoufalo. Zprávu o tomto vývoji poslal McNeill 11. září 1838 a připojil k ní ještě apel na britskou vládu, aby nepolevila ve svých snahách o zajištění obrany v Afghánistánu, jinými slovy, aby nadále plánovala dosazení nového, loajálnějšího šáha. Hned po jeho obdržení si Palmerston v rychlosti napsal větu, která do značné míry osvětluje jeho politiku: „*Je jasné, že Afghánistán bude buď náš nebo ruský; a nyní nastala chvíle, kdy je volba v našich rukou.*“⁵⁰

Palmerston dále jednal s ruským vyslancem v Londýně Pozzem di Borgo a zjišťoval míru angažovanosti Ruska. Požadoval zejména jasné stanovisko ohledně angažmá hraběte Simoniče, zejména zda dělá přesně tu politiku, kterou po něm Petrohrad žádá. Pozzo di Borgo odeslal tento dotaz Nesselrodemu, který stejně jako v roce 1837 odpověděl, že Rusko nechce ve Střední Asii dělat protibritskou politiku a pokud ji hrabě dělá, tak je to proti vůli petrohradského centra. Ovšem tentokrát Nesselrode svá slova podpořil akcí, totiž Simoniče ihned od perského šáha odvolal a distancoval se jak od akcí jeho samotného, tak i od akcí jeho agentů (myšleno zejména poručíka Vitkeviče). Stažení Rusů způsobilo bouřlivější diskuzi v Londýně. I Hobhouse se snažil Aucklanda přesvědčit, aby se pokusil o poslední vyjednávání s Dóstem Muhammadem Chánem a jeho bratry v Kandaháru, nicméně i přes tento návrh měl guvernér stále jeho podporu. Jasně to deklaroval v korespondenci s jedním z nových

---

⁴⁹ KAYE, sv. I., s. 273–274.

⁵⁰ NORRIS, s. 214.

kritiků tažení sirem Henrym Willockem, který označoval válku za akci, která přinese větší výdaje než zisky. Hobhouse se vyjádřil ve smyslu, že dosazení Šudži rozhodně nebude dražší než udržování velké armády v Indii. Problém velké závislosti šáha na pomoci Británie vnímal i lord Auckland, nicméně byl přesvědčen, ostatně stejně jako zbytek jeho spolupracovníků, že i přesto bude šáh díky svému původu populární a s jeho dosazením nebude problém.

20. prosince 1838 obdržel Hobhouse Aucklandův manifest ze Simly, který guvernér napsal 1. října a který vysvětloval základní příčiny jeho politiky a důvody vstupu Británie do války s Dóstem Muhammadem Chánem a jeho bratry v Kandaháru.⁵¹ Lord Auckland popsal v dokumentu všechny výše zmíněné důvody, tedy primárně nemožnost dohody mezi Dóstem Muhammadem Chánem a Randžidem Singhem, kterou dával za vinu afghánskému emírovi. Odkazoval zejména na Jamrudskou krizi, když útok považoval za jednoznačně nevyprovokovaný. Spor mezi emírem a maharádžou by pak podle Aucklanda přinesl destabilizaci regionu, která by velmi ohrožovala britské obchodní zájmy. Jako druhý hlavní důvod pak Auckland označil perské obléhání Herátu a zejména podporu, kterou Peršané pro tuto akci měli v Kandaháru. S tím souvisí i poslední důvod a to je snaha bránit západní hranici Indie, potažmo přání, aby Indie byla obklopena státy, které jsou spřízněny s jejími zájmy a neohrožují ji. Auckland v dokumentu vyjádřil také přesvědčení, že Šudža bude dosazen na trůn rychle a po neméně rychlém zajištění stability jeho moci se britské jednotky stáhnou. Případné problémy s jednotlivými kmeny pak Auckland plánoval řešit finančními dávkami, které měly být vypláceny náčelníkům.⁵² Manifest ze Simly byl napsán přesně tak, jak si to londýnská vláda přála. Ta chtěla primárně zdůraznit nebezpečí Persie a destabilizace regionu a co nejvíce upozadit hlavní nebezpečí, kterého se obávala, totiž Ruskou expanzi na jiho-východ. Manifest ze Simly se dá považovat za shrnutí příčin první britsko-afghánské války, nicméně váha jednotlivých příčin byla trošku odlišná od té, která je v manifestu prezentována. Hlavně je nutné jako jednu z hlavních a v manifestu neřečených příčin brát ruské nebezpečí.

Manifest ze Simly vyvolal první větší vnitropolitickou diskuzi ohledně invaze do Afghánistánu. Kritika tentokrát přicházela téměř výhradně ze strany toryů. I dřívější podporovatel Aucklandovy politiky vévoda z Wellingtonu měl jisté pochyby, v dopise

---

⁵¹ Plné znění viz KAYE, sv. I., s. 355–359.

⁵² MOHHAMED ALI. *Afghanistan, the Mohamedzai Period*. Kábul: 1959, s. 24–25.

lordu Aberdeenovi z 24. prosince 1838 se obával, že nebude problém Šudžu na afghánský trůn dosadit, ale udržet ho tam.

Na počátku roku 1839 Palmerston nadále využíval zlepšených vztahů s Ruskem v souvislosti se Střední Asií. 3. února psal lordu Russelovi o dohodě s Pozzem di Borgo ohledně Ghurianu, kdy Rusové souhlasili, že by Peršané měli město opustit. V tomto jednání šlo o přístup k Herátu, který by byl po ztracení Ghurianu pro Peršany o poznání složitější. Palmerstona totiž nadále trápily obavy ohledně dalších pokusů Persie Herát získat. V druhé části dopisu se lord Palmerston zmiňuje o případné pomoci Herátu penězi, vojskem a případně i dělostřelectvem, ale až ve chvíli, kdy bude Kábul a Kandahár pod britskou kontrolou.

V únoru 1839 se poprvé výrazněji ozvala toryovská opozice, konkrétně její hlavní představitel sir Robert Peel. Požadoval kompletní dokumentaci k celé operaci. Hobhouse k otázce zveřejnění dokumentů, které vedly Británii ke vstupu do války, napsal krátce memorandum již na počátku února: „*Zveřejnění všech dokumentů naráží na některé velmi ožehavé problémy. Za prvé jistě přinese nezadržitelný příliv dalších otázek ohledně stavu našich vztahů s Ruskem. Za druhé dá našim nepřítelům do rukou nejdůležitější informace týkající se dobývání Indie a odhalí naše akce, které tomu mají předejít a Indii bránit. Za třetí možná poškodí a oslabí tyto akce vyvoláním předčasné diskuze a zbytečného poplachu ve veřejném mínění.*“⁵³ Sepsáním dokumentu, který měl být předložen parlamentu, byl pověřen William Cabell. Měl se co možná nejvíce vyhnout Hobhousem výše popsaným nebezpečím. Prezident Board of Control si byl vědom výbušnosti těchto dokumentů, proto je vůbec nechtěl zveřejňovat, ale jak později poznamenal: „*Pravda je, že jsme neměli možnost volby. Pokud bychom odmítli dokumenty publikovat, nepřítelské hlasy by si to vynutily.*“⁵⁴ Cabell následně vymyslel plán, jakým měly být dokumenty zveřejňovány, ten v zásadě spočíval ve zvýraznění jiných aspektů afghánské politiky, než byl aspekt protiruský. Neměly se zdůrazňovat jisté neshody mezi Ruskem a Británií, upřednostnit akce guvernéra a zvláště zvýrazněn pak měl být ruský ústup. Což ovšem nemělo znamenat jakékoliv zpochybnění Aucklandovy politiky, kdy naopak mělo z dokumentů vyznít, že nebezpečí bylo tak veliké, „*že se nebylo možné vydat žádným jiným směrem, než tím, kterým se byl*

---

⁵³ NORRIS, s. 222.

⁵⁴ ADLER, G. J. *The „Garbled“ Blue Books of 1839—Myth or reality?* London: The Historical Journal, sv. 2, 1972, s. 232.

guvernér nucen nakonec vydat – nahrazením nepřátelské moci v Afghánistánu moci přátelskou.“⁵⁵ 18. února byla vydána Třístranná dohoda a Deklarace ze Simly.

Na počátku března pak lord Ellenborough formuloval další požadavky toryů. Šlo o čtyři hlavní části dokumentů: (1) kopie smluv se státy v blízkém okolí Indu (myšleno zejména Sindh a Sikhy), (2) kopie a extrakty z dopisů Alexandra Burnese z jeho pobytu v Kábulu, (3) kopie Burnesových oficiálních instrukcí a (4) korespondence ohledně Šudžova nezdařeného pokusu o znovuobsazení trůnu v roce 1834. Hobhouse slíbil vše parlamentu poskytnout, s výjimkou některých zvláště protiruských dopisů Alexandera Burnese a ohledně korespondence se Šudžou v roce 1834 poznamenal, že dokumentů je příliš velké množství, proto dodá pouze část a později. Všechny dokumenty byly postupně dodány 8. března (1), 9. března (3), 16. března (2,4), přičemž ještě v dubnu si hlavní vévoda z Wellingtonu a lord Ellenborough vyžádali vydání McNeillovy korespondence, která byla vzhledem k jeho extrémně protiruským názorům velmi výbušná. Toryové dostali tyto dokumenty až v polovině dubna 1839.

Konečný svazek všech doposud vydaných dokumentů dosáhl úctyhodného počtu téměř 500 stran a dnes je znám pod názvem *Modré knihy*. Celou genezi jejich vydání zde popisují z toho důvodu, že jejich obsah se stal terčem největší kritiky, která kulminovala zejména na konci 50. let 19. století, v době, kdy lord Palmerston zastával úřad britského premiéra, přičemž měla rozhodující vliv na vznik základního díla, týkajícího se první britsko-afghánské války, totiž knihy Johna Williama Kaye *The History of the War in Afghanistan* (1859). Na konci 30. a na počátku 40. let 19. století ovšem opozice zdaleka tak aktivní nebyla. Hlavními kritiky dokumentu byli lord Ellenborough, sir James Graham a mladý, čerstvě zvolený tory Benjamin Disraeli, nicméně sir Robert Peel nakonec přesvědčil všechny tři, aby prozatím v parlamentu příliš tvrdě proti Palmerstonově politice nevystupovali. Důvody byly jednoduché, Peel se chtěl vyhnout menšinové vládě, se kterou měl čerstvou zkušenost z let 1834–1835, tudíž nechtěl nechat padnout nynější vládu kvůli voličům nepřilíš známé kauze, ale čekal na příležitost, která by mu dala větší šanci vyhrát příští volby s takovým náskokem, aby mohl sestavit vládu většinovou. Nezanedbatelný vliv měl také vévoda z Wellingtonu, který se obával negativního dopadu pádu vlády na morálku a akceschopnost armády, která byla v této době již na pochodu. Dá se říci, že intervence

---

⁵⁵ ADLER, s. 233.

těchto dvou významných toryů vedla v letech 1840–1841 k veliké zdrženlivosti v kritice afghánského tažení mezi parlamentními toryi.

V březnu 1839 se Palmerston oficiálně dozvěděl, že byli poručík Vitkevič i hrabě Simonič staženi zpět do Ruska, čímž se na čas vyřešily britsko-ruské konflikty ohledně Střední Asie.

Kapitola 3

Dosazení šáha Šudži a počátky jeho vlády

V létě 1838, konkrétně 30. června a 28. srpna, byly vydány generálním guvernérem Indie, lordem Aucklandem, rozkazy, které dočasně zvýšily množství britských vojáků v Indii ze 190 000 na 203 000. 10. září pak lord Auckland formálně svolal armádu, která se měla podle dřívějších rozkazů sejit v Karnaku posledního dne měsíce října. Mezitím byl vyslán Alexander Burnes, aby diplomaticky připravil státy podél Indu na průchod britsko-indických vojsk jejich územím. Během druhé poloviny září také lord Auckland a William Macnaghten sepisovali výše zmíněný Manifest ze Simly.

V listopadu 1838 probíhala diskuze ohledně výběru hlavního velitele intervenčních vojsk. 15. listopadu napsal Auckland siru Hobhouseovi, že velení nejspíš nebude svěřeno Henry Faneovi, jelikož výprava není tak významná, aby ji musel vést hlavní velitel britských vojsk v Indii. V dobové literatuře bývá absence Fanea vysvětlována jeho nesouhlasem s výpravou, ovšem zdá se, že se tak stalo z čistě praktických důvodů. Sám velitel britsko-indických vojsk v Indii naopak chtěl výpravu vést jako svou poslední před odchodem na odpočinek, nicméně po stažení Peršanů od Herátu byla stažena i jedna divize, což vcelku výtazně snížilo počet vojáků, kteří se tažení účastnili.

V září dostal lord Auckland dopis z Londýna, kde Hobhouse chválil Burnese za jeho iniciativu ohledně vyjednávání. Auckland s tím nesouhlasil, nicméně schválená vyznamenání předal. Kromě Burnese byli vyznamenáni ještě poručík Robert Leech (od této chvíle již major) za svou účast na Burnesově podniku a na počátku roku i Eldred Pottinger za pomoc při obraně Herátu.

Mezitím vyjednával Henry Pottinger⁵⁶ v Sindhu a shromažďovala se vojenská síla Británie a Sikhů ve Firúzpúru. 27. listopadu 1838 přišlo oznámení o zmenšení síly o jednu divizi. Ve stejný den přijel i lord Auckland. Výpravy se s ním účastnily i jeho dvě sestry, kdy pro dějinné události byla jednoznačně významější Emily. Emily Eden totiž po návratu do Anglie vydala několik knih, včetně své korespondence z doby pobytu v Afghánistánu. 29. listopadu dorazil do tábora Randžíd Singh, s nímž pak

---

⁵⁶ Více k pobytu sira Henryho Pottingera v Sindhu viz LAL, sv. II., s. 1–25.

guvernér strávil další více než měsíc.⁵⁷ Vyjednávání se sindhskými emíry se vyvíjelo pro Brity velice špatně. Emíři chápali blízkost britských vojsk jako vyhrůžku a začali shromažďovat armádu, přičemž panovalo podezření, že se jejich jednotky pokusí sabotovat zásobování. Proto byl vyslán sirem Johnem Keanem kapitán James Outram, aby s pomocí své jednotky chránil tažná zvířata a lodě mířící do nynějšího stanoviště Bombajské armády ve Vikkuru. Outram se dostal do Vikkuru 12. prosince a o týden později dorazila i tažná zvířata. Mezitím přicestoval i šáh Šudža se svou vojenskou jednotkou.

Armáda Indu, jak armádu mířící do Afghánistánu po dohodě se sirem Henrym Fanem Auckland nazval, se skládala z pěti hlavních útvarů. Části bengálské armády⁵⁸ pod vedením sira Willoughbyho Cottona v počtu cca 9500 mužů, části bombajské armády pod vedením sira Johna Keanea o síle zhruba 5600 mužů, dále jednotek šáha Šudži, čítajících cca 6000 mužů. Dále obsahovala 2 rezervní jednotky: rezervní jednotku generál-majora Duncana o síle cca 4250 mužů a bombajskou rezervní jednotku, neboli armádu Sindhu, která čítala zhruba 3000 mužů. Dohromady tedy měla Armáda Indu okolo 28 000 mužů.⁵⁹ Další armádu pak zformoval Randžíd Singh v Pešávaru, 5. prosince 1838 si ji byl prohlédnout lord Auckland a na její adresu poznamenal: „*Zhruba 8 nebo 9 tisíc vojáků a musím říct, že ve výbavě, spolehlivosti a přesnosti manévrů nevypadají o nic horší, než naše vlastní armáda.*“⁶⁰

Sir Willoughby Cotton vyrazil na pochod směrem k Rohri 10. prosince, zde se měla jeho část bengálské armády setkat s částí bombajské armádou sira Johna Keanea. Auckland mezitím na své cestě po Pandžábu dojel až do Láhauru a odtud poslal rozkazy oběma velícím generálům Keanovi i Cottonovi a zároveň i hlavnímu politickému vůdci Williamu Mcnaghtenovi, který se zdržoval u šáha Šudži. Všechny také ujistil o jistotě spojení s Randžídem. Během své návštěvy také povýšil Clauda Wadea na podplukovníka. Randžíd Singh působil na Aucklanda velmi zdravě a velmi odhodlaně účastnit se jejich podniku. Nicméně i přes jeho zdánlivé dobré zdraví požádal 24. prosince Aucklanda, aby ho jel prohlédnout britský doktor. Ukázalo se, že zdravotní stav maharádži se velmi zhoršil, Auckland to popsal v dopise Hobhousovi

---

⁵⁷ Více viz EDEN, Emily. *Up the Country*. Sv. II., London: Richard Bentley, 1866, s. 1–37.

⁵⁸ Britské ozbrojené síly v Indii představovaly tři armády - bengálská, bombajská a madraská. Největší byla bombajská armáda, v níž většinou sloužili příslušníci privilegovaných kast, v její jízdě sloužilo velké množství muslimů. Mužstvo bombajské a madraské armády bylo naopak složeno většinou z příslušníků nižších kast, pro které služba znamenala sociální zajištění.

⁵⁹ MOHHAMED ALI. *Afghanistan, the Mohamedzai Period*. Kábul: 1959, s. 24–25.

⁶⁰ NORRIS, s. 241.

z 2. ledna 1839: „*Nemoc starého muže velmi zkažila poslední dny mé návštěvy, jelikož vše okolo něj začalo být velmi těžké, byl čím dál unavenější a paralytický stav jeho úst způsobil, že mé poslední návštěvy byly velmi bolestivé jak pro něj, tak pro mne.*“⁶¹ Dcera lorda Aucklanda, Emily Edenová, byla jeho nemoci přímo přítomna a podle jejího popisu se maharádžova nemoc zhoršovala proto, že odmítal veškerou západní medicínu a byl ochoten se léčit pouze za pomoci místních spíše šamanských než medicínských metod.⁶²

Mezitím Alexander Burnes cestoval po povodí Indu a pokoušel se získat místní náčelníky pro spolupráci s procházející britskou armádou. Vyjednávání to byla velmi složitá, pro místní vládce totiž přítomnost britsko-indických vojsk znamenala často přímou hrozbu hladomoru mezi obyvatelstvem, nicméně neměli příliš na výběr, protože představa, že by se jednotliví náčelníci menších měst nebo oblastí dokázali postavit dvacetitisícové armádě, byla nereálná. Jako prvního Alexander Burnes přesvědčil chána z Bahawalpúru, ten se závazal v zásadě jen pomoci se zásobováním armády potravinami. V 25. prosince Burnes dojednal smlouvu s Rustumem Chánem z Chairpúru. Ta byla pro Brity o poznání důležitější, chán totiž souhlasil, že v Chairpúru bude sídlit britský vyslanec, který bude mít na starosti i zahraniční politiku tohoto malého státu, přičemž Britové navíc získali na dobu válečného konfliktu ostrovní pevnost Bukkur, která ležela na strategicky velmi významném místě mezi Sukkurem a Rohri.⁶³ Mezitím se o podobnou dohodu pokoušel Henry Pottinger v jižním Sindhu, dokonce emírům nabídl část území okolo Tatty, nicméně to bylo rezolutně odmítnuto vládou Britské Indie. Po tomto nezdařeném pokusu se sindhští emíři zatvrdili ještě více, Auckland si byl vědom možného vojenského střetu, nicméně výpravu do sindhské říše chtěl odložit. V této věci ovšem nechal generálům volnou ruku. Pottinger poslal 15. ledna poručíka Eastwicka do Hajderabádu s novými smlouvami. Emíři měli podle ní platit 20 lakhů rupií (cca 200 000 liber), aby se Šudža vzdal nároků na jejich zemi a k tomu měli platit i roční tribut, Dále měli zrušit mýtné na Indu a živit jednu jednotku Šudžových vojáků, která měla stále sídlit v Sindhu. Tato smlouva byla pro emíry velmi tvrdá, nicméně 22. ledna, kdy si svolali všechny členy výpravy (na cestě se k Eastwickovi připojili ještě dva důstojníci, z nichž jeden byl James Outram), oznámili jim, že prozatím nemohou na návrhy odpovědět. Eastwick

---

⁶¹ NORRIS, s. 244.

⁶² EDEN, sv. II., s. 25–26.

⁶³ Kompletní znění smlouvy viz. LAL, sv. II., s. 84–87.

předpokládal, že emíři hrají o čas, v čemž ho utvrzovala i mobilizace, která ve městě probíhala.

Dne 23. ledna 1839 se tedy část bombajské armády v čele s generálem Johnem Keanem vydala směrem na Hajderabád, 25. ledna bylo rozhodnuto o útoku na toto město spojenými silami Keanových vojsk a části bengálské armády generála Cottona, když části, která měla tento útok provést, velel generál-major William Nott. Proti tomuto postupuse velmi stavěl William Macnaghten.⁶⁴ 6. února se ovšem jednotky po desetidenním pochodu musely zastavit. Sir Henry Fane totiž poslal zprávu, že emíři přistoupili na podmínky, které do Hajderabádu přivezli Eastwick s Outramem a zaplatili půlku požadované částky, tedy 100 000 liber.

18. února byl dokončen most mezi Rohri a Sukkurem, což umožnilo další postup vojsk. Dva dny předtím vojsko definitivně opustil sir Henry Fane a vydal se na cestu do Bombaje. Bengálská divize se po shodě Cottona s Macnaghtenem vydala napřed směrem k Rohri, kde měla počkat na šáhův kontingent, který se musel ještě zdržet v Sukkuru, z důvodu nedostatku tažného dobytka. Celkový postup vojsk byl velmi pomalý, bylo to způsobeno zejména nedostatkem vody a potravy pro velbloudy.

Auckland v počátku tažení řešil několik současně probíhajících problémů. Prvním z nich byl spor Eldreda Pottingera s Charlesem Stoddartem, oba byli britskými zástupci v Herátu. Roztržka byla způsobena rozdílným názorem obou důstojníků na herátský obchod s otroky, který byl jednou z formálních záminek perského nájezdu na město. Pottinger zastával názor, že by měla Británie využít svého vlivu, nyní posíleného úspěšným ultimátem, a požadovat po Herátu omezení tohoto obchodu. Charles Stoddart to odmítal, obával se negativního vlivu této akce na vztahy mezi Británií a herátskými sadozaji, což by mohlo znamenat i oslabení pozice šáha Šudži v Afghánistánu. 3. listopadu 1839 Charles Stoddart opustil Herát a byl převelen do Buchary. Druhým současně probíhajícím problémem byly nepokoje v Adenu, dnešní Barmě, které vyřešil lord Auckland vysláním vojenské expedice. Ta byla úspěšná a město bylo obsazeno 19. ledna 1839. V únoru pak Auckland v rámci zatlačení na Sindh poslal bitevní loď *Wellesley* na Karáčí, *Wellesley* byla úspěšná, nicméně konečné obsazení Karáčí bylo provedeno až o čtyři roky později, v roce 1843, kdy byl obsazen celý Sindh.

---

⁶⁴ Dopisy na toto téma viz KAYE, sv. I., s. 398–400.

4. března 1839 došel přední voj bombajské armády do Larkhany. Kvůli problematickému zásobování se Keane rozhodl zde ponechat část jednotek pod vedením Williama Dennieho a brigádyra Gordona. Zbytek s ním postupoval dále směrem do Kvéty, kam se vydal 7. března i šáh Šudža se svým kontingentem. 10. března dorazila Cottonova bengálská armáda do Dadharu, dva dny cesty od Bolanského průsmyku, přičemž se potýkal se stejným problémem jako John Keane, totiž s nedostatkem zásob. Již na cestě do Dadharu začala dostávat civilní část výpravy pouze poloviční příděly. Situace se ani po vstupu do města příliš nezlepšila. Byl tedy vyslán major Leech, aby se pokusil odkoupit nějaké potraviny od okolních náčelníků, avšak vůbec neuspěl, proto se generál Cotton rozhodl dostat se co možná nejrychleji do Kvéty, kde plánoval počkat na Johna Keanea.

Aucklanda první zprávy o postupu vojsk příliš nepotěšily, nebyl příliš spokojen s rychlostí postupu Johna Keanea a zejména s Alexanderem Burnesem a majorem Leechem, kteří dle jeho názoru neodvedli dostatečně dobrou práci. Starosti mu také dělala určitá rivalita, která se vznikala mezi oddíly bengálské a bombajské armády.

Keane se mezitím pokoušel koordinovat postup obou největších divizí, mezi 11. a 13. březnem vyrazily jeho jednotky z Larkhany do Gandavy, přičemž cílem bylo najít snadnější cestu než Bolanským průsmykem, který byl poslední překážkou na cestě do Kvéty, tedy do afghánského vnitrozemí. Do Gandavy se dostali 21. března a Bombajská armáda začala prozkoumávat okolní hory. 23. března vyrazil sir John Keane s malou eskortní jednotkou naproti Bengálské divizi generála Cottona, za kterým pochodoval šáh Šudža se svým kontingentem. Šáha Keane dohonil 27. března.

Od poloviny března byl Alexander Burnes v Kalátu, kde vyjednával s Mehrabem Chánem průchod britských vojsk. Mehrab zpočátku souhlasil, nicméně znepokojivé zprávy o chování britského vojska na území Sindhu a zejména působení jeho *vezíra* Mully Muhammada Hassana podlomily jeho počáteční důvěru. Burnes ho nakonec přesvědčil, nicméně byl nucen mu slíbit poměrně vysoké roční platby za udržování cesty ze Sindhu do Afghánistánu v provozu. Jednalo se o 15 000 liber ročně, přičemž vládce Kalátu se zavázal k podpoře i ve směru zásobování procházející armády velbloudy a potravinami. Na zpáteční cestě byl ovšem napaden tábor Alexandera Burnese a smlouva ukradena.

26. března dosáhla bengálská armáda Kvéty. Pochod to byl značně strastiplný, Bolanský průsmyk byl zejména pro vojenskou techniku velmi těžko zdatelnou překážkou, navíc byly na armádu stále prováděny útoky místních kmenů, které byly

mířeny zejména proti dobytku, který přenášel většinu zásob. Vedlo to k velkým zásobovacím problémům a nedostatku potravin. Cotton byl nucen snížit přiděly vojákům na polovinu a civilnímu doprovodu armádu snížil již poloviční přiděly na čtvrtinu. S Macnaghtenem a Keanem se Cotton potkal 4. dubna, kdy oba dorazili do města společně s kontingentem šáha Šudži.⁶⁵ Cotton jim podal zprávu o špatném zdravotním stavu jednotky, nedostatku zásob a z toho vyplývající velmi nízké morálky. Přičemž část těchto problémů dával za vinu Macnaghtenovi. Navíc se velmi obával ne příliš přátelského přijetí Šudži. Keane s Macnaghtenem tyto obavy odmítali, byli si naprosto jistí, že Kandahár se vzdá, jejich entuziasmus nejspíše do jisté míry posílil velmi zkomírající morálku bengálské armády. Keane ihned po svém příjezdu Květy pogrataloval všem vojákům k „*obdivuhodnému způsobu, jakým se zhostili svých povinností a k čestnému a vojensky bezchybnému chování během pochodu dlouhého bezmála 1100 mil.*“⁶⁶ Dále pak přeskupil velení. Díky tomu, že obě jednotky nyní měly postupovat společně, mohl Keane převzít velení nad celou Armádou Indu. Cottonovi zůstalo velení bengálské armádě, přičemž bombajskou armádu pak převzal generál Willshire, který se velmi dobře zhostil velení nad pochodem od ústí Indu k Bolanskému průsmyku.

Na konci března dorazil také Alexander Burnes se zprávami z Kalátu, nicméně ihned po příjezdu zjistil, že Macnaghten si velmi stěžoval na chování Mehraba Chána a sir John Keane na základě jeho doporučení již připravoval výpravu, která měla do čela města dosadit někoho, kdo bude více pracovat pro britské zájmy. Macnaghten šel ještě dál a v zásadě všechny zásobovací potíže obou divizí dával za vinu kalátskému náčelníkovi. Sekretářovi generálního guvernéra Indie Colvinovi Macnaghten psal: „*Nikdy jsem nebyl svědkem takového zacházení s lidmi, jakému jsme byli vystaveni během našeho postupu chánovou zemí. Nemám problém s Burnesovým vyjednáváním. Jeho instrukce byly zejména chána uklidnit, nicméně jsem toho názoru, že se jich držel až příliš. Vrchní velitel britských vojsk v Indii je velmi rozzlobený.*“⁶⁷ Alexander Burnes se pokoušel Macnaghtena s Keanem od útoku odradit, argumentoval zejména špatnou úrodou, která postihla Mehraba Chána roku 1838 a také tím, že Mehrab nekontroluje všechny kmény v Balúčistáně a proto nemůže zabránit občasným útokům na zásobování britské armády. Velký vliv na chování Mehraba měl i v této věci jeho *vezír*,

---

⁶⁵ KAYE, sv. I., s. 416.

⁶⁶ NORRIS, s. 263.

⁶⁷ Tamtéž, s. 265.

který podle některých zdrojů dokonce zorganizoval útok na Burnesův tábor a bránil náčelníkovi v návštěvě šáha Šudži. Mulla Muhammad Hassan se nechal jmenovat hlavním vyjednávačem s Brity a ve chvíli, kdy britská armáda procházela Kachhim se setkal s Macnaghtenem a sám sebe popsal jako největšího sympatizanta Britů a v nepříliš dobrém světle vylíčil svého náčelníka. Po návratu do Kalátu pak Mehrabovi oznámil, že se ho Britové chystají napadnout, na což náčelník reagoval rozesláním dopisů Balúčijům, ve kterých je nabádal k útokům na procházející britská vojska. Vezírovou motivací byla údajně pomsta za smrt jeho otce, kterého Mehrab zabil v roce 1833.⁶⁸ Útok na Kalát měl ovšem i jednoznačně taktické opodstatnění, které mělo dle mého názoru váhu největší. Totiž Kalát ležel přímo na cestě mezi Sindhem a Kandahárem a spolu s městy Mastung, Šal a Kachhi je Britové hodlali ovládnout, dát do správy šáha Šudži a dosadit sem spolupracující vládce, kteří by zajistili bezproblémový provoz této naprosto nepostradatelné zásobovací trasy. Auckland ovšem nakonec rozhodl, že potrestání Kalátu musí být odloženo, jelikož by příliš narušilo plánovaný postup a ohrozilo časový harmonogram výpravy a to i přes nálezy některých Mehrabových dopisů balúčijským náčelníkům.

7. dubna se vydal sir John Keane na další pochod, po dvoudenním pobytu v Květě se rozhodl pokračovat směrem k Chojakskému průsmyku, před který dorazil 12. dubna. Zbytek bombajské armády se mezitím probíjel Bolanským průsmykem, problémy byly stejné jako u zbytku armády, pomalý postup způsobený špatným stavem cesty dělal z armády a zejména z jejích zásob relativně snadnou kořist. Ztráty na lidech nebyly nijak výrazné, nicméně ztráty na potravinách a jiných zásobách byly značné. Kapitán Outram, který velel zbytku bombajské divize, dorazil společně s jednotkou do Květy 16. dubna.

Armáda Indu mezitím postupovala Chojakským průsmykem, tento průsmyk je sice mnohem kratší než Bolanský, nicméně jeho svahy jsou o poznání strmější. Převážení vojenské techniky zde bylo ještě složitější než v případě postupu do Květy, nicméně zde již Balúčijové nekladli takový odpor, proto britská vojska prošla bez větších potíží.

Další postup na Kandahár již probíhal velmi hladce. 21. dubna se na cestu vydala Bengálská armáda, 23. dubna se rozhodli barakzajští vládci a bratři Dósta Muhammada Chána uprchnout za řeku Hilmand a ponechali město na pospas Šudžovi.

---

⁶⁸ HEATHCOTE, s. 29–32.

Jeho kontingent, společně s politickými agenty generálního guvernéra Williamem Macnaghtenem a Alexanderem Burnesem, dorazil do města 24. dubna 1839 a o den později převzal šáh formální vládu nad městem. Obsazení Kandaháru bylo shodně armádou i politickými špičkami výpravy velmi oslavováno. Macnaghten i Burnes pochválili v dopisech Aucklandovi jeho politiku a Macnaghten velmi zdůrazňoval vřelé přijetí, jakého se dostalo Šudžovi. Je jasné, že do těchto dopisů do jisté míry promlouvala i snaha obou diplomatů vykreslit podnik, kterého se aktivně účastnili, v co nejlepším světle. Šáhovo přijetí nebylo nepřátelské, jak je předkládáno ve viktoriánské historiografii, ovšem nebylo ani radostné, jak se snaží tvrdit Macnaghten. Místní náčelníci se v tomto případě dělili na dvě skupiny, jedna cítila v jeho příjezdu příležitost, jelikož nebyla z těch, kterým by byla nakloněna dosavadní vláda. Druhá pak naopak cítila ohrožení nynějšího postavení, proto se dá přijetí šáha Šudži označit celkově za neutrální. Nicméně lord Auckland si byl vědom zrádnosti dosavadního úspěchu, je to patrné z jeho odpovědi na dopis guvernéra Madrásu: „*Přál bych si cítit jako vy, že problém Afghánistánu je vyřešen, nicméně stále vidím spoustu těžkých problémů, které nás mohou na cestě ke zdárnému konci potkat. Ale sir John Keane a Macnaghten začali výborně a já mohu minimálně přiznat, že naše vyhlídky na konečný úspěch jsou přinejmenším slibné.*“⁶⁹

Armáda byla v době obsazení Kandaháru již velmi vyčerpaná, chyběly zásoby nejen potravin, ale i oblečení. 4. května konečně do města dorazil i zbytek Bombajské armády. Po vojenské přehlídce na počest šáha Šudži 8. května 1839 se celá Armáda Indu musela vydat na další vojenskou misi. Na město byly totiž stále vedeny menší útoky ze strany místních *sirdarů*. Brigádýr Robert Sale byl určen jako velitel výpravy proti kandahárským *sirdarům*. Nakonec se ovšem do přímého střetu s jejich vojáky vůbec nedostal, jelikož *sirdarové* usoudili, že britské armádě prozatím nemohou konkurovat a stáhli se. Přičemž Saleovi bylo řečeno, že je nemá pronásledovat.

Macnaghten se v květnu 1839 odhodlal udělat první kroky k získání herátských Sadozajů na stranu Británie. Do města byl vyslán major D’Arcy Todd, ve společnosti politických agentů Jamese Abbotta a Richmonda Shakespeara, aby jednal s šáhem Kamránem a jeho *vezírem* Yarem Muhammadem. S Toddem šla menší vojenská jednotka a hlavně 20 000 liber, které měly zaplatit Herátu zničené opevnění.

---

⁶⁹ NORRIS, s. 268.

Podobně jako s Balúčiji okolo Kalátu byly problémy s Ghilzaji na sever od Kandaháru, přičemž i přes časté pokusy o pacifikaci tohoto kmenového uskupení se to nedařilo. Podrobněji se k problému vyjádřím v další kapitole, nicméně nyní je důležité říci, že ani během pobytu v Kandaháru nebylo britské zásobování ušetřeno útoků a sabotáží a že to přinejménším velmi komplikovalo pozici britské armády v Afghánistánu.

10. června 1839 vydal sir John Keane rozkazy k pochodu na Kábul, původním plánem bylo vyrazit směrem na Ghazni již 15., ovšem došlo k několika zdržením, tudíž vojsko vyrazilo až 23. června 1839. Jako hlavní politický představitel byl ponechán v Kandaháru major Robert Leech. Ještě před odchodem bylo rozhodnuto, že zde budou ponechána obléhací děla, jedna jednotka bengálské artilerie a Šudža ve městě ponechal menší část svého ozbrojeného doprovodu. Vzhledem k tomu, že Armáda Indu pochodovala na jednu z nejslavnějších pevností Afghánistánu je dosti zvláštní, že za sebou generál nechal obléhací děla, nicméně vysvětlení je vcelku jednoduché. Jedinými lidmi v britsko-indickém vojsku, kteří byli u Ghazni a viděli jeho opevnění na vlastní oči byli major D'Arcy Todd a major Leech. Hlavní inženýr celé armády major George Thompson s nimi dobytí Ghazni již dříve konzultoval a na základě jejich doporučení pak přesvědčil Keanea, aby vzhledem k velmi obtížnému terénu nechal děla v Kandaháru.

Krátce po odchodu britských vojsk z města zemřel Randžid Singh (27. června 1839). Jeho smrt měla pro Brity velice nepříjemné důsledky. Již od února byl maharádža ve velmi špatném stavu, který se od výše zmiňované návštěvy lorda Aucklanda příliš nezlepšil, Emily Edenová dokonce píše, že to pro něj bylo spíše vysvobození.⁷⁰ Přičemž s jeho špatným zdravím se oslabovala i ochota sikhských generálů plnit závazky, které vyplývaly z Trojstranné dohody. Řešení bylo velmi složité. Pandžáb byl (jak vyplývá z dříve citovaného dopisu sira Henryho Fanea) životně důležitý zejména z taktického hlediska a jeho ztráta mohla mít pro výpravu fatální důsledky. Claude Wade dokonce navrhoval ponechat Barakzaje na kábulském trůnu, předat jim zpět Kandahár, spojit se s nimi a přesunout armádu do Sikhské říše, Auckland tuto variantu striktně odmítl. Nakonec se probritské straně u dvora podařilo (za nemalé pomoci britských peněz) přesvědčit generály, aby ve výpravě pokračovali.⁷¹

---

⁷⁰ EDEN, sv. II., s. 136.

⁷¹ Více viz DUPREE, Nancy Hatch. *The Question of Jalalabad during the First Anglo-Afghan War, part I. Asian Affairs*, 2001. s. 40–60.

Auckland během roku 1839 postrádal aktivního vrchního velitele britských vojsk v Indii, dosud nominálně sloužící sir Henry Fane se totiž už pomalu připravoval na návrat do Anglie, Fane měl ovšem stále jistý vliv a po smrti Randžída zastával názor, že by se Británie měla obrátit na Sindh a zajistit svou pozici zejména zde. Není jisté, nakolik měla tato rada vliv na Aucklandovo další počínání, nicméně guvernér již v dubnu 1839 jmenoval Rosse Bella na post politického agenta v Šikarpúru, jeho úkol byl podle hlavního guvernérova sekretáře Colvina následující: „*Dohlížet na záležitosti, které jsou namířeny k organizaci a kontrole oblasti na západ od Bukkuru. Musíme si udělat přátele mezi méně významnými náčelníky a nechat Balúčije, aby se rozhádali mezi sebou, poté bude vše v pořádku.*“⁷² Bell měl zajistit, aby se neopakovaly problémy s průchodem Sindhem, které nadělaly armádě tolik problémů na počátku roku 1839. Tudíž měl udržovat bezpečnost a dobrý stav důležitých komunikací, zajišťovat bezpečné zázemí pro vojáky, s čímž souvisela i výše v citaci popsána snaha o zlepšení vztahů s náčelníky či s emíry, v neposlední řadě pak měl pokračovat v otevírání Indu pro britský obchod.

První kroky Armády Indu po odchodu z Kandaháru vedly do Mukkuru, kam armáda došla 14. července, mimo neobvyklého horka (až 37 °C) nebyla armáda na tomto přes dva týdny trvajícím pochodu vystavena větším potížím. 18. července došel přední voj do Mashaki, odkud byla pevnost Ghazni už na dohled, zde pak počkal na zbytek armády a směrem před Ghazni vyrazila sjednocená armáda 21. července 1839. Ještě před samotným příchodem Britů k pevnosti zde proběhl spor mezi dvěma syny Dósta Muhammada Chána. Město měl na starosti nejstarší emírův syn Ghulam Haider Chán, v době, kdy Britové pochodovali směrem k Mukkuru se k městu přiblížil jeden z jeho bratrů Afzal Chán a požadoval vstup do města se svou jednotkou kavalerie, Ghulam to odmítl s tím, že se nehodlá dělit o zásluhy.⁷³ Tento spor znamenal další oslabení obrany pevnosti.

Zhruba míli od Ghazniho proběhl první kontakt s nepřítelem, kdy se část britského vojska stala terčem střelby afghánských obránců. Armáda se stáhla z dostřelu a byla vyslána menší skupinka pod vedením hlavního inženýra George Thompsona, aby se dostala co nejbližší k opevnění a našla jeho slabé místo, ukázalo se, že pevnost není zdaleka tak bezbranná, jak ji v Kandaháru popisovali Leech s D’Arcy Toddem, nicméně Britům pomohl jeden z afghánských dezertérů, kteří se k Armádě Indu při

---

⁷² NORRIS, s. 281.

⁷³ MUHAMMAD ALI, s. 33.

postupu na Kandahár připojili, Abdul Rašíd Chán. Ten upozornil Thompsona, že druhá brána, která vedla na sever, směrem ke Kábulu je opevněna daleko méně než brána jižní, před kterou vojsko stálo. Není jisté, zda rada Abdula byla v rozhodování o taktice rozhodující, nicméně je pravděpodobné, že minimálně předešla masivnějšímu útoku na dobře opevněnou jižní bránu. Celá armáda tedy město obešla a utábořila se na dostřel severní kábulské brány. Ráno 22. července byl Keanem předložen plán útoku. Bylo naplánováno, že útok začne dělostřeleckou přípravou, následovat měl klamný útok na jižní bránu, který by odpoutal pozornost nepřítele od severu, kde měla být pomocí ženistického oddílu vyhozena do povětří kábulská brána. Jejím zbytky měla do pevnosti vniknout nejlepší a nejspolehlivější část Armády Indu, tedy pluky složené výhradně z evropských vojáků a město obsadit, celý plán pak počítal s tím, že útok začne v noci.

Odpoledne 22. července se přiblížila k ležení armády menší afghánská jednotka. Rychle zareagoval kapitán Outram, vzal si na starosti část šáhova oddílu a jednotku zlikvidoval, přičemž přivedl do tábora 50 zajatců, které předal Šudžovi. Ovšem o několik hodin později jeden z nich po sporu se šáhem napadl a zabil jednoho ze strážců, načež bez šáhova příkazu ostatní strážce povraždili zbytek zajatců. Tato událost po válce dosti ublížila Aucklandovi a byla ukazována jako příklad pokřiveného charakteru guvernérova kandidáta na trůn, ačkoliv dost nespravedlivě vzhledem k tomu, že šáh rozkaz k povraždění zajatců vůbec nevydal.

Již před setměním se shromáždila úderná jednotka, která měla provést první útok do nitra města po zničení kábulské brány. Sama sebe nazývala „Ztracená naděje“, měla 240 členů a přímo ji velel podplukovník Dennie. Za nimi se měl vydat zbytek evropských vojáků pod vedením brigády Roberta Salea. Útok začal ve 3 hodiny ráno 23. července 1839. I přes menší komplikace se podařilo ženistům pod vedením poručíka Duranda kábulskou bránu zničit. Tunelovitým vstupem do města začala pronikat jednotka podplukovníka Dennieho, bez větších ztrát se jí podařilo připravit cestu pro Saleův hlavní voj, který pak dokončil dobytí města.⁷⁴ Konečné ztráty Britů byly 18 mrtvých a 173 raněných,⁷⁵ obránci měli o poznání větší ztráty, které ovšem nejsou vyčísleny, odhaduje se okolo 500–600 mrtvých.⁷⁶ Pro Afghánce byl průlom velkým překvapením, čekalo se dlouhé obléhání. Dóst Muhammad Chán se zprávu o

---

⁷⁴ Podrobný popis viz DURAND, Sir Henry Marion, DURAND, Sir Henry Mortimer. *First Afghan War and its causes*. New Delhi: Lancer Publishers, 2008, s. 171–176.

⁷⁵ HEATHCOTE, s. 34.

⁷⁶ Tamtéž.

pádu Ghazni dozvěděl hned 23. července odpoledne a ihned vyslal Nawába Džubara Chána do Ghazni, aby Britům nabídl dohodu. Emír byl ochoten vzdát se trůnu ve prospěch Šudži, za což požadoval místo *vezíra*.

Keane mezitím pochválil celou údernou skupinu, přičemž nejvíce byli vyzdvihnuti Durand a hlavně Robert Sale, který dostal největší prostor i v hlášení pro lorda Aucklanda. Vojenský vůdce výpravy nazval toto vítězství „*jedním z nejbrilantnějších činů, kterého jsem byl svědkem během své 45 let trvající kariéry, ve všech koutech planety Země.*“⁷⁷ William Dennie byl velmi zklamán, že nebyla jeho úloha dána více do popředí. Jeho výpovědi a zejména soudy na adresu některých účastníků výpravy, zejména sira Johna Keanea a Roberta Salea pak byly často používány viktoriánskými historiky pro další očernění těchto osob.

Dva dny po dobytí Ghazni se konečně dala do pohybu sikhská část armády, která měla za úkol zajistit Chajbarský průsmyk a město Džalálábád. Skládala se z druhé části šáhova kontingentu pod vedením jeho syna prince Timura v počtu cca 5000 mužů a sikhské divize pod vedením plukovníka Šajka Bussawuna o velikosti zhruba 6000 mužů. Přičemž jakožto politický představitel Británie byl u prince Timura přítomen Claude Wade. Již 26. července se obě divize dostaly před Ali Musjid. Tento pro kontrolu průsmyku extrémně důležitý bod byl dobyt tentýž den. Poté se obě divize vydaly dále na Džalálábád.

Mezitím došel do tábora u Ghazni emírův vyslanec Nawwáb Jubbar Chán. Jeho návrhy byly téměř ihned odmítnuty, nicméně často je citován jeden jeho údajný výrok: „*Pokud je šáh Šudža doopravdy králem a přišel do království svých předků, k čemu potřebuje Vaši armádu a Vaše jméno? Do Afghánistánu jste ho přivedli pomocí Vašich peněz a zbraní. Nechte ho zde nyní s námi Afghánci a nechte ho nám vládnout, pokud to dokáže.*“⁷⁸ V 19. století byl výrok interpretován jako velice trefný morální apel. Osobně ho chápu jako naivní snahu o morální apel a nepochopení základní motivace britského počínání, kdy Británii šlo primárně o udržení stabilní a probritské vlády v Kábulu, čehož, jak už si byli všichni důležití lidé vědomi v polovině roku 1839, nebylo možné dosáhnout bez britské pomoci šáhovi nejen zemi dobýt, ale také stabilizovat.

Další postup Keanovy armády, nyní již směrem na Kábul, započal 30. července. 1. srpna se výprava dozvěděla o smrti Randžida, nicméně momentálně asi důležitější

---

⁷⁷ NORRIS, s. 292.

⁷⁸ FORBES, Archibald. *The Afghan Wars: 1839–1842 and 1878–1880*. New York: Cosimo books, 2011, s. 29.

zprávou byla ta, která přišla o dva dny později. Totiž, že Dóst Muhammad Chán utekl z Kábulu a je na cestě do Bamianu. Ihned byla vyslána jednotka pod vedením kapitána Outrama, aby emíra pronásledovala, na pomoc mu byl přidělen jeden z afghánských dezertérů Hadži Chán Kakur, který měl ovšem podle některých zdrojů výpravu spíše zdržovat a pátrání sabotovat. Proto i zásluhou Hadžiho se emíra nepodařilo dopadnout a Outram musel informovat o neúspěchu pronásledování. Kábul tedy zůstal bez vládců. Šudža do města vstoupil 7. srpna 1839.

Tím byl základní díl splněn a začaly se řešit další problémy, zejména odložená výprava proti Kalátu a další mise do afghánského vnitrozemí, které měly za úkol dosadit do čela jednotlivých kmenů loajálnější náčelníky a potrestat ty, kteří stáli v cestě postupu vojsk. Rozhodovalo se také, jaké množství vojáků bude v Afghánistánu ponecháno. Potrestání menších náčelníků dostal na starost Outram. Během jednoho týdne po obsazení města pak dorazil i Claude Wade se zprávami o úspěšném obsazení Džalálábádu Sikhy a Timurem. V Kábulu pak byla také poslední přehlídka kompletní Armády Indu společně se Sikhy a Timurem, kteří dorazili pár dní po Wadeovi. V Kábulu se sešlo téměř 30 000 vojáků. Nakonec bylo rozhodnuto, že v Afghánistánu bude ponecháno 9 praporů pěchoty, jednalo se o celou Bombajskou divizi. Bengálská divize pak byla odvelena zpět do Indie a na cestu se vydala 15. září, s ní i sir John Keane. Zůstala také část Timurova oddílu šáhova vojska. Se zbytkem odešel Claude Wade, který se společně se Sikhy a Armádou Indu stáhl zpět za Chajbarský průsmyk, kde měla být sikhská jednotka připravena podle Trojstranné dohody pomoci šáhovi v případě jakýchkoliv problémů.

Z devíti ponechaných praporů byly tři evropské, z nichž dva byly ponechány v Kábulu a jeden v Džalálábádu. Kábulskou posádku měl nyní na starost William Dennie, který byl zároveň povýšen na brigádyra. V září proběhlo i konečné rozhodnutí o potrestání Kalátu. Velením byl pověřen generál Thomas Willshire a vzal s sebou téměř celou přítomnou část bombajské armády, přičemž v případě potřeby mu měl přijít na pomoc generál Nott, který operoval okolo Kvéty. Tam Willshire dorazil 30. listopadu, kde na něj čekal již pouze jeden Nottův oddíl. Na Kalát pak vyrazil 13. prosince, město bylo ještě tentýž den dobyt a na místo Mehraba Chána byl dosazen Nawaz Chán. Dobytí města probíhalo velmi podobně jako v případě Ghazni, ženisté vyhodili do povětří jednu z postranních bran města, kterou se pak dovnitř dostali vojáci a město obsadili. Podle dřívějšího McNaghtenova plánu pak byly obsazeny a dána

šáhovi k dispozici i ostatní města na cestě ze Sindhu do Afghánistánu: Šal, Mastung a Kači.

Nálady v Londýně byly na konci roku 1839 dobré. Toryové prozatím whigy příliš nekritizovali, ať už proto, že někteří s jejich politikou souhlasili a nebo proto, že prozatím byla afghánská akce velmi úspěšná. Byla již připravena vyznamenání a pocty zejména pro George Thompsona, Williama Macnaghtena, Alexandera Burnese, Henryho Pottingera a Claudea Wadea.

Kapitola 4

Počátky nepokojů, jejich příčiny, důsledky a odvěta sadozajské vlády a Britů

Nepokoje v letech 1839–1841 probíhaly na celém území Afghánistánu, nicméně hlavní centra odporu se nacházela v oblasti okolo Džalálábadu, Kábulu a Kandaháru.

V oblasti východního Afghánistánu, v okolí Džalálábadu byla tři centra menších nepokojů. Oblast Bajaur s hlavním městem stejného jména ležící na severovýchod od Džalálábadu, oblast Kunar s hlavním městem Pašat, ležící taktéž na severovýchod od Džalálábadu, v přímém sousedství s Bajaurem a pak oblast obydlena kmeny Džidžijaní (Gigiani), s centrem ve městě Nimla, zhruba 32 km na jihozápad od Džalálábadu.

Bajaur obývají čtyři hlavní klany⁷⁹ z kmene Tarkání.⁸⁰ V roce 1839 byla oblast pod přímou správou Dósta Muhammada Chána a jejím vládcem byl jeho syn a guvernér Džalálábadu Akbar Chán. V praxi byl ovšem Bajaur v zásadě nezávislý. Fakticky oblast vládlo několik náčelníků, z nichž nejvýznamějšími byli Mír Alam Chán, který vládl samotnému městu Bajaur a jeho okolí a jeho bratranec Amír Chán, který držel oblast města Nawagai a jižní pláň Bajaurské oblasti, čímž kontroloval hlavní komunikace mezi Bajaurem a západem, tedy přístup do Džalálábadu, potažmo Kábulu. Přičemž oba bratrance se pokoušeli získat nadvládu nad celým Bajaurem. Před rokem 1839 byl v tomto snažení úspěšnější Mír Alam Chán, Amír Chán byl nucen několikrát požádat o pomoc barakzajské vlády Džalálábadu či náčelníky ze sousedního Kunaru. Barakzajové v Džalálábadu se dlouhodobě pokoušeli vymáhat z Bajauru jisté finanční příspěvky, nicméně kvůli relativně veliké moci Míra Alama Chána, posílené i sňatkovou politikou zaměřenou na spojení s pešávarským Sultánem Muhammadem Chánem, se jim to vůbec nedařilo. V roce 1839 se Mír Alam Chán rozhodl stát na straně šáha Šudži, důvodem byly jak výše zmíněné problémy s Barakzaji, tak i dlouhodobé kontakty, které náčelník se šáhem udržoval. Amír Chán reagoval příklonem k Barakzajům a vpustil několik stovek Akbarových vojáků do Nawagai, přičemž jeho vlastní jednotky napadaly východním Afghánistánem postupující vojsko prince Timúra a Claudea Wadea. Wade proto vyslal do Bajauru

---

⁷⁹ Ismaílzajové, Isozajové, Salarzajové a Mahmundi.

⁸⁰ Celý název je Tarkáníjští Pakhtúnové, jedná se o jednu větev kmene Paštúnů, kteří sídlí v okolí Pešávaru a stejně jako celý Bajaur jsou v dnešní době součástí pákistánského státu.

expedici pod vedením prince Muhammada Salíha, která měla za úkol podpořit Míra Alama Chána. Tažení se vydařilo, bylo dobyto několik pevností Amíra Chána a dokonce obleženo město Nawagai, následně ovšem byla expedice odvolána, jelikož překročila rozkazy danou míru intervence. Mír Alam Chán ovšem pokračoval v obléhání, přičemž Amír Chán byl nucen uprchnout do Pešávaru, čímž se do popředí dostal jeho nejstarší syn Šer Muhammad Chán. Amír Chán následně v Pešávaru nabídl Britům spojení, pokud mu pomohou proti Míru Alamovi. Britové poslali nawagaiského vládce za šáhem Šudžou s tím, že oni v této věci nemohou samostatně rozhodnout. Politický agent v Pešávaru poručík Frederick Mackeson nebyl variantě spojení s Amírem Chánem příliš nakloněn a v dopise z 27. ledna 1840 adresovaném Macnaghtenovi poznamenal: „*Pro naše zájmy by bylo lepší, aby Nawagai držel Alam.*“⁸¹ Amír Chán nakonec za Šudžou vůbec neodcestoval, nicméně byl tam nucen jet Mír Alam Chán, jelikož zjistil, že sám město Nawagai dobýt nedokáže. Šáh mu ovšem další pomoc nehodlal poskytnout, s čímž souhlasila i většina zástupců Británie kromě Fredericka Mackesona. Navíc ve chvíli, kdy se Mír Alam Chán nacházel v Džalálábádu propuklo v Bajauru povstání proti jeho vládě.

Toto povstání nemělo nic společného s působením Amíra Chána ani Barakzajů, ale bylo namířeno proti praxi Míra Alama Chána, který v rámci upevnování své moci vyvlastnil majetek několika menším, ale vlivným náčelníkům a jiné nutil k poslušnosti násilím. Tito náčelníci pak stáli v čele povstání, jejich vůdcem a mluvčím byl náčelník klanu Salarzajů Ubaid Alláh. V tuto chvíli se do oblasti vrátil Amír Chán a pokusil se získat své državy okolo Nawagai zpět, zpočátku nebyl příliš úspěšný, ale nakonec se mu podařilo získat většinu ztraceného území. Ubaid Alláh kontroloval sever Bajauru a Míru Alamovi Chánovi zbyl jen samotný Bajaur a jeho blízké okolí.

Macnaghten se rozhodl Míru Alamovi Chánovi pomoci. Do Bajauru byl vyslán Edward Conolly, který se měl pokusit spory diplomaticky vyřešit. Jeho hlavním cílem bylo urovnat spor ohledně hranic a v případě úspěchu se pokusit vyjednat u obou stran menší tribut, který by měly šáhovi odvádět. Nicméně jeho mise byla neúspěšná a paradoxně zhoršila Alamovo postavení v oblasti, jelikož již začala do značné míry působit propaganda odsuzující jakékoliv dohody s cizinci a „nevěřícími“. Macnaghten se nevzdal a 13. května 1840 psal Mackesonovi: „*Jsme vázáni všemi zásadami cti a*

---

⁸¹ YAPP, M.E. *Disturbances in Eastern Afghanistan, 1839–1842*. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 25, No. 1/3, 1962, s. 501.

dosavadní politiky prosadit restauraci Míra Alama Chána. ⁸² Macnaghten se v případě přetrvávajícího chaosu v Bajauru obával zejména rozšíření povstání na Kunar. Proto se rozhodl zakročit vojenskou silou. První výprava, která byla do Bajauru vyslána v létě 1840 ovšem skončila neúspěchem, Macnaghten se domníval, že postačí do oblasti poslat afghánské žoldnéře, ti ovšem byli poraženi u Sarkani. Macnaghten se po porážce afghánského vojska pokoušel prosadit vyslání pravidelného vojska, nicméně lord Auckland i sir Hobhouse byli proti. Moc Amíra Chána slábla, způsobily to menší vojenské neúspěchy, neochota kmenů pod vedením Ubaida Alláha podvolit se Amírovi a také nedostatek financí na další placení armády. Situace v Bajauru pak ještě několik měsíců zůstala v zásadě neměnná a na krátkou dobu byla vyřešena až v březnu 1841, kdy se oba náčelníci dohodli na hranicích.

Nepokoje v Kunaru měly velmi podobný charakter. Hlavní moc v oblasti dlouhodobě držela rodina Sajjídů, která si udržovala po dlouhou dobu jistou nezávislost na kábulském centru. Dóst Muhammad Chán s tím ovšem nebyl příliš spokojen a proto se neustále pokoušel oblast dostat výrazněji pod svůj vliv. V roce 1834 sesadil Sajjída Fakíra a na jeho místo dosadil Sajjída Baha al-Dína, přičemž hlavním důvodem byla ochota Baha al-Dína platit roční tribut 19 000 rupií (tedy 1900 liber). Nicméně již v roce 1839 byl dosazen nový náčelník a to bratr Sajjída Baha al-Dína, Sajjíd Hašim, který souhlasil, že zvýší tribut z 19 000 na 28 000 rupií.

Britové situaci ovšem chápali tak, že Sajjíd Baha al-Dín byl sesazen z důvodu podpory šáha Šudži, proto se Macnaghten rozhodl podpořit Sajjída Baha al-Dína ve snaze vrátit se zpět k moci. Baha al-Dín byl však poražen Hašimem a restaurace se nepodařila. To bylo důvodem pozvání Hašima na vyjednávání do Džalálábádu. Ta se zpočátku vyvíjela pro Brity velmi slibně, nicméně nakonec k ničemu nevedla. Sajjíd Hašim ihned po návratu do Kunaru vyhlásil nezávislost. Britové reagovali vysláním vojenské expedice pod vedením podplukovníka Orcharda, která v lednu 1840 dobyla Kunar a dosadila na trůn Sajjída Baha al-Dína. Hašimovi zůstala ještě relativně velká moc, ještě několik měsíců se pokoušel náboženskou propagandou a menšími vojenskými akcemi oslabovat vládu Baha al-Dína. Po odchodu většiny jednotek podplukovníka Orcharda se situace relativně uklidnila a většina nepokojů utichla.

Poslední problematickou oblastí v okolí Džalálábádu byla oblast okolo města Nimla, kterou obývá kmen Džidžijání. Tento kmen totiž na jaře roku 1840 povstal proti

---

⁸² YAPP, *Disturbances in Eastern Afghanistan*, s. 503.

šáhovým výběrčím daní. Šudža reagoval vysláním relativně silné vojenské jednotky o síle jednoho tisíce afghánských vojáků, s nimiž šla i menší skupinka vojáků pravidelné britské armády a britský politický agent Edward Conolly. Jejich úkolem bylo zničit rebelům úrodu. Conolly ovšem brzy zjistil, že se nejedná o nepokoje, ale o menší incident způsobený zejména obrovskými nároky místního guvernéra Abd al-Rahmána Chána, který byl sice ihned nahrazen Gulem Muhammadem Chánem, ale úroda byla již zničena. Tím pak začaly samotné nepokoje.

Po propuknutí nepokojů byly v oblasti okolo Nimly rozmístěny britsko-indické jednotky, přičemž největší tábory byly v kopcích Kudža (Kujja), což je asi 8 km na jiho-východ od Nimly, okolo nichž začaly probíhat menší ozbrojené střety mezi armádou a členy kmenu Džidžijaní. Hlavní centrum rebelů se podle informací britské armády mělo nacházet poblíž výše položené Zawě, proto se v květnu 1840 rozhodlo armádní velení přesunout tábor právě do této lokality. Po dalších menších střetech, kde britská armáda přišla o několik desítek vojáků, včetně některých zajatců se nakonec náčelníci podvolili a nechali Brity přesunout jejich tábor do Zawy.

V srpnu 1840 začaly nepokoje znovu. Bylo zabito několik civilních obyvatel britského tábora, na což politický agent v Džalálábádu reagoval zajetím jednoho z náčelníků. Kmeny následně začaly sabotovat zásobování tábora, požadovaly propuštění náčelníka a hrozily útokem. Macgregor tedy vyslal do oblasti trestnou expedici, ta zničila několik pevností a kromě několika desítek afghánských vojáků byl zabit i jeden z náčelníků. Posléze se situace uklidnila, blokáda byla zrušena a kmenoví vojáci se rozešli do svých domovů. Britská armáda se pak na zimu přesunula zpět do Kábulu a Džalálábádu.

Nepokoje v okolí Nimly byly navíc posíleny jak náboženskou propagandou vedenou proti všem cizincům, tak i inflací, která v každé oblasti, kde sídlila britská armáda, vznikala. Jak se zvyšovala poptávka po obilí, tak stoupala i jeho cena, čímž se snižovala dostupnost potravin pro místní obyvatelstvo. Tyto dva faktory se objevují i ve všech ostatních oblastech nepokojů, nicméně zde měly význam naprosto zásadní.

Velmi rozsáhlé a důležité byly i vzpoury v okolí Kábulu, které jsou o to významější, že byl často jejich přímým účastníkem i bývalý vládce Kábulu Dóst Muhammad Chán. Jde zejména o dvě hlavní oblasti a to oblast mezi řekou Amudarja a oblastí Bamianu, v tehdejší době zvaná Turkistán, ležící na severozápad od Kábulu a oblast Kohistánu, což je hornaté území na sever od dnešního hlavního města Afghánistánu.

Autorita emírů v Turkistánu byla od smrti Ahmada Chána Durráního velice malá, oblast byla poseta menšími a v zásadě nezávislými územími okolo větších měst. Nejvýznamějšími byly oblast okolo Kunduzu pod vládou Míra Murada Bega a město Chulm vedené Mírem Muhammadem Amírem Begem Chánem, známým jako Mír Walí. Na přelomu let 1838 a 1839 poslal Dóst Muhammad Chán do Kunduzu expedici, která měla zajistit větší moc emíra v oblasti. Výprava byla úspěšná, Mír Murad Beg se v emírův prospěch vzdal údolí Saighán a Kamárd a přenechal mu také mýtné na cestách mezi Turkistánem a Kábulem. Na emírově úspěchu participoval také Mír Walí, který tím získal nezávislost na do té doby dominujícím Míru Muradu Begovi a jeho sídelní město Chulm se stalo hlavní silou mezi pohořím Hindúkuš a řekou Amudarja. Dobrých vztahů s Mírem Walí pak emír využil v srpnu 1839, kdy utíkal z Kábulu a dokonce zde po svém odchodu do Buchary zanechal svou rodinu, společně s bývalým *vezírem* Nawábem Džubarem Chánem.

Britská aktivita v oblasti byla od počátku vlády šáha Šudži velmi rozsáhlá. Britové věděli o umístění rodiny emíra, proto byl do oblasti vyslán jako politický agent dr. Lord s menší vojenskou jednotkou, aby o jejím vydání vyjednával. Vyjednávání ovšem neprobíhala příliš podle britských představ a postupem času začalo být vyjednávání vedeno ve výrazně agresivnějším duchu, dr. Lord zvažoval poslat do oblasti pravidelné vojsko, obsadit ji a připojit k državám šáha Šudži, s čímž ovšem nesouhlasili armádní velitelé a nakonec ani Macnaghten, který se obával oslabení kábulské posádky a přílišné náročnosti expedice do hornaté oblasti v podhůří Hindúkuš.

Jak se vyjednávání protahovalo, tak se měnily i názory zainteresovaných osob a již v listopadu roku 1839 byla vyslána expedice, která měla za úkol vyhnat uzbecká vojska pod vedením syna Míra Walího ze Saighánu, přičemž bylo obsazeno i druhé údolí, které Mír Walí předal Dóstu Muhammadu Chánovi, tedy Kamárd. Byla zde ponechána i menší vojenská posádka. Tím bylo zajištěno okolí Bamianu a Britové se začali soustřeďovat na tuto oblast. V červenci 1840 byly do oblasti vyslány jednotky pod vedením kapitána Garbetta. Garbett se dostal do města Doab na konci července a zhruba ve stejnou dobu dosáhla menší jednotka pod poručíkem Stuartem Chulmu. Obě výpravy byly prozatím čistě průzkumného charakteru. Britské pronikání do oblasti pokračovalo i přes to, že se emírova rodina na konci července 1840 vzdala. Hlavní motivací Britů bylo pevnější připoutání oblasti ke kábulskému centru. Macnaghten Míru Walímu vyhrožoval další ozbrojenou expedicí, tentokrát přímo do Chulmu,

přičemž o této možnosti téměř současně vyjednával s *divánem begím*⁸³ Míra Murada Bega, Atmá Rámem. Británie nabízela náčelníkovi pomoc při znovunastolení moci nad Chulmem a obnovení vlivu v oblasti.

Při vyjednávání v Kábulu v srpnu 1840 podepsal první ministr Míra Walího smlouvu, kde uznal suverenitu šáha Šudži, souhlasil platit menší roční tribut, vzdal se části mýtného na cestách mezi Turkistánem a Kábulem a povolil i přítomnost 500 afghánských vojáků šáha Šudži v Chulmu. Na oplátku mu byla vrácena údolí Saighán a Kamárd. Mír Walí ovšem podle svých následujících činů nejspíše s vyjednáváním příliš spokojený nebyl. Nepokoje v oblasti okolo Chulmu začaly 3. srpna, kdy byla napadena britská jednotka gurkhů v Bamianu, útoku velel náčelník blízce napojený na Míra Walího. Chulmský náčelník se ihned poté přidal k Dóstu Muhammadu Chánovi, který právě v tuto dobu cestoval z Buchary do Bajgáhu a snažil se získat podporu pro boj proti Šudžovi. Motivace Míra Walího není příliš jasná. Nejpravděpodobnější je asi možnost, že náčelník vůbec nebral vyjednávání v Kábulu vážně a od počátku věděl, že se proti Britům postaví, což podporuje také skutečnost, že jeho vyslanci v Kábulu velmi zdůrazňovali slabost Britů a jejich nepřipravenost na případný střet. Spojení s Dóstem Muhammadem Chánem pak podle všeho nebylo přímo plánované, emír v této době nebyl příliš silným spojencem a byl to on, kdo potřeboval pomoc Chulmu, aby vůbec mohl pomýšlet na nějakou rozsáhlejší vojenskou akci. Dóst Muhammad Chán dokonce Míru Walímu slíbil, že ho udělá *vezírem*.

Následný postup spojených vojsk nebyl příliš koordinován, probíhaly i jisté spory ohledně směru postupu. Mír Walí chtěl cestou dobýt město Hajbak, které patřilo jeho konkurentovi Míru Bábá Begovi. Podle některých zdrojů dokonce od počátku nechtěl Mír Walí jít až do Bamianu, kam se nakonec výprava vydala, ale chtěl pouze zničit pevnosti svých místních mocenských nepřátel, již zmíněného Míra Bábá Bega a Míra Súfí Bega.⁸⁴ 30. srpna došla spojená vojska do Bajgáhu. Britové sice jejich útok odrazili, ale byli nuceni ustoupit. Po tomto střetu se chtěl Mír Walí vrátit zpět do Chulmu, ale Dóst Muhammad Chán trval na dalším postupu směrem do Bamianu, kde 17. září 1840 utrpěla spojená vojska obou afghánských vůdců konečnou porážku v bitvě s jednotkami z Bajgáhu posílenými kábulskými vojáky pod vedením plukovníka Williama Dennieho. Tím v zásadě problémy v Turkistánu skončily.

---

⁸³ Titul, který dostává mocensky druhý muž hned po chánovi. Používal se hlavně v Bucharském chanátu.

⁸⁴ YAPP, *Disturbances in Eastern Afghanistan*, s. 512.

Dohoda s Mírem Walím byla uzavřena 28. září 1840, náčelník obdržel majetky Míra Bábá Bega a Míra Súfí Bega, dále údolí Saighán a část údolí Kamrád, které mu mělo být jako celek přiznáno poté, co dostatečně prokáže svou loajalitu. Jeho další aktivita se pak zaměřila spíše na územní zisky na úkor Bucharského emirátu.

Samotný Dóst Muhammad Chán se ještě jednou v říjnu 1840 pokoušel získat vojenskou podporu Míra Walího, ale tentokrát již neuspěl. Podobně se mu vedlo i u ostatních kmenových náčelníků okolo Afghánistánu, přičemž poslední místo, kde se mu ještě podařilo získat nějaký vliv byl Kohistán.

Tato oblast na sever od Kábulu, ležící téměř přímo pod horami Hindúkuš byla vždy velmi důležitá pro všechny kábulské vládcy. Její velmi obtížný terén a blízkost k městu vytvářela z této oblasti strategicky velmi významné místo. Stejně jako předchozí vládců Kábulu, i Dóst Muhammad Chán se před příchodem Britů snažil dostat území pod co možná největší kontrolu a nepostupoval při tom příliš šetrně. Území musel několikrát znovu dobýt a popravil vzpurné náčelníky. Proto se také téměř celá oblast v polovině roku 1839 přidala na stranu Britů a šáha Šudži. Nejmocnějším představitelem probritsky orientovaných náčelníků byl Ghulám Chán Popalzaj.

Popularita šáha Šudži v Kohistánu ovšem neměla dlouhého trvání. Od léta 1840 se začaly množit stížnosti na výši zdanění a požadavky nových privilegií pro místní náčelníky. Šudža se pokoušel udržet klid v oblasti a svolal 25 nejvlivnějších náčelníků do Kábulu, ti se dostavili, ovšem na varování zetě Dósta Muhammada Chána, Hafízzího, že celé údajné vyjednávání je jen záminkou pro jejich zatčení, urychleně opustili Kábul a na britské výzvy k návratu nereagovali. Hafízzí byl náboženský vůdce Kábulu a vůdce *ulamy* ve městě. V Kábulu dlouhodobě probíhal jistý spor mezi Kizilbašiji, kteří byli jakožto potomci perských vojáků ší'ité, a zbytkem kábulského obyvatelstva, převážně Paštúny, kteří byli sunnitě. V tomto sporu se často angažovali i Kohistánci, kteří stáli na straně sunnitů a právě komunikaci mezi těmito dvěma sunnitskými skupinami zprostředkoval Hafízzí. Proto měla jeho varování takovou váhu.

Po opuštění Kábulu se kohistánští náčelníci začali chovat značně nepřátelsky. Plenili okolí města, nereagovali na výzvy k placení daní a udržovali kontakty s Dóstem Muhammadem Chánem. První vlna těchto nepokojů byla utišena vojenskou výpravou. Nicméně problémy se objevily znovu, tentokrát ve větší míře, v září 1840. Dva kohistánští náčelníci se objevili v čele asi 400 vojáků před sídlem britského agenta v oblasti, Cháríkarem. Britové reagovali vysláním brigádyra Salea v čele pravidelné

armády a Alexandera Burnese, který měl s náčelníky vyjednávat. Vyjednávání neprobíhala příliš příznivě pro britské zájmy, navíc se velmi protahovala. Nakonec Alexander Burnes usoudil, že náčelníci pouze hrají o čas a Robert Sale započal s vojenským řešením kohistánského problému. Přes měsíc probíhalo vojenské tažení britských vojsk v Kohistánu, ale v zásadě nic nevyřešilo. Dobyetí každé jednotlivé pevnosti totiž bylo většinou záminkou pro další rozřízení povstání na do té doby loajální náčelníky, příliš dobře nepůsobila ani praxe nahrazování dosavadních náčelníků loajálními.

Dóst Muhammad dorazil do Kohistánu někdy v říjnu 1840, jeho největším podporovatelem byl Sultán Muhammad Chán, bývalý guvernér Kohistánu za emírovy vlády. I přes relativně velké množství náčelníků, kteří povstali proti Britům, neměl příliš velkou podporu. V později nalezených dopisech mu Sultán Muhammad Chán psal, že jako praví muslimové jsou sice Kohistánci ochotni povstat, ale že by si od nich radši měl vzít rukojmí, jelikož „*jinak se jim nedá věřit*.“⁸⁵ Důležitý okamžik v osudu Dósta Muhammada Chána přišel 2. prosince 1840. Spojená vojska Dósta Muhammada Chána, Sultána Muhammada Chána a Míra Masjídí Chána se setkala s 200 muži jízdní jednotky armády Roberta Salea u Parwán Darra. Tato jednotka se dala na útěk, nicméně hlavní voj Saleovy armády zůstal neporušen. Dva dny poté se Dóst Muhammad Chán vzdal v Kábulu. Motivace emírova činu není příliš jasná, nicméně je pravděpodobné, že emír po téměř roce snah usoudil, že kvůli rozmanitým zájmům jednotlivých náčelníků není prozatím možné vyvolat dostatečně silné povstání, aby vládu šáha Šudži ohrozilo. Kapitulací emíra pak končí i nepokoje v Kohistánu.

Další neméně důležitou oblastí nepokojů bylo okolí Kandaháru. Jakožto zemědělsky velice významná oblast byl Kandahár v přímém držení šáha Šudži, který pouze delegoval vládu ve městě na své syny Fatha Janga (vládl 1839–1840) a Muhammada Timúra (vládl 1840–1842). Fakticky ovšem území ovládali daňoví úředníci, kteří měli většinou barakzajské předky a byli pod kontrolou britského politického agenta ve městě. Tím byl až do května 1840 major Robert Leech, po něm převzal tuto funkci až do britského ústupu z Afghánistánu major Henry Rawlinson. Kandahárská oblast byla obývána převážně dvěma kmeny, Durrániji a Ghilzaji. Ghilzajové obývali zejména území mezi Kandahárem a Ghazním, byli dlouhodobě těžko ovladatelným kmenem, jejich alespoň částečnou loajalitu si vládci Kandaháru ve

---

⁸⁵ YAPP, *Disturbances in Eastern Afghanistan*, s. 518.

třicátých letech devatenáctého století zajišťovali jejich zaměstnáním v armádě, zejména jako podporu proti Durráníjům, kteří byli tradičně a dlouhodobě proti barakzajské vládě. Durráníjská populace byla rozdrobena téměř všude okolo Kandaháru.

Zpočátku byli kandahárští ghilzajové ochotni spolupracovat, nicméně tato ochota v polovině roku 1839 natolik poklesla, že major Leech začal uvažovat o dosazení nových náčelníků. Dosavadními vůdci Ghilzajů byli Abd al-Rahmán Chán z klanu Tochí a Gul Muhammad Chán z klanu Hotakí. Oba byli sesazeni v červenci 1839. Ještě před tím (11. července) se pokoušel Abd al-Rahmán s Brity vyjednávat, nicméně nebyl úspěšný, podle podplukovníka Outrama proto, že si chtěl prosadit „*tak nepřijatelné podmínky, že mu ani nebylo odpovězeno.*“⁸⁶ Je to pochopitelné, jelikož základním požadavkem Ghilzajů bylo, aby šáh Šudža vládl bez „nevěřících“, tedy bez Britů. Po obsazení Kábulu se britské autority rozhodly jednat. Do oblasti byl vyslán James Outram s britskými vojáky, aby pacifikoval místní Ghilzaje. Byl relativně úspěšný, nicméně všichni důležití náčelníci, včetně Abd al-Rahmána a Gula Muhammada mu dokázali utéct. Na jejich místo byli dosazeni Mír Alam Chán z klanu Hotakí a Samand Chán z klanu Tochí. Oba měli s udržením své moci velké potíže a to nejen v čele Ghilzajů jako celku, ale zejména v čele klanů Tochí a Hotakí. Zejména Samand Chán byl nucen neustále čelit bratrům Abd al-Rahmána. Nicméně za vydatné britské diplomatické i vojenské pomoci se jim nakonec podařilo své postavení stabilizovat.

V březnu 1840 se do oblasti vrátil Gul Muhammad, který sice deklaroval svou ochotu žít v míru, nicméně pozvání majora Roberta Leeche do Kandaháru odmítl. Ihned poté začali nově dosazení náčelníci klanů Hotakí a Tochí posílat zprávy o rostoucích problémech v oblasti, způsobených mobilizací určité části obyvatel na podporu Gula Muhammada Chána, který se navíc spojil s jedním z bratrů Abd al-Rahmána, Sultánem Muhammadem Chánem z klanu Tochí. Tito dva údajně měli zastavovat karavany se zásobami pro britskou armádu a sabotovat poštovní spojení mezi Kábulem a Kandahárem, nicméně o pravdivosti těchto tvrzení se dá pochybovat, ať už z toho důvodu, že oba nově dosazení náčelníci potřebovali rychlou pomoc britského vojska, aby se udrželi u moci, proto jsou jejich zprávy zkesleny vlastními

---

⁸⁶ YAPP, *Disturbances in Western Afghanistan, 1839–1841*. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 26, No. 2, 1963, s. 289.

zájmy, nebo i proto, že Henry Rawlinson v této době oblastí cestoval a nezaznamenal žádné známky nepokojů.

V dubnu 1840 se problém vyhrotil, když Britové zadrželi dopis Gula Muhammada adresovaný herátskému *vezírovi* Yaru Muhammadovi, v němž ghilzajský náčelník nabízel svou pomoc při případném útoku na Kandahár. Britové reagovali vysláním kapitána Taylora, který měl pomoci vojska za přítomnosti Samanda Chána zatknout hlavního přívržence Gula Muhammada, Sultána Muhammada Chána. Další noc pak vyrazila další vojenská jednotka pod vedením kapitána Andersona. Sřet mezi spojenými vojsky kapitánů Andersona a Taylora a ghilzajskými vojsky proběhl 15. května 1840 nedaleko Tází. Ghilzajové byli poraženi, ale ne natolik, aby se rozešli do svých domovů. Další a ještě rozsáhlejší vojenskou výpravu do oblasti vedli generál Nott s jednotkami z Kandaháru a podplukovník Wallace s jednotkami z Kábulu, přičemž tito byli již doprovázeni i politickým agentem poručíkem Peterem Nicolsonem a princem Muhammadem Timúrem. Jednotka byla velmi početná, obsahovala okolo 4000 vojáků, doprovázených ještě velkým civilním doprovodem. Zejména chování jednotky prince Timúra bylo dosti bezohledné, vojáci drancovali a zabíjeli civilisty. Přítomnost tak velikého vojska, spojená s jeho nepřiliš vzorným chováním pak způsobila další rozšíření nepokojů. Problémy čnil i způsob, jakým se choval politický agent Peter Nicolson, který nechal popravit několik ghilzajských vězňů a všeobecně si v jednání s náčelníky počínal dosti nediplomaticky. Pozdější politický agent u ghilzajů poručík Lynch byl dokonce toho názoru, že nebýt nevhodného chování Nicolsona, tak by povstání skončilo již bitvou u Tází.⁸⁷ Nakonec se ovšem po přes měsíc trvajících bojích o jednotlivé ghilzajské pevnosti náčelníci podvolili. Vliv měla i skutečnost, že velmi nepopulární Samand Chán odešel do Kábulu.

Výsledkem povstání byla politická reorganizace oblastí. Mír Alam Chán sice zůstal náčelníkem klanu Hotakíjů, ale Samand Chán byl nahrazen bratrem Abd al-Rahmána, Pacharem Chánem, který se tím stal náčelníkem klanu Tochí. Chování Samanda Chána bylo jednou z hlavních příčin vzniku povstání. Náčelníci si později stěžovali, že neustále vyhrožoval příchodem britské armády a využíval těchto vyhrůzek k utužování své vlády. Součástí dohody bylo placení roční daně šáhu Šudžovi a poskytování menšího jízdního oddílu do šáhovy armády. Navíc měl v oblasti dlouhodobě pobývat britský politický agent poručík Lynch.

---

⁸⁷ YAPP, *Disturbances in Western Afghanistan*, s. 291.

Krátce po potlačení povstání Ghilzajové zdánlivě akceptovali podmínky smlouvy. Bratři Abd al-Rahmána spolupracovali s Lynchem na opravách a opevnění místních komunikací. Situace se radikálně změnila poté, co byl Abd al-Rahmán předán do rukou Britů. Stalo se tak v říjnu 1840 a Ghilzajové ihned začali podnikat akce, které měly donutit Brity k jeho propuštění. V lednu 1841 do Kandaháru přijel jeho nástupce v čele klanu Hotakí Pachar Chán, aby se pokusil vymoci na Britech Rahmánovo propuštění. Rawlinson to bral jako nátlakovou akci, kterou je potřeba ihned potlačit, proto začal naléhat na Macnaghtena, aby byla proti Ghilzajům vyslána další vojenská expedice. Macnaghten zpočátku příliš nesouhlasil, ale nakonec podlehl Rawlinsonovu naléhání.

Plánem bylo získat jako opěrný bod pevnost Kalat-i-Ghilzai (byla ztracena 7. května 1840⁸⁸), z níž pak měli být náčelníci lépe ovladatelní. Rawlinson také doporučil vytvořit nové vojenské oddíly, do kterých by byli verbováni samotní Afghánci, placení Brity nebo šáhem Šudžou, kteří měli mít afghánské vedení a celá jendotka měla být pouze pod dozorem britských inspektorů. Tato akce měla vést k oslabení moci ghilzajských náčelníků, jelikož jejich moc do značné míry závisela na jejich schopnosti poskytovat afgháncům uplatnění ve svých vojenských jednotkách. Vojenské přípravy zpočátku narážely na konflikt Macnaghtena a Rawlinsona ohledně jejich financování, jelikož ani jeden z politických agentů nebyl ochoten vyčlenit na ni finanční prostředky ze svých zdrojů. Prozatím byl tedy k pevnosti Kalat-i-Ghilzai vyslán pouze poručík Lynch, dorazil sem 10. března 1841. Jeho diplomatické působení v oblasti prostřednictvím britských peněz a také propuštění některých vězněných náčelníků mírně uklidnilo situaci. Sultán Muhammad Chán rozpustil své vojsko a Gul Muhammad se vrátil zpět ke svému klanu. Lynch následně svolal všechny náčelníky klanu Tochí, kteří ho ujistili, že jejich záměry jsou mírové a že požadují pouze propuštění Abd al-Rahmána. Lynch deklaroval, že se tak stane, pokud nebudou v oblasti již žádné další kmenové nepokoje.

Další zhruba dva měsíce byl v oblasti klid. Lynch ovšem v této době udělal několik velmi kontroverzních kroků, které vedly k novému propuknutí nepokojů. Jednalo se zejména o počátek výstavby opevnění okolo Kalat-i-Ghilzai, které na kmenové náčelníky působilo dojmem přípravy na války a dále pak hlavně Lynchova chybná interpretace Macnaghtenových rozkazů, když se poručík domníval, že mu bylo

---

⁸⁸ STOCQUELER, J. H. *Memoirs and Correspondence of Major-General Sir William Nott*. sv. I., London: Hurst and Blackett Publishers, 1854, s. 222.

rozkázáno postavit v pevnosti i místnosti pro případná rukojmí. Největším přehmatem pak byl 30. dubna útok na pevnost Faize Chána, ležící asi 11 km na jihozápad od Kalat-i-Ghilzai. Faiz Chán byl synovcem Gula Muhammada, byl při útoku zabit spolu s většinou posádky, která ji bránila. Lynchovo vysvětlení této operace bylo dvojí, pravděpodobnější je asi první verze, jelikož s druhou přišel poručík až poté, co byl Rawlinsonem velmi kritizován. Podle ní se měl Lynch na počátku měsíce dozvědět od Míra Alama, že si Gul Muhammad Chán uzurpuje vládu v klanu Tochí a že se snaží organizovat v horách protibritské hnutí. Lynch to jel s 200 muži prošetřit a prý na něj cestou okolo pevnosti mávala posádka meči, což si vykládal jako potvrzení slov Míra Alama. Pokoušel se tedy z Kalat-i-Ghilzai přivolat posily a zároveň vyzval posádku ke kapitulaci. Pevnost byla ochotna kapitulovat až ráno, to si poručík vyložil jako záměrné zdržování a vzhledem k tomu, že se k němu dostali zvěsti o tom, že Gul Muhammad je pouze několik km daleko s vojskem, rozhodl se zaútočit.⁸⁹ Druhá verze pak byla založena na složité konspiraci mezi klany Tochí a Hotakí. První verze je pravděpodobnější i z toho důvodu, že zmatek mezi Brity byl v Afghánistánu značný. Příklad poručíka Lynche je pro méně významné politické představitele britské moci v zemi velmi signifikantní. Kontrola Afghánistánu jakožto velmi různorodého a správně nejednotného území vyžadovala značný počet politických agentů a zdaleka ne všichni byli dostatečně schopní tuto velmi složitou práci vykonávat.

Tři dny po útoku byly hlášeny první větší nepokoje mezi oběma nejmocnějšími ghilzajskými kmeny. 21. května Lynch informování o shromažďování obou klanů asi 22 kilometrů od Kalat-i-Ghilzai. Lynch se v tuto dobu chystal vojensky zakročit, ale na naléhání Rawlinsona vojáky nakonec nechal v pevnosti. 27. května byla Ghilzaji přerušena cesta z Kábulu do Kandaháru a o den později napadena pevnost Kalat-i-Ghilzai. Útok byl sice odražen, ale Ghilzajové se vydali na jihozápad, jelikož se dozvěděli o postupujícím zásobovacím konvoji podplukovníka Wymera. Cestou se k nim připojila i poměrně velká síla Durrániů, při konečné střetu stálo proti 400 britských vojáků 5000 Afghánců. V boji probíhajícím v otevřeném prostoru ovšem neměly nedisciplinované afghánské jednotky šanci a podplukovník Wymer je bez větších problémů porazil.

Na konci května poručík Lynch na svou pozici politického agenta rezignoval. Byl nahrazen bývalým politickým agentem v Kandaháru majorem Leechem. Tomu

---

⁸⁹ YAPP, *Disturbances in Western Afghanistan*, s. 294.

byly na pomoc poslány další jednotky z Kábulu a Macnaghten byl rozhodnut prosazovat proti Ghilzajům mnohem agresivnější politiku. Bouře v oblasti okolo Kalat-i-Ghilzai ovšem střetnutím s oddílem podplukovníka Wymera dosáhly svého zenitu. Během června 1841 se téměř všichni náčelníci podvolili, přičemž nebyla potřeba ani větší vojenská akce nově příchozích kábulských vojáků. Byl zatčen Gul Muhammad a několik dalších vůdců povstání a zpět do čela klanu Tochijů byl místo bratrů Abd al-Rahmána dosazen Samand Chán. Jediný vůdce povstání, kterému se podařilo uniknout byl Sultán Muhammad Chán, kterého u sebe schovali Durrániové.

Nepokoje mezi Ghilzaji jsou asi nejlepším příkladem nepokojů, které si Britové způsobili v zásadě sami. Nepříliš podařené působení obou politických agentů Nicolsona a Lynche vedlo k vyhocení problémů, které se nejspíše daly řešit i méně násilnou formou. Stejně jako všechny ostatní nepokoje měly i tyto lokální charakter a kontakty s jinými centry odporu byly sporadické nebo vůbec žádné. Důležitou motivací pak byl boj o moc a ekonomické požadavky místních náčelníků, kteří ztratili uplatnění v armádě, které měli za vlády Barakzajů, čímž se dosti rapidně snížily jejich zisky, navíc přišli o některé příjmy, zejména z celních poplatků, které byly o poznání vyšší, než finanční podpora Britů. V tomto směru měly jistě negativní vliv i výše zmíněné plány na vytvoření vojenského celku na náčelnících zcela nezávislém.

Druhý hlavní kmen v kandaháрске oblasti byli Durránijové. I mezi nimi propukly menší nepokoje v letech 1840–1841. Hlavním centrem byla ekonomicky velmi významná oblast okolo měst Zamíndáwaru, Níše, Tirínu a Díhrawatu. Nejvýznamější Zamíndáwar byl obydlen zejména klanem Alízajů. Byla to bohatá a pro afghánské vládce velmi důležitá oblast.⁹⁰ Stejně jako většina ostatních center nepokojů byl i Zamíndáwar dlouhodobě velmi problémovou oblastí. Jeho neochotu platit jakékoliv daně museli vládci Afghánistánu řešit vojenskými výpravami do oblasti, které byly jediným způsobem, jak místní náčelníky přinutit k placení. Stejným způsobem od počátku postupovali také Britové. V zimě mezi lety 1839/1840 byl do oblasti vyslán kapitán Macana, aby podpořil snahu místního výběřčího daní Muhammada Alama Chána. Jedním z důsledků výpravy bylo pro pozdější události velmi důležité dosazení Akhtara Chána z klanu Alízajů na guvernérský post v Zamíndáwaru. Ten byl ihned vyslán, aby vybral daně v severnějších částech zamíndáwarské oblasti, což se mu

---

⁹⁰ YAPP, *Disturbances in Western Afghanistan*, s. 300.

pomocí armády podařilo. Na zpáteční cestě byl ovšem zatčen kapitánem Macanem a na nějaký čas uvězněn za zpronevěru části vybraných peněz.

Po propuštění se měl dostavit do Kandaháru, kde měl vysvětlit své konání Rawlinsonovi. Akhtar Chán to ovšem odmítl a komunikoval jen pomocí dopisů, jednání se velmi protahovala. V listopadu 1840 došla Rawlinsonovi trpělivost, jelikož se dozvěděl o kontaktech mezi Akhtarem Chánem a herátským vezírem Yarem Muhammadem. Politický agent v Kandaháru na Akhtarovi požadoval slib věrnosti guvernérovi Kandaháru princí Timúrovi a v případě odmítnutí náčelníkovi hrozil postavením mimo zákon. Následovala další jednání která vyústila v konečné odvolání Akhtara Chána z úřadu guvernéra Zamíndáwaru. Rawlinson v dalších dnech začal uvažovat o vojenské expedici, ale na radu Atá Muhammada Chána, jednoho z nejmocnějších durráníjských náčelníků ji pozastavil a pokusil se řešit vzniklou krizi jinou cestou. Do oblasti byli posláni hlavní konkurenti Akhtara v klanu Alíkozajů, společně s menší ozbrojenou jednotkou složenou z afghánských vojáků a několika britských děl. Motivací bylo vyvolat mocenský boj mezi samotnými Afghánci, který by Akhtar Chán prohrál a tím by byly problémy v Zamíndáwaru vyřešeny. Nestalo se tak.

Zhruba v polovině prosince se podařilo Akhbarovi útok odrazit, přičemž na svou stranu získal vnuka prince Timúra, kterého ihned postavil do čela povstání. Učinil tak proto, aby mohl povstání vydávat za prosadozajské, namířené pouze proti Britům. Durráníjové byli totiž většinou na straně šáha Šudži a nepřáli si návrat Barakzajů k moci. Britská reakce byla blesková, Rawlinson do jisté míry počítal s neúspěchem vojska složeného z Afghánců, proto byla již připravena britská jednotka pod vedením kapitána Farringtona a 3. ledna 1841 rebely definitivně porazila. Bitva se odehrála ve vzdálenosti zhruba 12 km od Šáruku, sídelního města Akhtara Chána, což umožnilo armádě město okupovat. Většinu vůdců povstání, včetně Akhtara Chána, se podařilo uprchnout, ovšem někteří byli i zabiti nebo se dostali do britského zajetí. Rawlinson chtěl pokračovat ve vojenském tažení i do dalších oblastí, ale počasí mu to nedovolilo a proto kandahárský politický agent i s částí vojska na konci ledna oblast opustil. Ihned poté se Akhtar Chán vrátil s 1300 muži do Šáruku a město obsadil. Jeho vojsko pak pokračovalo dále na Girišk, na což reagoval Rawlinson posílením posádky města pod vedením kapitána Farringtona a vysláním posil pod kapitánem Woodburnem.

Na konci ledna 1841 byl do oblasti vyslán Atá Muhammad Chán s nejvýznamějšími durráníjskými náčelníky, aby nepokoje vyřešil. Tato vyjednávání pozastavila postup Akhtarových vojsk a Atá Muhammad hlásil, že přesvědčil vojáky,

aby se vrátili do svých domovů. Politický agent v Girišku Elliot ovšem obdržel zprávy o tom, že Akhtar zůstal v poli se 700 vojáky a čile si dopisuje s Yárem Muhammadem. Spojení s Herátem se britské autority v Kandaháru velice obávaly. V soukromých jednání mezi Akhtarem Chánem a Atá Muhammadem se Akhtar zavázal, že odvolá herátského agenta a bude se hlásit v Kandaháru. Nicméně neplánoval to, novému výběřčímu daní v Kandaháru psal: „*Dokud cizinci zůstanou v afghánské zemi, je prakticky vyloučené, že bychom se já, můj bratr nebo syn objevili v Kandaháru.*“⁹¹ Hlavním důvodem jeho přetrvávající nespokojenosti byla skutečnost, že nezískal potvrzení nebo slib opětovného nabytí guvernérského úřadu v Zamíndáwaru.

Po vyjednávání se ze země stáhla většina britských vojáků a durráníjských náčelníků. Náčelníci se nechovali příliš dobře, proto se Rawlinson rozhodl, že jejich přítomnost v okolí Zamíndáwaru je již zbytečná a způsobila by více škody než užítku. V Girišku zůstalo jen malé množství indických vojáků s afghánskou jednotkou, stáhl se i politický agent Elliot, který onemocněl.

Nepřítomnost větší vojenské síly v Girišku umožnila Akhtaru Chánovi novou mobilizaci. Zpočátku ale nebyl příliš úspěšný, téměř všichni důležití durráníjští náčelníci jeho apely na boj proti „nevěřícím“ odmítali. Jednoho z nich Akhtar dokonce napadl vojenskou silou. Větší množství vojska se mu podařilo naverbovat až v oblasti Nauzád, zde pod hrozbou vypalování vesnic a vraždění získal přes 500 vojáků, s nimiž se následně vydal obléhat Girišk.⁹² Odpor náčelníků proti postupu Akhtara se ovšem náhle rozplynul. Jeden z nich se pokusil Akhtara přemluvit, aby se s vojskem stáhl, ostatní se pokoušeli přemluvit obyvatele Nauzádu, aby dál Akhtara nepodporovali. Ti se ovšem velmi obávali nového teroru a proto zůstali bývalému guvernérovi Zamíndáwaru věrní.

Britové tím byli přinuceni znovu do oblasti poslat pravidelné vojsko. Jednotka pod vedením kapitána Woodburna porazila 3. července vojsko Akhtara Chána, vedené islámskými náboženskými vůdci (*mullové*) o síle 3000–6000 mužů.⁹³ Akhtar byl nucen stáhnout se zpět do Zamíndáwaru. Britové pokračovali v pronásledování. Woodburnova jednotka byla posílena o další vojáky pod kapitanem Griffinem. Akhtar byl donucen se stáhnout nejdříve do Baghni a pak až do Baghránu. Zde začal znovu za vydatné pomoci *mullů* verbovat. Rawlinson následně poslal do oblasti ještě nynějšího

---

⁹¹ YAPP, *Disturbances in Western Afghanistan*, s. 304.

⁹² Více viz STOCQUER, s. 286–320.

⁹³ YAPP, *Disturbances in Western Afghanistan*, s. 305.

guvernéra Zamíndáwaru prince Safdara Janga, na kterého musela armáda z politických důvodů počkat. Mezitím shromažďovali rebelové síly. Konečná síla vzbouřenců byla 5000–6000 bojovníků. Britové je na hlavu porazili u Sikandarábadu. Rebelové se ovšem ještě vzdát nehodlali a ustoupili do Baghní a Baghránu. Rawlinson tedy rozhodl, že povstání musí být potlačeno jednou pro vždy a nechal vojsko postupovat až do těchto oblastí. To přesvědčilo většinu rebelujících náčelníků. Část z nich se vzdala a ti nejnervnější prchli do Herátu, kde zůstali pod ochranou místních Sadozajů.

Rawlinson si byl vědom toho, že ani nyní opozici nepotlačil definitivně, proto dlouhodobě usiloval o další expedici. Nakonec se dočkal v září 1841. Byly obsazeny pevnosti několika bývalých vůdců vzpoury, dosazení političtí agenti a předáno guvernerství Zamíndáwaru jednomu ze synů prince Timúra. Byla obsazena i nejdůležitější města v oblasti, například Tirín a Dihráwat, kde byl ponechán kapitán Anderson. Generál Nott se z výpravy vrátil 1. listopadu. Přivezl s sebou několik náčelníků, kteří byli odsouzeni k trestu smrti a odesláni do Kábulu. Akram Chán byl zastřelen na místě. Oblast se nyní dala považovat za ovládnutou, kapitán Anderson k tomu ovšem poznamenal: „*Chudí lidé a obchodníci jsou s námi, nicméně všichni muži s autoritou nebo hodností jsou přirozeně v opozici.*“⁹⁴

Nepokoje v Afghánistánu v letech 1839–1841 je třeba chápat jako lokální záležitost. Nelze v nich spatřovat nějaké větší společné úsilí za osvobození země, motivace většiny náčelníků byla ekonomická nebo mocenská. V zásadě všichni bojovali primárně za své vlastní zájmy. Náboženství hrálo významnou mobilizační roli, ale ve většině případů nebylo primární příčinou nepokojů. Nermalou měrou se na propuknutí některých nepokojů podílela i britská správa, která trpěla nedostatkem zkušených politických agentů a příležitostně si počínala velmi nešťastně i při výběru nových a loajálních náčelníků. Je také důležité poznamenat, že podobné nepokoje lze pozorovat i během panování vládců před dosazením šáha Šudži. Dóst Muhammad Chán byl s problémy schopen udržet svoji výhradní vládu pouze v Kábulu a pod něj spadajících území, kandahárské oblasti před válkou nikdy přímo nevládl. Stejným problémům pak čelili i samotní náčelníci v jednotlivých oblastech, proto bylo v první polovině 19. století velice složité nebo finančně extrémně náročné území Afghánistánu efektivně a dlouhodobě ovládat.

---

⁹⁴ YAPP, *Disturbances in Western Afghanistan*, s. 307.

Kapitola 5

Revoluce roku 1841 a masakr na útěku z Kábulu

V roce 1841 si byli Britové velmi jisti svým postavením. V Londýně dokonce začaly vznikat plány na obsazení Herátu, který již dlouhodobě nespolečně spolupracoval zdaleka tak, jak by si Britové představovali. Palmerston se domníval, že by ho měl Auckland začlenit do správní oblasti Kábulu a tím v zásadě sjednotit Afghánistán. Palmerston byl toho názoru, že Herát „je přesně mezi zájmy Ruska a Británie a kdo se k němu dostane jako první ho získá.“⁹⁵ Auckland si ovšem nebyl natolik jist klidem ve zbytku Afghánistánu a byl proti útoku na Herát, který by byl velmi nákladný a vázal by podle guvernérových odhadů asi 12 000 vojáků. Nakonec nechal Hobhouse rozhodnutí na Aucklandovi, což znamenalo, že výprava uskutečněna nebyla.

Mezitím v Anglii prohráli whigové volby a nastoupila nová vláda toryů vedená sirem Robertem Peelem. Novým prezidentem Board of Control se stal na krátký čas lord Ellenborough. V úřadu generálního guvernéra Indie plánoval udržet lorda Aucklanda. Ten se ovšem dlouhodobě vyjadřoval ve smyslu, že si již nepřeje dále úřad zastávat. Proto se guvernéřského postu nakonec chopil Ellenborough a do čela Board of Control byl jmenován lord Fitzgerald. Novým ministrem zahraničí se stal lord Aberdeen. Mimo Aucklanda měly změnit úřad i další osobnosti spjaté s britsko-afghánskou válkou. Jednalo se o generála Williama Elphinstona, který nahradil v čele britských vojsk v Afghánistánu generála Cottona na počátku roku 1841. Generál Elphinstone měl spoustu zdravotních problémů a ihned po návratu z Kábulu se měl odebrat na odpočinek. William Macnaghten měl také odejít, byl jmenován guvernérem Bombaje. Nejpravděpodobnějším nástupcem Elphinstona byl generál Nott, který sice nebyl dobře hodnocen z hlediska osobnostních kvalit, ale byl velmi uznáván jako voják. O nástupci Macnaghtena se diskutovalo daleko více, nejpravděpodobnějším kandidátem se i přes značné pochybnosti jevil Alexander Burnes.

Macnaghten plánoval, že z Afghánistánu odejde na počátku prosince 1841, přičemž ho měl doprovázet i generál Elphinstone. Chtěl totiž ještě vyřešit poslední problém s kmeny. Začali se totiž bouřit východní Ghilzajové, sídlící v oblastech mezi

---

⁹⁵ NORRIS, s. 351.

Kábulem a Džalálábádem. Důvodem nepokojů bylo rapidní snížení plateb, které Britové místním kmenům vypláceli za udržování komunikací v průsmycích. Náčelníci o tom byli informováni na setkání v Kábulu v září 1841 a jejich reakce byla velmi nepřátelská. Na zpáteční cestě vyloupili jednu z procházejících zásobovacích karavan, zformovali sňatkové aliance a vyhlásili proti Britům *džihád*.⁹⁶ Hned 9. října byla vyslána jednotka sípáhijů pod Thomasem Montaithem, aby dobyla průsmyk Chord Kábul, první na cestě z Kábulu do Gandamaku. Ghizajové cestu k průsmyku zatarasili, Montaith požádal o posily. Jeho tábor byl v noci přepaden a bylo zabito přes dvě desítky sípáhijů a zbytek jednotky obklíčen. Na osvobození Montaitha byl vyslán brigádýr Sale, který uspěl a již spojené jednotky obou důstojníků postoupily až k okraji průsmyku. 22. října již probíhaly přípravy k útoku na první z ghilzajských pevností, když se Sale dozvěděl, že náčelníci přistoupili na podmínky vyjednávání. Macnaghten jim slíbil další subsidie a několik velmi vzpurných náčelníků nechal na jejich původních postech, ačkoliv to zpočátku vůbec neplánoval. Sale se tedy vydal na cestu zpět do Kábulu, jelikož měl být v nejbližších dnech velitelem doprovodného vojska při stažení Macnaghtena s Elphinstonem do Indie.

Dne 2. listopadu 1841 začaly nejrozsáhlejší nepokoje v době přítomnosti britských vojsk v Afghánistánu. Střelba a srocování davu začalo již v 6 hodin ráno, první větší akcí vzbouřenců pak bylo napadení domu Alexandera Burnese okolo osmé hodiny ranní. Skupinka útočníků byla relativně početná, složená hlavně s durránijských šlechticů, odhady se liší, nikdy však nepřesahují počet 300 bojovníků.⁹⁷ Alexander Burnes byl zavražděn, stejně tak i kapitán Johnson, který byl strážcem šahovy pokladny, která byla vykradena a celý dům vyrabován. Macnaghten se dozvěděl o smrti svého pravděpodobného nástupce asi půl hodiny poté. V britské armádě i civilní správě panoval na počátku povstání obrovský zmatek. Generál Elphinstone vnímal situaci jako velmi beznadějnou, v dopise Macnaghtenovi z dopoledních hodin téhož dne působil generál až odevzdaně, neviděl prakticky žádnou možnost jak rebelující město ovládnout.⁹⁸ S odstupem času se dá říci, že první dny povstání byly rozhodující. Náčelníkům až do dalšího dne nepřišel nikdo na pomoc a ani jim nebyla slíbena. Na počátku se kábulské povstání v ničem nelišilo od ostatních, výše popsaných rebelií ve zbytku Afghánistánu. Britové ovšem v tomto případě udělali několik velkých

---

⁹⁶ YAPP, M. E., *The Revolutions of 1841-42 in Afghanistan*. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 27, No. 2, 1964, s. 334.

⁹⁷ Tamtéž, s. 336.

⁹⁸ NORRIS, s. 367.

taktických chyb. Podle rozkazů generála Elphinstona se měly všechny jednotky včetně brigádyra Salea a dalších menších posádek v blízkém okolí Kábulu stáhnout do města. Generál Nott měl vyslat posily z Kandaháru. Tyto rozkazy mimo jiné ponechaly některé životně důležité sklady zásob prakticky bez ochrany, což způsobilo jejich okamžitou ztrátu, stejně byly ztraceny i některé pevnosti okolo britského ubytovacího tábora poblíž města. Tento tábor sloužil po celé dva roky jako ubytovací zařízení pro většinu Britů v Afghánistánu, zejména civilistů.

Motivací náčelníků k revoltě bylo dlouhodobé ztrácení vlivu, moci a bohatství. Šáh se do značné míry snažil centralizovat vládu, což Britové samozřejmě podporovali. Povstání v Kábulu v listopadu 1841 bylo vyvrcholením dlouhodobých rozporů mezi zájmy šáha, potažmo Británie a zájmy náčelníků, *ulamy*⁹⁹ a úřednického aparátu v Kábulu.

Finanční prostředky náčelníků pocházely ze tří hlavních zdrojů. Byly to renta z půdy v osobním vlastnictví, poplatky za údržbu komunikací a platby za dodávky vojska. Poplatky za údržbu komunikací snížil Macnaghten krátce před propuknutím povstání, přičemž i třetí zdroj příjmů náčelníků byl dlouhodobě ohrožen. Již od roku 1840 totiž Šudža za vydatné britské spolupráce vytvářel nové vojenské útvary, v oblasti Kábulu byly nazvány Jánbáz, v oblasti Kandaháru Házirbáš. Oba fungovaly na principu přímého najímání vojska šáhem, které obcházelo náčelníky. Ti totiž dlouhodobě vydělávali na rozdílu cen, za které bojovníky najímali a za které je pak posílali vládcům země. Jednotky feudální jízdy, které posílali náčelníci šáhovi dlouhodobě nebyly příliš kvalitní a ani za vlády Dósta Muhammada Chána netvořily příliš významnou část jeho vojsk. Pro náčelníky ale jejich omezování, spojené s velkou inflací, znamenalo značné finanční omezení. Navíc utvoření Házirbaše si někteří náčelníci vysvětlovali jako počátek konce feudální kavalerie jako celku, což nebylo příliš mylné přesvědčení, jelikož britská správa o tomto kroku dlouhodobě uvažovala. Tyto finanční tlaky, spojené i s omezením politické moci, kterou v oblastech dříve ovládaných náčelníky drželi britští političtí agenti byly asi hlavní příčinou povstání náčelníků.

Velký mobilizační efekt tradičně mělo náboženství. Připojení *ulamy* lze vysvětlovat, podobně jako u náčelníků, finančními tlaky. Členové *ulamy* jakožto právní i náboženské autority dostávali přesně stanovené penze, které velmi znehodnocovala

---

⁹⁹Více k jejímu podílu viz NAVID, Senzil, *The State, the Clergy, and British Imperial Policy in Afghanistan during the 19th and Early 20th Centuries*. International Journal of Middle East Studies, Vol. 29, No. 4, Nov., 1997, s. 587–588.

inflace. Její připojení k povstání je jasné již od počátku, hned 2. listopadu byl v hlavní kábulské mešitě vyhlášen *džihád* proti všem „nevěřícím“.

Poslední velkou skupinou, která demonstrovala na povstání svou nespokojenost byli ex-barakzajstí úředníci. Administrativní aparát v Kábulu byl obrovským kolosem s nepřehlednou a extrémně složitou sítí nařízení a pravidel. Úředníci byli velmi váženou a početnou skupinou, která byla jako jediná schopna se v těchto pravidlech orientovat. Stávala se proto také častým příjemcem úplatků. Britové se snažili administrativu zjednodušit a zeštíhlit, což samozřejmě znamenalo pro úředníky jak ztrátu vlivu, tak i peněz.

Boje mezi Brity a povstalci probíhaly zejména okolo Balla Hissar a britského tábora. Velitelem britských vojsk v táboře poblíž Kábulu byl jmenován brigádýr Shelton, ten si počínal vcelku úspěšně, ale ztráta téměř všech důležitých opěrných bodů v okolí tábora během prvních dnů povstání jeho možnosti velmi limitovala. Sale po obdržení rozkazů k návratu do Kábulu velmi váhal. Měl s sebou 300 raněných a pokud by měl uposlechnout rozkazy, tak by je zde musel ponechat jejich osudu. Sale následně postupoval velmi neobykle, svolal válečnou radu,¹⁰⁰ kde bylo nakonec odhlasováno neuposlechnutí rozkazů generála Elphinstona a odchod Saleovy jednotky do Džalálábádu. A to i přes skutečnost, že v táboře u Kábulu bydlela jeho žena a dcera. Nott po obdržení rozkazů vyslal jednotku pod vedením majora Maclarena, která se vydala směrem ke Ghazni.

V půlce listopadu začaly přicházet zprávy o rozšiřování povstání do dalších oblastí Afghánistánu. Vzbouřil se Kohistán, kde byla kromě dvou důstojníků (jedním z nich byl major Eldred Pottinger) povražděna celá britská posádka, podobně probíhala povstání i v jiných oblastech, v počátcích zejména mezi Ghilzaji. Nicméně nelze mluvit o jednotném postupu, v Kábulu sice v praxi velela rada nejmocnějších náčelníků, ve zbytku země se téměř ve všech případech jednalo o dílčí nepokoje, kdy náčelníci využívali situace, která byla při vázání téměř veškeré britské vojenské síly v Kábulu, pro povstání velmi příznivá.

Situace v Kábulu byla ovšem zdaleka nejkritičtější. Britský tábor nebyl zpočátku pod přílišným tlakem, působila zde zejména nerozhodnost a nejednotnost náčelníků. Významná změna přišla po příjezdu Muhammada Akbara Chána 25.

---

¹⁰⁰ Council of War, jedná se o setkání kompletního důstojnického sboru, které hlasuje o dalším postupu, většinou za účasti nejvyššího velitele. Více k průběhu viz BROADFOOT, W. *The Defence of Jalalabad*. *The English Historical Review*, Vol. 8, No. 29, Jan., 1893, s. 93–108.

listopadu 1841. S jeho příjezdem totiž začala změna taktiky, kábulský tábor byl odříznut od zásobování, do okolních vesnic byli vysláni *mullové*, aby zabránili pokusům vesničanů prodat Britům potraviny a některé vesnice byly dokonce okupovány. Ačkoliv se podplácením a sliby podařilo Macnaghtenovi přesvědčit některé náčelníky, aby od povstání ustoupili, tak příjezd emírova syna znamenal velké zefektivnění a mnohem lepší organizaci v celém hnutí a bylo jedním z rozhodujících faktorů konečného úspěchu povstání. Britové v Kábulu začali být ve velmi nepříjemné situaci, navíc 10. prosince 1841 dorazily zprávy o tom, že byla výprava majora Maclarena z Kandaháru zastavena Ghilzaji u Ghazni. Tyto dva faktory a názory vojenského velení v táboře pak měly největší vliv na rozhodnutí Macnaghtena vyjednávat s rebely.

11. prosince 1841 proběhla první jednání mezi Williamem Macnaghtenem a Akbarem Chánem za přítomnosti několika desítek dalších afghánských náčelníků. Výsledkem byla dohoda, zajišťující Britům volný odchod do Indie a zřízení stálé rezidence britského vyslance v Kábulu. Do země se měl vrátit Dóst Muhammad Chán, přičemž Šudža měl mít na výběr, zda v zemi zůstane, či odejde s Brity. Všichni přítomní náčelníci dohodu přijali a byli ochotni ponechat Šudžu na trůně, pokud si vezme jejich dcery a upustí od zbytečných ceremonií. O den později se s toutéž nabídkou vydali náčelníci k Šudžovi, tentokrát bez přítomnosti Akbara Chána. Požadovali sice, aby člen klanu Barakzajů byl *vezírem*, ale chtěli u moci udržet stávajícího šáha. 15. prosince vydal Šudža prohlášení, že by všichni praví muslimové měli bojovat proti „cizincům“,¹⁰¹ což vedlo k jisté destabilizaci vůdčího postavení Barakzajů. Zejména jejich dlouhodobí odpůrci, tzn. Kohistánci, Kizilbašijové, Durrániové a někteří obyvatelé Kábulu, začali Akbara obviňovat, že má za cíl pouze prospěch svůj nebo svého otce a odvrací se od „věci islámu“.

Stažení britských vojsk bylo naplánováno také na 15. prosinec, ale vzhledem k nesplnění podmínek, které byly na jednání dohodnuty (zejména ohledně zásob potravin), Britové prozatím v Kábulu zůstali. Macnaghtenovi bylo 22. prosince Akbarem nabídnuto nové řešení. Šudža měl zůstat šáhem, Akbar se měl stát jeho *vezírem*. Akbar slíbil zajmout vůdce Ghilzajů a zastavit útoky na Balla Hissar a britský tábor u Kábulu. Podle líčení kapitána Mackenzieho byl od počátku Macnaghten varován, že jde o past a to hned několikrát, nevěřil tomu a na setkání se vydal. Pokoušel

---

¹⁰¹ *Farangí*, pojem, který reprezentuje všechny nemuslimské národy Evropy, slovní základ vychází z Franků.

se od generála Elphinstona získat menší ozbrojenou jednotku, která by byla připravena neprodleně zasáhnout, nicméně generál to odmítl. Nakonec se na setkání vydali William Macnaghten a kapitáni Mackenzie, Lawrence a Trevor. Výsledky vyjednávání byly katastrofální, Lawrence a Mackenzie byli odvečeni hned na počátku vyjednávání a donuceni vrátit se do tábora, Macnaghten a Trevor zabiti, přičemž Macnaghtena měl zabít sám Akbar Chán.

Novým politickým vůdcem se stal jako nejvyšší politický hodnostář v táboře Eldred Pottinger. Proběhlo ještě několik vyjednávání, Afghánci si byli vědomi svízelné situace britské posádky a stupňovali své požadavky. Nakonec Britové odevzdali několik děl a ve městě ponechali všechny nemocné a raněné jako rukojmí. 26. prosince po dalších finančních požadavcích už Pottinger odmítl vyjednat a konečně donutil armádní velení k zahájení příprav postupu směrem na Džalálábád. Ráno ve čtvrtek 6. ledna 1842 vyrazila na pochod výprava se 4500 vojáky pravidelné armády a 12 000 civilisty. Už od počátku byl postup vyčerpané a špatně zásobené výpravy ohrožován nájezdy Afghánců, po první noci, během které zahynulo přes 1000 účastníků pochodu, dorazil Akbar Chán a slíbil Pottingerovi, že bude konvoj chránit před útoky kmenů. Noc ze 7. na 8. prosince 1842 znamenala další oběti na životech, tentokrát ještě ve větší míře a v zásadě eliminovala bojovou sílu konvoje. 8. prosince začaly nové útoky. Akbar slíbil, že dodá potraviny, dřevo na ohniště, přičemž také zabráni dalším útokům, pokud bude do zajetí odevzdán Eldred Pottinger a kapitáni Mackenzie a Lawrence. Nic ze svých slibů ale barakzajský náčelník nesplnil, útoky nepřestávaly a dřevo ani potraviny k Britům nedorazily. 9. prosince pozval Akbar Chán i zbylé vůdce konvoje na další vyjednávání. Hlavní zástupci Britů generál Elphinstone a brigádýr Shelton byli ihned zatčeni a přidáni ke zbytku rukojmích. Lady Saleová je vyjmenovala ve svém deníku, první se potkala se skupinkou 5 žen, 9 dětí a tří mužů, nové příchozí nepočítaje.¹⁰² Zbytek konvoje pak rychle podlehl krutým přírodním podmínkám a neustálým nájezdům afghánských bojovníků. 13. ledna se dal počet přeživších počítat již jen na desítky. Do Džalálábádu jako první dorazil Dr. William Brydon,¹⁰³ většina historické literatury ho považuje za jediného přeživšího, nicméně několik dní po něm ještě dorazilo několik dalších Britů, kteří se útěku z Kábulu účastnili.

---

¹⁰² SALE, lady Florentia. *Journal of Disasters in Afghanistan*. London: John Murray, 1844, s. 247.

¹⁰³ Jeho příběh viz TROUSDALE, William. *Dr. Brydon's Report of the Kabul Disaster and the Documentation of History*. Military Affairs, Vol. 47, No. 1, Feb., 1983, s. 26–30.

Během 10 dnů bylo Afghánci zabito přes 16 000 lidí, z nichž naprostá většina byli civilisté. Afghánci využívali zejména těžké schůdnosti průsmyků, kterými byli Britové nuceni procházet. Většinou zatarasili oba konce průsmyku a ze všech stran útočili na část konvoje, která byla zrovna odříznuta. Většina z nich neměla střelně zbraně a používala meče místní výroby tzv. „chajbarské nože“. Akbar Chán je většinou považován za hlavního strůjce masakru. Je jasné, že s počtem 300 vojáků nemohl být schopen ubránit celý konvoj, nicméně ani se o to příliš nepokoušel. Zachránil několik britských životů, ale z čistě pragmatických pohnutek, byli to totiž většinou ženy nebo děti vysoce postavených důstojníků, které následně hodlal využít při dalším vyjednávání. Masakr byl z největší míry způsoben fanatismem a chamtivostí Ghilzajů, které nikdo, včetně jejich vlastních náčelníků, nebyl schopen kontrolovat.

Ve chvíli, kdy se lord Auckland dozvěděl o povstání v Kábulu začal ihned jednat. Urychleně byly vyslány nové jednotky z Firúzpúru do Pešávaru pod brigadýrem Wildem, před útokem na Chajberský průsmyk se k němu měl připojit ještě brigadýr McGaskil, který překročil Satludž, nicméně kvůli naléhavým prosbám Salea o pomoc se rozhodl Wild pro samostatnou akci. Jednalo se o útok na jednu z pevností v Chajbarském průsmyku, konkrétně Ali Musjid. Akce se nezdařila, sípáhijové utekli z boje a Wild byl nucen ustoupit zpět do Jamrudu.

Auckland mezitím dostal zprávu o vývoji v Kábulu. Když 5. ledna slyšel o ztrátě skladů v okolí kábulského tábora, tak napsal novému vrchnímu veliteli britských vojsk v Indii, siru Jasperu Nicollsovi, že byl „*připraven na vše, jen ne na takové selhání naší armády.*“¹⁰⁴ 20. ledna se lord Auckland dozvěděl o vraždě Macnaghtena a přípravách na pochod do Džalálábádu. Nechal Nicollse připravit další brigádu k případnému postupu na Kábul, přičemž ale radě ředitelů Východoindické společnosti psal, že vysílá nové jednotky do Afghánistánu pouze za záchranými účely. Stejný den pak ujistil lorda Fitzgeralda, že se nechystá na větší ozbrojenou invazi, jelikož mu již končí úřad a případné další velké rozhodnutí již nechá na svém nástupci lordu Ellenboroughovi. 30. ledna se dověděl o katastrofě, která potkala kábulskou posádku. Ihned poté sepsal prohlášení, v němž uváděl, že „*byly ihned vydány příkazy, aby byly do Afghánistánu vyslány posily, které napomohou provést takové operace, které zajistí čest a zájmy Británie v oblasti.*“¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ NORRIS, s. 386.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 387.

5. února dorazil generál Pollock do Pešávaru a jakožto nový velící důstojník¹⁰⁶ se ujal velení nad brigádami Wilda a McGaskila. Posledním Aucklandovým rozkazem před příjezdem lorda Ellenborougha, byly instrukce generálu Pollockovi, aby prozatím nepodnikal žádné útočné akce do afghánského vnitrozemí a pouze se pokusil pomoci Saleovi s evakuací. 21. února konečně dorazil Ellenborough. Auckland odcházel velmi zklamaný, zejména lednové události ho velmi zdrtily. V jednom z posledních dopisů Hobhousovi psal: „*Nemohu říci, že bych si tato nebezpečí (nebezpečí povstání – pozn. J. K.) neuvědomoval, nebo že bych se nepokoušel problémům předejít. Nicméně až do data samotného povstání byli všichni ti, kteří je měli vidět lépe než já, Macnaghten, Burnes, generál Elphinstone, Pottinger, plni sebevědomí a hlásili zlepšování naší pozice v Kábulu. Přáli si, abych nedělal opatření k nahrazení regimentů, které měly být z Kábulu staženy, což jsem odmítl, a všechno se pak ve dne zkoušky ukázalo jako velmi špatně připraveno.*“¹⁰⁷

Velkými změnami prošel během prvních měsíců po povstání i Afghánistán. Odchod Britů z Kábulu znamenal nové rozložení sil na domácí politické scéně. V Kábulu byly tři základní politické celky. Prvním z nich byli Barakzajové. Jejich největší taktickou výhodou bylo, že drželi raněné a nemocné Brity, spolu s několika rukojmími. Nicméně měli velmi malé finanční zdroje, proto byli nuceni spolupracovat se Šudžou, jejich hlavním vůdcem byl za nepřítomnosti Akbara Chána Zamán Chán. Druhou a v době ihned po revoluci asi nejvlivnější skupinou byla bývalá dvorská šlechta pod vedením Amínulláha Chána, který měl k dispozici vojenskou jednotku z oblasti Lógar a finanční prostředky mu dodávali indiští bankéři v Kábulu ze směnek, které Britové vypsali jako část ceny za svůj odchod z města. Tyto peníze mu pak pomohly zaplatit další množství vojenské síly. Poslední stranou bojující o rozhodující moc mezi rebely byl Šudža, který sice neměl příliš velkou důvěru náčelníků, ale měl značné finanční prostředky.

17. ledna se všechny strany dohodly na kompromisu. Šudža se znovu stal šáhem, Zamán Chán *vezírem* a Amínulláh Chán *na'ibem* (vládcův zástupce). Prvním úkolem nové vlády bylo získat finance na pokračující tažení Akbara Chána proti Džalálábádu. Jediným možným zdrojem byl Šudža, ten se prostředky zdráhal poskytnout, ale nakonec se podvolil, aby posílil víru vzbouřenců, že je na jejich straně. Přitom ovšem stále čile korespondoval s britským politickým agentem v Džalálábádu

---

¹⁰⁶ Více k jeho volbě a předchozím úspěchům viz KAYE, sv. III., s. 20–21.

¹⁰⁷ NORRIS, s. 389.

kapitánem Macgregorem a naléhal na něj, aby s britským vojskem ihned vyrazil na Kábul. V oficiálních dopisech přitom Brity vyzýval, aby se vrátili do Indie. Šudža v tuto dobu nevěděl, na kterou stranu se přiklonit a proto se snažil neznepřátelit si ani jednu a udržet se v čele Kábulu. Akce rebelů zdržoval a zároveň všechny jasně protibritské akce vykonával se značnou neochotou. *Ulamá* šáhovi dokonce vyhrožovala, že pokud nepřestane hrát na obě strany „*bude na něj uplatněno právo Svaté války*.“¹⁰⁸ Vztah k Šudžovi pak vytvářel další rozpory i mezi náčelníky. Amínulláh Chán, který vedl dvorskou šlechtu (mezi níž převládali členové kmene Popalzajů) a Kizilbašiové stáli na straně šáha, čímž se dostávali do opozice proti *vezírovi* a zbytku Barakzajů.

V březnu vrcholil tlak na šáha, přičemž vzbouřenci požadovali, aby dokázal svou loajalitu pochodem na pomoc Akbarovi k Džalálábádu. Šáh se obával, že pokud opustí Balla Hissar, ztratí ho navždy. Nicméně tlak během měsíce stoupal a 3. dubna vyvrcholil ultimátem, kdy náčelníci a *ulamá* deklarovali, že pokud šáh okamžitě nevyrazí na Džalálábád bude považován za nevěřícího na úrovni Britů. Mír Hadží, nástupce Hafídžiho na místě hlavního náboženského vůdce Kábulu prohlásil, že kdokoliv odmítne šáha do bitvy následovat bude také považován za nevěřícího. Zamán Chán přísahal na korán, že pokud Šudža vyrazí na pomoc Akbarovi, budou mu Barakzajové věrní. Tyto akce asi šáha přesvědčily, že to není past a 4. dubna šáh opustil Balla Hissar a začal shromažďovat vojsko před Kábulem. Hned 5. dubna 1842 brzy ráno do jeho stanu vtrhla skupinka bojovníků pod vedením syna Zamána Chána, Šudžy al-Dawlae a stávajícího šáha zavraždila.

Akt zavraždění panovníka lze považovat za konec revolučních časů a počátek konsolidace staronové moci v Afghánistánu. Její úspěch byl způsoben zejména počátečními zmatky v britské armádě, která v začátcích revoluce nezasáhla dostatečně rozhodně a tím nepřímo napomohla rozšíření povstání. Druhým přelomovým momentem byl příjezd Akbara Chána, který zeefektivnil organizaci vzbouřenců a dokázal využít zisky z počátků revoluce k odříznutí britského tábora od zásobování. Akbar byl také jedním z hlavních aktérů následného povraždění britské posádky na ústupu do Džalálábádu. Masakr kábulské posádky pak velkou měrou zapříčinil pokračování války a další tažení „armády odplaty“.

---

¹⁰⁸ YAPP, *Revolutions in Afghanistan*, s. 352.

Kapitola 6

Bitva o Džalálábád a nástup nového generálního guvernéra Indie

Lord Ellenborough ihned po své nástupu do úřadu začal se změnami v organizaci britských vojsk v Afghánistánu. Oslabil moc politických agentů a posílil moc generálů. Mezitím se před Džalálábádem rozrůstalo vojsko Akbara Chána. Ten se snažil silnou náboženskou propagandou naklonit si místní kmenové náčelníky, kteří stále do určité míry s Brity spolupracovali. Postupem času tato propaganda získala na takové síle, že bylo pro muslimské náčelníky v případě spolupráce s Brity prakticky nemožné udržet v rukou vládu nad svými kmeny. Tímto způsobem pak získal většinu podpory, nezanedbatelný efekt mělo také neúspěšné tažení brigádyra Wilda do Chajberského průsmyku. Na počátku března se Akbarovi podařilo přerušit zásobovací trasy města, ale nedostatek děl mu bránil v přímém útoku. Jeho síly byly složeny z menšího počtu profesionálních vojáků a velkého počtu místních kmenových bojovníků, kteří bojovali přes den a v noci chodili domů. 12. března byl Akbar Chán těžce raněn, což způsobilo oslabení jeho vlivu mezi náčelníky a uvolnění blokády, posléze se posádce dařilo udržet funkční zásobování a dokonce i komunikaci s generálem Pollockem, který se připravoval na postup Chajberským průsmykem. 31. března 1842 se Pollock nacházel asi dva kilometry od prvních svahů průsmyku.

Generál Nott čelil v Kandaháru menším nepokojům s jistým časovým odstupem od revoluce v Kábulu. Velkou měrou se na zdejším protibritském hnutí podíleli durránijští náčelníci, kteří utekli uvěznění v Kábulu. Zhruba v polovině prosince 1841 se vzbouřil kmen Ačakzajů a hlavně Jánbáz pod velením náčelníka tohoto kmene Salú Chána Ačakzaje, to vedlo k urychlenému stažení vojsk z pozic v Kala Abdulláh, tedy od severního konce Chojakského průsmyku. Politický agent Henry Rawlinson dokázal u tohoto náčelníka během dalších týdnů získat relativně velký vliv. Díky tomu nechal Salá Chán procházet jeho dopisy do Indie. Tato služba nezůstala nepovšimnuta mezi opozičnímu náčelníky Ačakzajů a spolupráce s Brity dostala Salúa Chána do obtížné pozice a podřývala jeho autoritu. V březnu se od Britů pod tlakem kmene odvrátil a hrál významnou roli v dalších nájezdech na Kandahár. Paralelně s povstáním Ačakzajů probíhaly i podobné nepokoje mezi Alíkozaji v Džaldaku. Zde se zformovala síla několika různých kmenů. Hlavním představitelem byl Atá Muhammad Chán z kmene Popalzajů. Na nepokojích se podíleli i někteří Ghilzajové, a to jak dlouhodobě

nespokojení a již dříve rebelující Sultán Muhammad Chán a Gul Muhammad Chán, ale také Britý dosazení náčelníci Samand Chán a Mír Alam Chán. Yár Muhammad Chán se pokoušel z Herátu do oblasti poslat dalšího bývalého rebela Akhtara Chána, ale tomu v postupu zabránily Rawlinsonem podplacené kmeny v Zamíndáwaru.

Na přelomu let 1841/42 z Kandaháru uprchl princ Safdar Jang a přidal se k povstání. Následovala ho i většina těch durránijských náčelníků, kteří do té doby zůstávali k Britům loajální. Jejich předák Mírza Ahmad ovšem přechod k rebelům spíše předstíral a zůstal na straně Britů. Hlavní příčinou povstání Durrániů byla jejich víra, že v čele revoluce v Kábulu stojí Šudža. Během února utvořili vzbouřeneckou vládu v čele se Safdarem Jangem, ve které hlavní posty zastávali Mírzá Ahmad a Atá Muhammad. 23. února 1842 náčelníci formálně požadovali odchod Britů z Kandaháru, což generál Nott odmítl. 7. března 1842 se generál vydal s armádou na východ a většinu povstalců v této oblasti rozehnal. Během jeho pobytu mimo město zaútočila jednotka o 7000–8000 vojácích na západní bránu Kandaháru, útok byl odražen a v bitvě z 25. března se Nottovi podařilo u řeky Arghandáb rebely porazit a přinutit je opustit okolí Kandaháru.

Během března 1842 do Afghánistánu postupoval brigádýr England, byl vyslán stejnou cestou, kterou pochodovaly jednotky generála Keanea na počátku roku 1839. Měl se spojit s generálem Nottem v Kandaháru a pomoci mu posléze s klidným stažením vojsk do Indie. Englandovy jednotky dorazily 16. března do Kvéty, odkud neprodleně pokračovaly dál, ale narazily na tvrdý odpor Durrániů. Ve městě Hajkalzaj byl England přinucen ustoupit zpět do Kvéty, kam dorazil 1. dubna. Následně proběhla korespondence s generálem Nottem, který mu navrhl pomoc při pochodu Chojakským průsmykem. Nott napsal Englandovi, že má s armádou dorazit ke vstupu do průsmyku na jižní straně do 1. května 1842. Tam na něj měla čekat část kandahárské posádky a společně se obě jednotky posléze měly vydat do Kandaháru.

Durrániové v oblasti byli v obtížné situaci, nechtěli hnutí odporu rozpustit, ale neměli prostředky na jeho držení v aktivitě, proto se v dubnu 1842 uchýlili k rabování a vydírání vesnic zejména v oblasti Pársiwánu na jih a jihozápad od Kandaháru. Stejně postupovala i vojska generála Notta.

Mezitím se dostaly do Džalálábádu falešné zprávy o Pollockově neúspěchu při průchodu Chajberským průsmykem. Někteří důstojníci, zejména Augustus Abbott se pokoušeli přesvědčit Salea, aby zaútočil na Akbarův tábor, ten to prozatím odmítl. Poté se dozvěděli o úspěšném průchodu Pollocka Chajberským průsmykem. Pollock hodně změnil taktiku, využil vyvýšenin, když je rychlým postupem po křídlech obsadil a tím

Afgháncům vzal jejich největší taktickou výhodu. Kmenové bojovníky nová taktika překvapila a hromadně ustupovali. Generál Robert Sale se následně po další válečné radě rozhodl uskutečnit útok na Akbarův tábor. 7. dubna vyrazily z Džalálábádu tři oddíly pěchoty o síle asi 300 mužů, podporovány jednotkou jízdy v počtu dvou set mužů a baterie děl. První jednotce velel již brigádýr William Dennie, druhé poplukovník Thomas Montaith a třetí kapitán Henry Havelock. Havelock a Montaith byli vysláni s pěchotou přímo na Akbarův tábor, přičemž brigádýr Dennie se měl postarat o menší pevnost asi míli od tábora za pomoci dělostřelectva. Všichni narazili na tvrdý odpor, Dennie při obléhání pevnosti padl. Velení nad dělostřeleckým oddílem převzal kapitán Augustus Abbott, který na Saleův rozkaz ihned upustil od obléhání a dělostřelecká jednotka šla na pomoc Montaithovi s Havelockem. To se ukázalo jako rozhodující krok k britskému vítězství, na otevřeném prostoru artilerie dokázala během několika hodin rozhodnout bitvu ve prospěch britské armády.

Ellenborough považoval vítězství u Džalálábádu za obrovský úspěch. Dokonce řekl, že britská „vojenská čest byla znovu obnovena.“¹⁰⁹ Tím spíš nechtěl ve válce pokračovat. Jeho cílem bylo od počátku získání právě tohoto vítězství, aby se mohl se ctí z Afghánistánu stáhnout. Proti tomuto kroku ovšem dlouhodobě byli oba hlavní generálové v Afghánistánu, William Nott a George Pollock. V zásadě jediným důvodem Ellenboroughovy liknavosti ohledně rozkazu k ústupu byli ovšem rukojmí. Před bitvou o Džalálábád přikázal Nottovi, aby se alespoň stáhl do Kvéty a Sale s Pollockem se měli z důvodu lepší komunikační dostupnosti přesunout blíže k indickým hranicím. Ani jeden tak neučinil. Pollock dorazil do Džalálábádu 16. dubna 1842.¹¹⁰

Pokračovaly také mocenské boje v Kábulu. Po smrti šáha Šudži se okamžitě zvedla moc a prestiž předáka dvorské šlechty Amínulláha Chána, ten dosadil do čela Kábulu prince Fatha Janga. Princ začal ihned rekrutovat nové vojsko v Lógaru a Zurmatu, podařilo se mu naverbovat přes 3000 bojovníků, navíc moc Barakzajů byla oslabena zprávami o porážce Akbara Chána u Džalálábádu, které do Kábulu přišly 8. dubna. Tím se dostali Barakzajové do defenzívy, Zamán se sice ihned prohlásil šáhem, ale i tak byli Barakzajové nuceni vydat rukojmí, kteří byli jako nemocní a ranění ponecháni v Kábulu v lednu 1842. Amínulláh po nich také požadoval vrahy Šudži a děla, která byla ukořistěna od britské armády, obojí Zamán Chán odmítl. Smrtí Šudži se

---

¹⁰⁹ NORRIS, s. 401.

¹¹⁰ HEATHCOTE, s. 62.

v konečném důsledku situace příliš nezměnila. Fath Jang stále vyjednával s Brity a když ho náčelníci urgovali, aby se vydal na pomoc proti Britům odmítal s tím, že nejprve musí být spravedlivě potrestáni vrazi jeho otce. Amínulláh se sice bez vědomí nového šáha dohodl s Barakzaji, že vraždu budou řešit až po vyhnání „nevěřících“, nicméně Fath Jang měl pod kontrolou finance svého otce a trval na tom, že výpravu finančně nepodpoří, dokud nebudou Barakzajové vykázáni z Kábulu. Akbar vyslal na konci dubna do Kábulu delegaci, která měla napomoci smíření obou táborů. Proběhlo vyjednávání mezi Akbarovými vyslanci (Muhammad Šáh Chán a Mírzá Imám Wardí) a Amínulláhem, dohoda mezi oběma stranami nebyla daleko, Amínulláh byl ochoten vyslat 6000 bojovníků zaplacených novým šáhem na pomoc Akbarovi, přičemž by ponechal 1000 vojáků v Balla Hissar pod vedením svého syna. Vyjednávání nakonec ztroskotalo na tom, že vyslanci paralelně jednali také s jednoznačně probarakzajským vůdcem *ulamý* v Kábulu Mírem Hadžím.

30. dubna 1842 vznikl konflikt mezi Zamánem Chánem a Amínulláhem Chánem o zisky z celního úřadu. Zamán si byl vědom toho, že pouze vlastními silami těchto zisků nedosáhne, proto orodoval za to, že by měly jít do rukou Míra Hadžího, ten na oplátku do čela úřadu prosazoval Zamánova syna. Amínulláh v tuto chvíli udělal nejspíš rozhodující chybu, když 2. května nechal zatknout a uvěznit Míra Hadžího. Okamžitě se totiž veřejné mínění v Kábulu obrátilo proti němu a ačkoliv Amínulláh ještě ten samý den Míra Hadžího propustil, tak to jeho reputaci nezachránilo a během několika hodin ztratil veškerou podporu obyvatel a s některými náčelníky se ukryl v Balla Hissar. Fath Jang odmítl do pevnosti s náčelníky pustit i značnou část jejich vojsk, které bylo tím pádem nenávratně ztraceno. Vojáci buď dezertovali nebo se rozutekli. V dopise jednomu z ghilzajských náčelníků Zamán Chán psal: „*Amínulláh Chán a Popalzajové nás rozdělili, jsou ve svazku s Angličany a některé jejich dopisy byly zachyceny, fakticky ničí muslimskou věc. Ti, kteří otevřeně nebo tajně hájí zájmy nevěřících budou po zásluze potrestáni.*“¹¹¹ Fath Jang se ocitl v obležení v Balla Hissar a ačkoliv do sporu o zisky z celních poplatků vůbec nezasáhl, stal se jejich hlavní obětí. Většina posádky pevnosti byla věrna spíše Amínulláhovi než šáhovi a brzy dezertovala. Stejně tak i popalzajští náčelníci a zbytek dvorské šlechty. Amínulláh vydržel až do 17. května.

---

¹¹¹ YAPP, *Revolution in Afghanistan*, s. 355.

Mezitím se stále pokoušel generál Pollock přesvědčit lorda Ellenborougha, aby od stažení vojsk upustil. Nott již v tuto dobu také oznámil, že nehodlá odejít před koncem října, oddůvodnil to nedostatkem tažného dobytka a zásob potravin. Na počátku května se také uskutečnilo plánované setkání brigádyra Englanda s generálem Nottem na jižní straně Chojakského průsmyku a 10. května 1842 vstoupila spojená vojska obou důstojníků do Kandaháru. Ellenborough trval na svém rozhodnutí z předchozích měsíců, ministru války Henry Hardingeovi v květnu psal: „*Doufám, že vláda dospěje ke stejnému závěru jako já, posádka Džalálábádu byla osvobozena, čímž byla pověst naší armády obnovena a není žádný důvod ponechávat 30 000 mužů za řekou Indus, když 24 000 z nich je v neustálém nebezpečí, bez bezpečných komunikací s Indií.*“¹¹² Dodal navíc, že vojáci budou zapotřebí i v dalších částech Indie, kde jsou dlouhodobé problémy (jednalo se zejména o oblasti dnešního Nepálu a Barmy). Pollock mezitím vyjednával o propuštění rukojmích s Akbarem Chánem. Ten byl zaměstnán dlouhými a tvrdými boji o moc v Kábulu. Na konci května se pevnost Kalat-i-Ghilzai ubránila nájezdu Ghilzajů, její posádka ale byla stále v těžké situaci, proto vyslal generála Nott do oblasti plukovníka Wymera, aby dovedl vojáky z pevnosti zpět do Kandaháru. Rozhodující střet na jeho pochodu k pevnosti se odehrál 29. května. Plukovník Wymer porazil s jednotkou čítající 1500 vojáků Ghilzaje v počtu zhruba 10 000 bojovníků a posádku osvobodil. Ellenborougha ke změně názoru asi nakonec přiměla zdržovací taktika generálů. V létě 1842 stále trval na tom, že vítězství u Džalálábádu bylo natolik jednoznačné, že by se britská armáda mohla stáhnout z Afghánistánu, aniž by ztratila svou vážnost v regionu. S tímto postojem dlouhodobě nesouhlasil Pollock a znovu guvernérovi psal, že v případě odchodu bude nezvratně poškozena „*naše pověst, jakožto vojenské mocnosti a to v celé této části světa.*“¹¹³ Ellenborough si už byl vědom, že ačkoliv před několika měsíci možná byla dobrá příležitost se stáhnout, tak nyní již pominula. Nebyl by schopen obhájit nákladné setrvání armády v Afghánistánu po dalších několika měsících bez hmatalených výsledků. 4. července došly generálům nové rozkazy. Pollock měl vyrazit s armádou na Kábul, cestou osvobodit rukojmí a po dobytí města se měl ihned vrátit do Indie. Nott dostal možnost výběru cesty do Indie, mohl jít jako generál Keane v roce 1839 přes Kvétu a Sindh, nebo se spojit s Pollockem v Kábulu a vydat se zpět přes Džalálábád,

---

¹¹² NORRIS, s. 404.

¹¹³ HEATCOTE, s. 62.

Chajberský průsmyk a Sikhskou říši. Nott si bez většího váhání vybral druhou možnost, čímž započalo poslední vojenské tažení celé války.

Kapitola 7

Postup „Armády odplaty“, stažení vojsk a výsledky války

Na konci dubna opustili britští rukojmí Akbara Chána okolí Džalálábádu. Podmínky, ve kterých byli vězněni byly v zásadě snesitelné. Barakzajský vůdce byl ovšem nucen často s rukojmími cestovat, to se stalo osudným generálu Elphinstonovi, který během jednoho z přesunů 23. dubna 1842 zemřel. Jeho tělo bylo Akbarem dopraveno do Džalálábádu, ani ne tak z humanitních důvodů, jako spíše za účelem dobrých vztahů s Pollockem, které Akbar potřeboval tím více, jak slábla jeho pozice v Kábulu.

Po ústupu Amínulláha Chána z Balla Hissar, tato pevnost ještě 14 dní odolávala obléhání Barakzajů. 7. června se vzdala poté, co Akbar Chán zveřejnil v tuto dobu ještě aktuální rozkazy lorda Ellenborougha o stažení Pollockových vojsk zpět do Indie. Ani obsazení hlavního sídla šáha ovšem mocenské boje v Kábulu neuzavřelo. Barakzajové začali mít výrazné spory mezi sebou. Spojenectví Zamána Chána a Míra Hadžího začalo pracovat proti Akbarovým zájmům. Ten totiž hodlal udržet v úřadu šáha Fatha Janga, zatímco Zamán se chtěl tohoto úřadu chopit osobně. Znovu se tedy vytvořila dvě hlavní mocenská centra. Na jedné straně stál Akbar Chán, za podpory šáha Fatha Janga, na straně druhé pak Zamán Chán, Mír Hadží a Kizilbašijové. Akbara Chána nakonec podpořili Ghilzajové a popalzajská dvorská šlechta s Amínulláhem v čele, což mu umožnilo Balla Hissar obsadit a podporovatele Zamána a Kizilbašije odtud vyhnat. V dalších týdnech probíhala jednání mezi Zamánem a Akbarem i nadále, ale Zamán nebyl ochoten ke kompromisu, proto začaly obě strany shromažďovat vojsko. Lepší výchozí pozici měl jednoznačně Akbar Chán, Fath Jang stále ještě disponoval nezanedbatelnými finančními prostředky, jimiž si Akbar dokázal koupit podporu dokonce i Míra Hadžího a některých Kizilbašijů. Zamán Chán na druhé straně disponoval skromnými prostředky z kábulského celního úřadu, o které byl navíc během prvních dnů otevřeného střetu připraven a posléze i vojensky poražen.

29. června 1842 byl znovu jmenován Fath Jang šáhem, přičemž jeho *vezírem* se stal Muhammad Akbar Chán. Tím byl mocenský boj v Kábulu na čas ukončen. Nejdůležitějšími faktory, které napomohly Akbarovi ke konečnému vítězství byla jeho reputace, jakožto hlavního bojovníka proti Britům, podpora Ghilzajů, kteří tvořili nejsilnější jednotný vojenský útvar, jaký v tuto dobu v Afghánistánu byl, náboženskou

propagandou, svým schopnostem a v neposlední řadě také pozici nejoblíbenějšího a nejváženějšího syna emíra Dósta Muhammada Chána.

Vyjednávání s Brity mezitím pokračovala. Nový *vezír* vyslal za generálem Pollockem nemocného kapitána Mackenzieho s kapitánem Troupem. Ti přinesli zprávy, že Pollock navrhuje výměnu rukojmí, po níž odejde z Afghánistánu. Prakticky okamžitě po těchto zprávách se ovšem *vezír* dozvěděl o plánech na pochod na Kábul. Další vyjednávání sice probíhala, ale již k ničemu nevedla.

Generál Nott vyrazil z Kandaháru 7. srpna, když menší část své armády nechal pochodovat druhou cestou, tedy přes Sindh a Balúčistán. O 13 dní později vyrazil také generál Pollock.¹¹⁴ Akbar reagoval odesláním zajatých Britů do Bamianu a shromážděním své vlastní armády, v níž měli největší zastoupení Ghilzajové. Pollockova armáda byla cestou do Kábulu součástí několika incidentů s civilisty. Například ve vesnici poblíž Gandamaku bylo vypáleno z jednoho z domů několik střel, na což britská armáda reagovala povražděním stovky civilistů.

30. srpna 1842 narazil na první odpor William Nott. S 12 000 vojáky proti němu vystoupil stávající guvernér Ghazni Šams al-Dín, ve střetu u Karabaghu ho Nott s polovinou své jednotky porazil¹¹⁵ a vydal se přímo na Ghazni. K městu dorazil generál Nott 5. září, porazil Afghánce na okolních vyvýšeninách a začal město ostřelovat děly. Přes noc Afghánci Ghazni opustili a Nott ho obsadil. Před odchodem vyhodil do povětří celé opevnění města a na příkaz lorda Ellenborougha s sebou vzal dveře, o kterých se guvernér domníval, že byly součástí indického chrámu Somnath. Po jejich přivezení do Indie ovšem znalci zjistili, že je to pouze replika.

Fath Jang v této době utekl z Kábulu a připojil se k postupující armádě generála Pollocka u Gandamaku. Další cesta vedla průsmyky, kde byla povražděna většina kábulské posádky na počátku ledna 1842. Jeden z vojáků ji popsal takto: „*Těla leží na hromadách v počtu 50 až 100 těl, naše děla drtí kosti našich bývalých kamarádů na každém yardu ze čtyř až pěti mil cesty.*“¹¹⁶ Podobně popsal cestu i Augustus Abbot: „*Opustili jsme Gandamak ráno sedmého a po třech mílích pochodu jsme došli ke kopci, kde nešťastná kábulská posádka naposledy vzdorovala útokům. Kopec je doslova pokryt kostrami, z nichž většina je vybělena působením slunce a deště, ale spousta z nich má vlasy barvy, která prozrazuje, že jde o našince. Na cestě odtud do Súrchaubu*

---

¹¹⁴ HEATHCOTE, s. 66.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 67.

*jsem viděli jen pár kostí, ale blízko brodu přes řeku byla hromada těl a jeskyně plné koster Indů. Celou cestu ze Súrchabu do Džakdalaku jsme pak potkávali podobné scenerie, je zbytečné pokoušet se jakkoliv popsat ten strašlivý pohled.*¹¹⁷ Další boje Pollockovu jednotku potkaly v Džakdalaku, Pollockovi se znovu podařilo obsadit vyvýšeniny a bez výraznějších ztrát Afghánce porazit. Střet s Akbarem Chánem proběhl až 12. září poblíž Tezinu. *Vezír* zde shromáždil vojsko o síle 16 000¹¹⁸ mužů. Bitva byla rozhodnuta ještě téhož dne. Tentokrát se Pollockovi nepodařilo okolní vyvýšeniny obsadit, proto následný boj probíhal většinou nablízko. Afghánci se snažili svým větším počtem porazit Pollockovy jednotky stejným způsobem jako porazily v lednu kábulskou posádku, tedy neustávajícími rychlými výpady meči ozbrojených bojovníků. Pollock měl ovšem k dispozici vojsko, které, na rozdíl od kábulské posádky, mělo dostatek potravin a dobrou morálku, Afgháncům ani jejich relativně účinná taktika nepomohla a když ještě před úspěchem pěchotních jednotek v boji muže proti muži zvítězil i zadní voj kavalerie, tak bylo o konečném úspěchu britské armády rozhodnuto. Afghánci ztratili asi 1000 mužů, Britové 32.¹¹⁹ Ghilzajové se ještě v dalších dnech pokusili postupující Pollockovy jednotky několikrát napadnout, ale ani jeden z útoků ve dnech 9., 10. a 11. září nebyl úspěšný a Akbar byl donucen utéct do Kohistánu.

Britská vlajka zavlála nad Balla Hissarem 16. září 1842. První akcí britského vojenského velení po obsazení města bylo vyslání sira Richmonda Shakespeara do Bamianu, kde měl osvobodit Akbarova rukojmí. Ti již byli v zásadě volní, Eldredu Pottingerovi se podařilo sjednat si během Akbarovy nepřítomnosti schůzku s velitelem stráží Salahem Muhammadem. Ten byl již dříve na straně Sadozajů a motivován finanční odměnou, kterou Pollock nabízel (20 000 rupií ihned a 12 000 rupií roční renta) alespoň opatřil rukojmím zbraně, obával se totiž příjždějího Sultána Jana (bratranec Akbara Chána). Sir Richmond Shakespear dorazil s 600 kizilbašijskými jezdci, ale obával se, že Sultánova armáda bude větší, proto požádal o posily. Pollockem byl vyslán generál Robert Sale, který se během několik dnů dostavil a zamezil možnému vojenskému střetu. Saleova žena, která byla jednou z rukojmích, k této události napsala: *„Je nemožné popsat naše pocity při generálově příjezdu. Pro mě a mou dceru bylo štěstí tak dlouho oddalované, až bylo bolestné, a spojené s tak*

---

¹¹⁷ NORRIS, s. 413–414.

¹¹⁸ HEATHCOTE, s. 66.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 67.

dušivým citem, že jsme ani nemohly plakat.“¹²⁰ Konečný počet osvobozených rukojmí byl 113 osob (32 důstojníků, 2 úředníci, 35 vojáků, 12 žen a 22 dětí).¹²¹

Osvobození rukojmích bylo nejdůležitějším úkolem Pollockovy mise. Generál se proto ihned poté začal připravovat na odchod. Ještě před tím, 10. října, ovšem nechal hlavním inženýrem vyhodit do povětří starý a Afghánci velmi ceněný kábulský bazar. 12. října 1842 vyrazily spojené síly generálů Notta a Pollocku zpět do Indie. Pochod do Džalálábadu byl bezproblémový, při průchodu Chajberským průsmykem pak armáda sice čelila menším nájezdům, ale bez větších potíží se ubránila. Po překonání řeky Satladž obdržela armáda spoustu vyznamenání a proběhla její přehlídka, tentokrát již bez účasti Sikhů.

V Kábulu během okupace vznikla nová vláda v čele s bratrem Fatha Janga, Šaparem Jangem. Ten ovšem u moci dlouho nevydržel a poslední sadozajská vláda padla krátkou dobu po odchodu britské armády z Afghánistánu a to i přes to, že měla značnou podporu tradičně protibarakzajských Durráníů a Kizilbašijů. Sám Šapar utekl do Džalálábadu, většina Kizilbašijů pak do Laghmánu. Když Barakzajové dostatečně obnovili svou moc v Kábulu, Akbar se přesunul do Džalálábadu, kde očekával příchod svého otce. Dóst Muhammad Chán do Afghánistánu dorazil až v květnu 1843 a ihned začal posilovat své postavení. Situace v Kandaháru po odchodu generála Notta byla trochu odlišná. V kandahárské oblasti totiž převládá kmen Durráníů, který sice přinutil místního sadozajského místodržícího Safdara Janga, aby jim předal část podílu na vládě, zároveň ho ale zbavil jeho přímé barakzajské konkurence, když všichni její členové byli vypovězeni z města. Situace se změnila až po návratu Dósta Muhammada Chána, který se prakticky ihned začal výrazně angažovat v ovládnutí metropole jižního Afghánistánu. Plnou vládu v tomto městě získal ovšem až v roce 1849. Je paradoxem, že nepokoje, které probíhaly v Afghánistánu po celou dobu britské okupace jeho území Brity v konečném důsledku posílily moc emíra. Slovy M. A. Yappa „*Důležitost revolučních bojů v letech 1841/1842 leží v destrukci, kterou přinesly mezi náčelníky, což v zásadě znamenalo, že všichni potencionální rivalové barakzajské moci byli eliminováni. Když se Dóst Muhammad Chán vrátil do Afghánistánu jeho postavení bylo mnohem silnější než kdy dříve.*“¹²² Potvrzením těchto slov je další postup Dósta Muhammada Chána, kterému se podařilo do roku 1859 sjednotit všechna tři hlavní

---

¹²⁰ HEATHCOTE, s. 70.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² YAPP, *Revolutions in Afghanistan*, s. 381.

centra Afghánistánu, Herát, Kandahár a Kábul, což se nějakému vládci Afghánistánu povedlo poprvé od dob vlády velkého emíra Ahmada Chána Durráního (Abdalí).

Nálady v Londýně byly po celý rok 1842 značně bouřlivé. Největším kritikem politiky whigů v Afghánistánu byl mladý Benjamin Disraeli. Argumentace whigů se opírala o okřídlené rčení, že po bitvě je každý generálem, a kritizovala torye za to, že dokud vše fungovalo, tak proti jejich politice nijak neprotestovali. Hobhouse označil prohru za vojenské selhání, které ovšem neznamená, že politika, která byla do té doby vedená byla špatná. Toryovská kritika s přibývajícím problémem Ellenborougha v Indii slábla¹²³. Zejména zvěsti o tom, že generálové neuposlechli guvernérovy rozkazy o ústupu mu velmi uškodily. 22. srpna dorazila do Londýna rodina lorda Aucklanda. Jeho zklamání bylo očividné, na schůzce s předsedou vlády Robertem Peelem velmi litoval událostí v Afghánistánu a posléze pouze z loajality ke své straně tuto politiku nekritizoval veřejně.

Popularita lorda Ellenborougha s postupujícím časem dále klesala. Potvrdily se zprávy o tom, že generálové neposlouchají jeho rozkazy. Navíc byl v tisku dosti nelichotivě popisován jako dosti egocentrický člověk, který svá rozhodnutí s nikým nekonzultuje a obchází vrchního velitele britských vojsk v Indii sira Jaspera Nicollse. Na Ellenborougha přišly dokonce i stížnosti z Kalkaty, že guvernéř nejen svá rozhodnutí nekonzultuje, ale dokonce o nich ostatní členy indické vlády ani neinformuje. Další problémy pak na domácí politické scéně způsobil manifest, který Ellenborough podepsal 1. října 1842 v Simle ve stejné místnosti jako lord Auckland svůj manifest ze Simly v roce 1838. Dokument byl napsán Ellenboroughovým sekretářem T. H. Maddockem, proto se v něm mluví o Ellenboroughovi ve třetí osobě. Generální guvernéř Indie zde vyslovil zásadní nesouhlas s Aucklandovou politikou, nepřiliš diplomatickým jazykem zde popsal celou výpravu jako velký neúspěch, který byl ovšem pomstěn a napraven Pollockovou „Armádou odplaty“. Následně Maddock napsal: *„Britská armáda, která nyní drží Afghánistán bude stáhnuta za řeku Satladž a generální guvernéř nechá na samotných Afgháncích vytvořit vládu z nynější anarchie, která je logickým důsledkem jejich zločinů.“* Pokračoval dále ve smyslu efektivnějšího využití nyní uvolněných zdrojů: *„Obrovské výdaje potřebné pro udržování početné armády ve špatné vojenské pozici a ve velké vzdálenosti od hranic Indie a jejich zdrojů, už nebude dále brzdit všechny možné projekty pro vylepšení země i života lidí.“* Na

---

¹²³ NORRIS, s. 423.

konci dokumentu pak Maddock popsal nutnost udržovat mír v oblasti a byl si jist, že „*Čína a Afghánistán poznaly sílu britských vojsk a efekt, které mají, když dostatečně využijí svůj potenciál.*“¹²⁴

Manifest vyvolal velkou nevoli zejména mezi whigy, přičemž kritika přišla i ze strany Peela, který sice souhlasil s jeho názorem, ale nediplomatický jazyk proklamace podle ministerského předsedy příliš provokoval. Naopak dobře zapůsobil na ruského velvyslance v Londýně Brunnova, který ho ihned zaslal hraběti Nesslerodemu. Na domácí politické scéně se k celé věci asi neobjektivněji vyjádřil poslanec za torye Charles Greville: „*Celkově Ellenborough neuspokojil ani jednu stranu. Konzervativci si na něj stěžují stejně jako whigové. Osobně uráží lidi v Indii a politicky uráží politiky v Londýně. Jeho jediným zastáncem je vévoda z Wellingtonu, který je s jeho činy velmi spokojen, ovšem pokud ho bude chtít vláda udržet v úřadu, musí se snažit mnohem více.*“¹²⁵

Peel zpočátku za Ellenboroughem stál také, ale pak jeho důvěru velmi podkopaly události v Sindhu. Na konci září 1842 byl do této země vyslán Charles James Napier, který měl znovu obnovit staré smlouvy s místními emíry a znovu dostat britský obchod do povodí Indu. Napier si od počátku nepočínal příliš diplomaticky, emíři byli totiž velmi zdrženliví, na což měly jistě hlavní vliv jejich dřívější zkušenosti. Ellenborough ještě před výpravou zrušil instituci politických agentů, tudíž měl Napier absolutní vojenské i diplomatické pravomoce. Situace se v Sindhu počátkem roku 1843 vyhrotila tak, že vedla k válce. Boje začaly 14. února v Hajderábadu. Napier byl velmi úspěšný, v dalších bitvách postupně porazil síly Chajpuru a Mirpuru. Rozhodující bitva proběhla v Dubbě 26. března. Napier tím dobyl Sindh a definitivně ho připojil k Britské Indii.

Výprava skončila úspěchem, ale ani Fitzgerald, ani Peel nechtěli válku se Sindhem, stejně tak britská vláda v Indii. Rada ředitelů Východoindické společnosti využila svého starého privilegia, které říkalo, že může kdykoliv odvolat generálního guvernéra pokud selže. Novým guvernérem se stal sir Henry Hardinge a zahájil novou etapu dějin britské Indie, která byla neméně poznamenána vojenskými konflikty, ačkoliv v dalších desetiletích zejména se Sikhy, kteří se po první britsko-afghánské válce stali trnem v oku britských stratégů a politiků v Indii.

---

¹²⁴ NORRIS, s. 451–452.

¹²⁵ Tamtéž, s. 436.

Závěr

První britsko-afghánská válka byla zejména pro Británii velmi nešťastným konfliktem. Jako většina konfliktů v dějinách byla plánována s vidinou rychlého vítězství a bohužel nejspíš bez dokonalé znalosti afghánského vnitrozemí a hlavně vnitřních politických vztahů a souvislostí. Hlavní příčinou rozpoutání války byly britské obavy z rozšiřování vlivu carského Ruska ve Střední Asii. Ačkoli byly následné kroky ruské vlády směrem k ovládnutí Chivy a Buchary neúspěšné, tak nelze důsledky těchto pokusů pro Britskou Indii bagatelizovat. Britskému impériu samozřejmě velmi záleželo na ziscích, které jeho kolonie produkovaly a ruská expanze dál směrem k pohoří Hindukúš, případně prostřednictvím Persie do Herátu a dále do Afghánistánu, by je nutila k zvýšení počtu vojáků dislokovaných v Indii a tím pádem ke zvýšení výdajů na její obranu. A to jak z důvodu nebezpečí ruského útoku, tak propuknutí vnitřních nepokojů, případně zpochybnění britské autority, které by mohla blízkost další mocnosti způsobit. Ohledně finančních zisků pak také byl zásadní rozhodující obchodní vliv Britského impéria v oblasti, o který Británie ani v nejmenším nechtěla přijít, spíše ho chtěla rozšířit pomocí splavnění Indu. Tyto základní strategické snahy Britů pak začalo podkopávat působení afghánského emíra Dósta Muhammada Chána. Dohoda mezi ním a britskou mocí v Indii byla za stávající diplomatické situaci ve Střední Asii nemožná. Dlouholeté spojenectví se Sikhskou říší maharádži Randžída Singha bylo pro generálního guvernéra Indie lorda Aucklanda téměř nedotknutelné. Tento postoj byl způsoben zejména dosavadní spolehlivostí tohoto severního spojence a přetrvávající obrannou strategií nárazníkových států, kterou měla změnit až právě první britsko-afghánská válka. Kombinace působení těchto tří faktorů, tedy postupu Ruska, nemožnosti shody s Dóstem Muhammadem Chánem a snaha o další rozšíření obchodní vlivu vedla k rozpoutání válečného konfliktu. Legitimita tohoto konfliktu měla být zajištěna osobou sadozajského šáha Šudži al-Molka, který měl nahradit Dósta Muhammada Chána v čele Kábulu, případně celé země.

Samotný střet afghánských bojovníků a pravidelné britsko-indické armády byl zpočátku pro Británii velmi úspěšný. Během prvního roku války se Britům podařilo dobýt Kandahár, Ghazni i Kábul a tím v zásadě kontrolovat Barakzaji ovládanou část Afghánistánu. Nicméně již během tohoto prvního roku se ukázaly hlavní problémy,

kteřé v horizontu dalších let vedly ke konečné katastrofě. Znovu šlo o kombinaci několika základních faktorů.

První z nich vidím v prakticky okamžitém kolapsu zázemí. Státy obklopující Afghánistán byly smluvně s Británií vázány a měly se na konfliktu podílet. Jak Sindh tak Sikhové se ale posléze chovali značně odlišně. Závazky plynoucí z Třístranné dohody Sikhové beze zbytku plnili jen do smrti Randžída Singha, po ní se tento státní útvar propadl do chaosu, který posilovaly i nekončící mocenské boje v láhurském centru a samostatný postup Gulaba Singha směrem na Tibet. Podobně nespolehlivým spojencem byl i Sindh. Nebylo to nijak překvapivé, jelikož emíři byli k dohodám spíše přinuceni než že by byli sami ochotni se na konfliktu nějak podílet. Henry Pottinger v roce 1839 musel postupovat velice tvrdým způsobem, aby se mu podařilo volný průchod jednotek vyjednat.

Druhým faktorem byly potíže s nastolením nového vládce. Šáh Šudža byl sice legitimním panovníkem, ale v Afghánistánu nehrála legitimita panovníka zdaleka takovou roli jako v Evropě. Je to mocensky velmi roztržštěná země a Dóst Muhammad Chán či dokonce ani velký emír Ahmad Chán Durrání nebyli schopni ovládat všechny afghánské náčelníky. Ti pak za pomoci náboženské propagandy během britské okupace vyvolávali nepokoje. Náčelníkům šlo v naprosté většině případů o osobní ekonomické, politické nebo mocenské zájmy. Dokud byla Británie schopna a ochotna finančně či vojensky podporovat jejich tradiční kmenové oponenty, ovládala Afghánistán. Tento systém se začal hroutit se začátkem omezování finančních dávek, rozdávaných náčelníkům. To bylo totiž jediné pouto, které tuto skupinu k Britům vázalo. Ostatně podobným způsobem vládli v 18. století předkové šáha Šudži. Ahmad Chán Durrání byl schopen vytvořit relativně sjednocený afghánský stát jen díky tomu, že jeho úspěšné vojenské výboje mu umožňovaly jednotlivým náčelníkům stále dávat peníze či půdu. Jeho následovníci pak moc velice rychle ztráceli a to přímo úměrně tomu, jak přestávali být schopni náčelníky finančně odměňovat. Kmenové zřízení ostatně hraje v Afghánistánu v zásadě hlavní roli dodnes.

Třetím faktorem, který způsobil konečnou katastrofu je pak vojenská nepřipravenost na rozsáhlejší povstání. Na počátku povstání v Kábulu nevěřili ani samotní Afghánci, že má toto povstání šanci na úspěch, podobně nízké sebevědomí mělo ovšem i britské nejvyšší velení. Až odevzdaný postoj vrchního velení kábulských vojsk, nerozhodnost a z ní vyplývající obrovský zmatek v řadách britské armády byly asi hlavním důvodem nečekaného vojenského úspěchu Afghánců. Následovalo

zavraždění hlavního představitele britské politické moci v Afghánistánu Williama Macnaghena a nelitostné povraždění celé kábulské posádky na cestě do Džalálábadu. Velkou část odpovědnosti na masakru nese syn Dósta Muhammada Chána a v roce 1842 i vůdce opozice proti šáhu Šudžovi, Akbar Muhammad Chán, nicméně nesdílím názor některých historiků, že tento akt provedl záměrně. Při pochodu měl příliš malé množství bojovníků, aby byl schopen konvoj účinně bránit. Navíc fanatismus Ghilzajů byl na tak vysoké úrovni, že je často nebyli schopni přimět k poslušnosti ani jejich vlastní náčelníci.

Po katastrofickém odchodu Britů z Kábulu zůstala britské armádě ještě dvě strategicky velice důležitá města, Džalálábad a Kandahár. V Kandaháru se generál Nott dokázal ubránit povstání Durráníjů a u Džalálábadu generál Sale úspěšně bránil město při obléhání, které vedl Akbar Muhammad Chán. Ihned poté, co se lord Auckland dozvěděl o katastrofě u Kábulu začal připravovat posily pro zbylé vojenské jednotky v Afghánistánu. Jižní cestou přes Sindh se vydal do Kandaháru brigádýr England, na severu se pokoušel o průnik Chajberským průsmykem brigádýr Wild, kterého brzy nahradil generál George Pollock. Po změně na postu generálního guvernéra to nějaký čas vypadalo, že úspěšné odražení útoku na Džalálábad bude pro guvernéra dostatečným úspěchem, aby mohl vojska se ctí stáhnout. Generálové Nott a Pollock ovšem hodlali v tažení pokračovat na Kábul a stažení vojsk tak dlouho protahovali, až lord Ellenborough dal svolení k poslední vojenské akci celé války.

Pollockova armáda si dala přiléhavé přívlastko „Armáda odplaty“. Její postup byl stejně jako tažení v roce 1839 velice rychlý a úspěšný, během několika měsíců dosáhli oba generálové Kábulu. Zde nechali zničit prastarý kábulský bazar, osvobodili Akbarem Chánem držená rukojmí a vydali se cestou přes Chajberský průsmyk zpět do Indie.

Britský parlament jako celek až do vyvraždění kábulské posádky proti vojenské akci v Afghánistánu nic nenamítal, menší nespokojenost panovala pouze s rozsahem tzv. „Modrých knih“, na kterých se snažili zviditelnit někteří mladí a prozatím méně známí politici jako například Benjamin Disraeli. Vytrvalou kritikou Aucklandovy politiky se prezentoval pouze lord Ellenborough, jehož motivací ale byly spíše vlastní ambice než radikální nesouhlas s kroky generálního guvernéra, jelikož ten v zásadě přebral dlouhodobou strategii britského postupu v Indii právě po Ellenboroughovi. Větší protesty opozice začaly až po neúspěšném roce 1841, kdy se na hlavu lorda

Aucklanda, sira Hobhouse a zejména lorda Palmerstona snesla obrovská vlna kritiky. Palmerstona pak tato válka pronásledovala ještě další léta jeho politické kariéry.

Myslím, že je možné se o první-britsko afghánské válce vyjádřit z britského pohledu jako o katastrofě. Téměř žádný cíl, se kterým byla válka započata nebyl splněn. Afghánistán znovu ovládl Dóst Muhammad Chán a ještě minimálně 10 let orientoval svou zahraniční politiku na Rusko, potažmo Persii a nově i na pomoc Sikhům, kteří i v důsledku své částečné zrady během afghánského konfliktu přestali být pro Brity důvěryhodnými a byly s nimi vedeny dvě dlouhé a pro Británii velmi náročné války. Podobný osud potkal také Sindh, který ještě roku 1843 obsadil James Napier a začlenil do Britské Indie. Ačkoliv v 50. a 60. letech 19. století došlo k jistému zlepšení britsko-afghánských vztahů, tak po smrti Dósta Muhammada Chána se z Afghánistánu znovu stala britským zájmem nebezpečná země, což vedlo k druhé britsko-afghánské válce, kterou bych se rád zabýval ve své další práci.

Důsledky války pro Afghánistán jsou velmi diskutabilní. Je jisté, že měla jistý vliv na sjednocení celého státu pod jedním vládcem. Rozhodně ne z toho důvodu, že by se v zemi pozvedlo národní uvědomění, ale spíše proto, že válečným konfliktem řada náčelníků ztratila část své moci, čímž se posílila moc kábulského centra. Dóstu Muhammadu Chánovi také velmi pomohla jeho reputace bojovníka proti „nevěřícím“ a nesporně významný podíl jeho syna na úspěšné revoluci v roce 1841. Jako důsledek války se dá považovat i náboženská radikalizace obyvatel a zvětšení odporu vůči „cizincům“ (*farangí*).

Osobně vidím první britsko-afghánskou válku jako konflikt, který předznamenává konflikty, které v Afghánistánu probíhaly o více než století později. Ukazuje, jak relativní jsou prvotní vojenské úspěchy velmocí v této roztržité, nehostinné a velmi tvrdé zemi. Afghánistán lze dobýt, ale nelze ho dlouhodobě okupovat nebo ovládat. Tuto charakteristiku lze potvrdit i na novodobých konfliktech, které v Afghánistánu propukly, jak na válce se Sovětským svazem, tak i na stále trvajícím konfliktu se Spojenými státy americkými.

Mým cílem při psaní této práce bylo zejména zprostředkovat problém první britsko-afghánské války české historické obci. Pevně doufám, že se mi to zdařilo, jsem si ovšem vědom limitovanosti rozsahu, který by pro komplexní popis, zhodnocení a zasazení konfliktu do celosvětových souvislostí, musel být o poznání větší.

BIBLIOGRAFIE

Vydané prameny

EDEN, Emily. *Up the Country*. London: Richard Bentley, 1866.

STOCQUELER, J. H. *Memoirs and Correspondence of Major-General Sir William Nott*. London: Hurst and Blackett Publishers, 1854.

SALE, Florentia. *Journal of disasters in Afghanistan*. London: John Murray, 1844.

Literatura

ADLER, G., J. *The „Garbled“ Blue Books of 1839 – Myth or reality?*. London: The Historical Journal, 1972, s. 229–259.

BROADFOOT, W. *The Defence of Jalalabad*. The English Historical Review, Vol. 8, No. 29, Jan., 1893, s. 93–108.

BURNES, Alexander. *Travels into Bokhara*. Svazek I., London: John Murray, 1839.

CRAWLEY, C. W. *Anglo-Russian Relations 1815–40*. Cambridge Historical Journal, Vol. 3, No. 1, 1929, s. 47–73.

DUPREE, Nancy Hatch. *The Question of Jalalabad during the First Anglo-Afghan War, part I*. Asian Affairs, 2001, s. 40–60.

DUPREE, Nancy Hatch. *The Question of Jalalabad during the First Anglo-Afghan War, part II*. Asian Affairs, 2001, s. 177–189.

DURAND, Sir Henry Marion, DURAND, Sir Henry Mortimer. *First Afghan War and its causes*. London: Longmans, Green, and co., 1879.

FORBES, Archibald. *Afghan Wars 1839–1842 and 1878–1880*. Charleston: Bibliobazaar. 2006.

GOMBÁR, Eduard. *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha: Karolinum 1999.

HEATHCOTE, T., A. *The Afghan Wars 1839–1919*. Gloucestershire: Spellmount, 1980.

JUDD, D. *Impérium. Britské koloniální dějiny od dob americké revoluce po současnost*. Praha 1999.

KAYE, sir John William. *History of the war in Afghanistan*. Svazky I.–III. London: Richard Bentley, 1857.

LAL, Mohan. *The Life of the Amir Dost Muhammad Khan*. Svazky I.–II. London: Longman, Brown, Green and Longmans, 1846.

MAREK, Jan. *Dějiny Afghánistánu*. Praha: Lidové Noviny, 2006.

MOHHAMED ALI. *Afghanistan, the Mohamedzai Period*. Kábul 1959.

NAVID, Senzil. *The State, the Clergy, and British Imperial Policy in Afghanistan during the 19th and Early 20th Centuries*. International Journal of Middle East Studies, Vol. 29, No. 4, Nov., 1997, s. 581–605.

NORRIS, J., A. *The First Afghan War*. London: Cambridge University Press, 1969.

RIDLEY, Jesper. *Lord Palmerston*. London: Panther Book Limited, 1972.

RODENBOUGH, Theo F. *Afghanistan and the Anglo-Russian Dispute*. London: Kessinger Publishers, 2001.

TROUSDALE, William. *Dr. Brydon's Report of the Kabul Disaster and the Documentation of History*. Military Affairs, Vol. 47, No. 1, Feb., 1983, s. 26–30.

YAPP, M. A. *British Perceptions of the Russian Threat to India*. Modern Asian Studies, Vol. 21, No. 4, 1987, s. 647–665.

YAPP, M., E. *Disturbances in Eastern Afghanistan, 1839–1842*. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 25, No. 1/3, 1962, s. 499–523.

....

YAPP, M., E. *Disturbances in Western Afghanistan, 1839–1841*. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 26, No. 2, 1963, s. 288–310.

YAPP, M. E. *The Revolutions of 1841–2 in Afghanistan*. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 27, No. 2, 1964, s. 333–381.